

Borsodi L. László (Csíkszereda, 1976) – költő, kritikus, Csíkszereda
 Buda Ferenc (Debrecen, 1936) – költő, író, Kecskemét
 Czako Gábor (Decs, 1942) – író, publicista, Békásmegyer-Ófalu
 Csender Levente (Székelyudvarhely, 1977) – író, Budapest
 Dankuly Csaba (Marosvásárhely, 1971) – költő, Marosvásárhely
 Dávid Gyula (Árapatak, 1928) – irodalomtörténész, Kolozsvár
 Fellingner Károly (Pozsony, 1963) – költő, Pozsony
 Filip Tamás (Budapest, 1960) – költő, Budapest
 Gáll Erwin (Gyergyószentmiklós, 1977) – régész, Bukarest
 Gergely Ágnes (Endrőd, 1933) – költő, műfordító, Budapest
 Gothár Tamás (Csíkszereda, 1995) – költő, Kolozsvár
 Kabdebó Lóránt (Budapest, 1936) – irodalomtörténész, Budapest
 Kónya-Hamar Sándor (Székelykocsárd, 1948) – költő, közíró, Kolozsvár
 Kolumbán Antal József (Székelyudvarhely, 1990) – képzőművész, Zetelaka
 Marczinka Csaba (Budapest, 1967) – költő, író, Budapest
 Medgyesi Emese (Marosvásárhely, 1961) – író, Brüsszel
 Nagy Zopán (Gyoma, 1973) – költő, író, Budapest
 Németh Gábor Dávid (Budapest, 1994) – író, Budapest
 Nyilas Atilla (Budapest, 1965) – költő, Budapest
 Obrusánszky Borbála (Ózd, 1972) – történész, orientalista, Budapest
 Oravec Imre (Szajla, 1943) – költő, író, Szajla
 Pataki Tamás (Dicsőszentmárton, 1991) – író, újságíró, Budapest
 Potozky László (Csíkszereda, 1988) – író, Budapest
 Selyem Zsuzsa (Marosvásárhely, 1967) – író, irodalomtörténész, Kolozsvár
 Soós Amália (Brassó, 1982) – filozófus, Kolozsvár
 Szakolczay Lajos (Nagykanizsa, 1941) – irodalomtörténész, Budapest
 Temesi Ferenc (Szeged, 1949) – író, drámaíró, Budapest
 Zalán Tibor (Szolnok, 1954) – költő, író, drámaíró, Budapest
 Zsidó Ferenc (Székelyudvarhely, 1976) – író, kritikus, Székelykeresztúr

A SZÉKELYFÖLD TÁMOGATÓI:	
	HARGITA MEGYE TANÁCSA
	RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY
	SZÉKELYFÖLD ALAPÍTVÁNY
	NEMZETI KULTURÁLIS ALAP
 	BETHLEN GÁBOR ALAP
	KOVÁSZNA MEGYE TANÁCSA
	ROMÁN KULTURÁLIS MINISZTERIUM

SZABADELADÁSI ÁR: 5,00 LEJ · 490 FT
 ELŐFIZETŐI ÁR: 4,00 LEJ

SZÉKELYFÖLD XXI. ÉVFOLYAM 9. SZÁM 2017. SZEPTEMBER

XXI. ÉVFOLYAM 9. SZÁM 2017. SZEPTEMBER

BUDA FERENC, GERGELY ÁGNES,
 GOTHÁR TAMÁS, ZALÁN TIBOR VERSEI
 CSENDER LEVENTE, ORAVECZ IMRE,
 POTOZKY LÁSZLÓ, TEMESI FERENC PRÓZÁJA
 DÁVID GYULA: BAJOR ANDOR ESETEI
 A „HARAGOS KÁDERESEKKEL”
 OBRUSÁNSZKY BORBÁLA:
 A TATÁROK KIVONULÁSÁNAK OKAI
 CZAKÓ GÁBOR: KI JÖTT,
 HONNAN ÉS MIKOR?
 MŰTEREMTÉS: KOLUMBÁN ANTAL JÓZSEF

„aludjunk, míg a rózsafák alatt
 kert, kutya, mák a holddal elszalad,
 s mire a nap a kéklő égre ront,
 nem marad csak a méreg és a csont”
 (Gergely Ágnes)

„A vád tárgya (...) egy, az 1957-ben
 »vűmányként« lobogtatott magyar
 gyermeklap, a Napsugár számára is
 kötelezővé tett politikai vezércikk volt,
 amelyet Bajor Andornak a lap szá-
 mára kellett megírnia, a megadott
 témáról, a »testvériségről«. A vezér-
 cikk megíródott, a Napsugár augusz-
 tusi ünnepi számában meg is jelent,
 mert úgy látszik, ez esetben a lap
 cenzora sem kapott megfelelő »el-
 igazítást«. Utólag azonban, miután
 »odafönt« felfedezték, annál nagyobb
 lett a botrány: a lapot visszavonták,
 az inkriminált, »nacionalista elté-
 velyedés« bűnében elmarasztalt
 cikket tartalmazó oldalt kitépették és
 újranyomatták.”

(Dávid Gyula)

„A kivonulás okairól sincs semmi-
 lyen leírás, de a mongol udvarokban
 íródott források a muhi ütközet után
 nem számoltak be újabb dicső ese-
 ményről, ami arra utalhat, hogy nem
 volt olyan könnyű a magyar területek
 elfoglalása. A magyar oklevelek vi-
 szont azt örökítették meg, hogy a
 magyar haderő jól védekezett a Duna-
 vonalán, illetve kisebb erősségekben.
 Valószínűleg ennek az ellenállásnak,
 valamint IV. Béla kiváló szervező-
 képességének volt köszönhető, hogy a
 mongolok visszavonultak.”
 (Obrusánszky Borbála)

„A nyugati hadtest személyes vallo-
 más arról, hogy miként lehet a hábo-
 rú embertelen, értelmetlen, félelem
 által kormányozott világot, a legna-
 gyobb sorstragédiát (ad hoc vagy utó-
 lag) valamiféle lelki nyereséggé ková-
 csolni, de közben mindvégig érezzük:
 nincs ennél keserűbb felismerés.”
 (Soós Amália)

<i>Szépirodalom</i>	
Gergely Ágnes versei	5
Buda Ferenc versei	7
Oravecz Imre: Ökontri	8
Dankuly Csaba versei	18
Fellinger Károly versei	20
Potozky László: Egéstermék	22
Gothár Tamás versei	30
Filip Tamás versei	33
Temesi Ferenc: Vigasz	36
Zalán Tibor: Szemelvények a chioggiai tanító-dalocskákból	42
Csender Levente: Mágus	44
Nyilas Atilla versei	51
Selyem Zsuzsa: Gát a Béke folyón	54
Marczinka Csaba versei	61
Pataki Tamás rövidprózái	63
Nagy Zopán: „Tél-idő” haikuk	68
Németh Gábor Dávid versei	69
<i>Literata Hungarica</i>	
Dávid Gyula: Bajor Andor esetei a „haragos káderesekkel”	71
Szakolczay Lajos: A megmaradás záloga: Sütő András (Találkozások, emlékek a hőskorszakból)	91
<i>Ködoszlás</i>	
Obrusánszky Borbála: A tatárok kivonulásának okai	113
<i>Nyelvbűvár</i>	
Czakó Gábor: Ki jött, honnan és mikor?	130
<i>Disputa</i>	
Gáll Erwin: Zárszó, a replika jogán	142
<i>Szemle</i>	
Borsodi L. László: A lélek szalamandrái	146
Zsidó Ferenc: Sorskerék	151
Medgyesi Emese: Kortárs oratórium	156
Olvasólámpa (Szabó Lőrinc, J. D. Salinger és Tamás Kincső könyvéről)	162
<i>Székely Könyvtár</i>	
Soós Amália ajánlja Székely János <i>A nyugati hadtest</i> című kötetét	168
<i>Memento</i>	
Kónya-Hamar Sándor: Requiem	169
<i>Vendégház</i>	
Kabdebó Lóránt: Rejtektút Szabó Lőrinc személyiséglátomásában	173
Előfizetők listája	181
Székelyföld-pályázat	194

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Lövétei Lázár László (llovetei@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (gyorgyattila@hr.astral.ro)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (csillapor@freemail.hu)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margitantal57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Nagy Koppány Zsolt,
Tánczos Vilmos, Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.

Telefonszámok: 0266–311 775, 0266–311 026 (fax), 0746–195 413

E-mail cím: szekelyfold@hargitamex.ro

Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 12,00 lej, fél évre 24,00 lej, egy évre 48,00 lej.

Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft, 14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Külföldi előfizetőinknek a folyóirat árához hozzászámítjuk a postaköltséget is.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON

RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR

RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita

SWIFTCOD: RNCBROBU

Gergely Ágnes
CSONKA SZIMFÓNIA

A kert kellene még, a régi kert,
mit a folyóágy rég magába nyelt,
azóta nincs meg, és nincs második,
kutyánk a kertkapuban álmodik,
lesi a holdat, az ég holdtalan,
fenn, fenn az égitestek csontja van,

éjjel a csontok földre hullanak,
virágzik minden, nagy bíborkalap
borul a fűre, fákra, a világ
most tudja meg, milyen gubó a mák,
s milyen lenne, ha mérget rejtene
a napraforgó szelíd jelleme,

de jön a reggel, kihajnalodik,
jöjj, kedvesem, aludjunk hajnalig,
aludjunk, míg a rózsafák alatt
kert, kutya, mák a holddal elszalad,
s mire a nap a kéklő égre ront,
nem marad csak a méreg és a csont.

2017. június 4.

A 80-AS ÉVEK

Mondja a verset Vér Amália,
minden sort mennydörögve szétsuhint.
Ezerötszáz a bruttó gázsija,
az írónéé háromszáz forint.

Recenziót ír doktor Ebonit,
stílusán gúny a hermelinpalást.
Az írónőt is megemlíti itt
egy lábjegyzetben, s várja a hatást.

Minden héten betoppan Lóhere,
elhív, igyál meg egy kávét vele,
homlokán látni, belül jegyzetel.

De oly mindegy, figyel vagy nem figyel,
s mit ír, ha egyszer jelenteni kell –
az építményt már nem ronthatja el.

2017. június 8.

Éva (terrakotta, 2015)

Buda Ferenc
ÁRNYÉKVILÁG
Egy Árpád-kori sír képe alá

Felnyitott sír – tetőtlen örök ház.
Ott fekszik legmélyén a csontváz.
Hány évszázad tornyosul felette?
Csont már az is rég, ki eltemette.

Mint a felső fényvilág fonáka,
két élőnek rávetül az árnya
gödör alján arra a tetemre.
Visszanéz a holt az elevenre.

Rájuk tekint? Vagy magába réved?
Arra vár, hogy egyszer tán megéled?
Értjük-e: a csontok mit regélnek?
Mettől-meddig élet ez az élet?

Eltűnődöm: micsoda tükörkép!
Hány évig tart e földi öröklét?
S hol a vég? A folytatás? A kezdet?
Zokon ne vedd, Halál, ha tegezlek.

TÚRVE, MEZÍTLÁB

Az igazság túrve, mezítláb,
tövisek közt rója az útját,
hitelét a vére mutatja.
Ne okold, ha nincs foganatja.

Oravecz Imre

ÓKONTRI

30.

Geday Alfréd főszolgabíró a bíróválasztás előtt meglátogatta Parizsa tanítót, és nála is éjszakázott. Ebből az alkalomból az vacsorát adott, amelyre meghívta Lados esperest, Árvai Gábor hivatalban lévő bírót, Boros Pétert és Steve-et. Steve vonakodva fogadta el a meghívást, mert nem kedvelte a tanítót. A vendéglistára úgy került, hogy a főszolgabíró kíváncsi volt rá, hallotta, van itt egy izgága magyar amerikai, aki mindenkit lepipál.

A tanító látszólag a magas rangú vendéget tisztelte meg a vacsorával, az azonban valójában mást szolgált. A legfőbb járási vezetőnek szokása volt, hogy bíróválasztás előtt vendégül láttatta magát a tanítóval, és ilyenkor a falu tudtára adta, kit szeretne bírónak, kire szavazzanak a három jelölt közül, akiket törvény adta jogával ő állított. De nem egyszerűen közölte, megnevezte, ki a kiszemeltje.

Ki sem ejtette a nevét. Kifinomult módszerrel élt. Abból lehetett, kellett kikövetkeztetni, ki az illető, hogy az is meghívást kapott a vacsorára, hogy az is ott volt. Nem alkalmazta minden faluban, de Szajlán igen, mert a tanító távoli, szegény rokona volt, akihez ilyenkor leereszkedett. Ezúttal Boros Péter volt az embere. Steve-re még véletlenül sem gondolt senki, mindenki tudta, hogy mint külföldi állampolgár nem jöhet szóba.

A vendégek csevegtek darabideig, mielőtt a terített asztalhoz ültek volna. A házigazda bemutatta Steve-et a főszolgabírónak. Az pár udvariassági kérdést intézett hozzá, amelyet ő hasonló udvariassági kérdésekkel viszonzott, de nem bontakozott ki kettejük közt beszélgetés, sőt, Geday egyelőre olyan tartózkodóan viselkedett, mintha egyáltalán nem érdekelné Steve.

Míg ettek, a főszolgabíró vitte a szót. Áradozva, félig-meddig udvarolva dicsérte a tanítóné főztjét, aki maga szolgált fel minden fogást. A többiek egységesen hallgattak, csak a kések, villák zaja hallatszott, pontosabban, Árvai Gábornak és Boros Péternek csak a villája adott

hangot, mert miután előre feldarabolták a rántott húst, ők ketten csak villával ettek, és azt is marokra fogták. Ez zavarta Gedayt. Évek során sem bírta megszokni, hogy ezek az alacsony sorú emberek ilyen barbár módon étkeznek, de úgy tett, mintha nem venné észre, mert ez is a jólneveltséghez tartozott.

Mikor a tanítóné feladta a kávé, a főszolgabíró megköszönte a vacsorát, cigarettát, öngyújtót vett elő, rágyújtott, körbepillantott, majd Árvai Gábor felé fordulva megkérdezte:

- Hát, mi újság, bíró uram? Hogy állnak az őszi munkákkal?
- Elvetettünk, méltóságos uram, hála a Felettünkvalónak. Megengedte, olyan időt adott hozzá, a földben a jövő esztendei kenyér, csak annyi hibádzik, hogy nem mink esszük majd meg.
- Ezt hogy érti?
- Úgy, hogy kiütik a kezünkből, elveszik tőlünk.
- Ja, a beszolgáltatásra gondol. Annak senki sem örül, magasabb helyeken se. Szükséges rossz. De az állam figyelmes, gondja van rá, hogy a fejadagja mindenkinek megmaradjon.
- Fejadag! Avval nem menünk ötről hatra.
- Háború van, kérem. A hazáért áldozatot kell hozni a hátszországban is.
- De csak nekünk, földműveseknek?
- Nem. Mindenkinek, az egész nemzetnek. A fiaink nem szenvedhetnek szükségét a keleti fronton, ahol a bolsevikok ellen harcolnak.
- No, az a másik, a háború. A fiatalságot behívták katonának, aztán kivitték őket Oroszországba. Csak a korosabbakat hagyták itthon, meg az asszonyokat. Nincs munkaerő. Olyan család is van, ahol gazda sincs. Az asszony hajtja a lovat, az kaszál, szánt. Berukkoltatták a család-fenntartókat is.
- Nem, nem jól mondd, Gábor – szólalt meg Boros. – Ranka Pestát nem hívták be, ő itthon van.
- Nem, mert van valakije a Kiegészítőnél, aztán az elintézte neki.
- Na, én ezt nem hallottam – jegyezte meg a főszolgabíró.
- Á, az csak szóbeszéd – vetette ellen Boros.
- Nézzék, a beszolgáltatás kell, része a közös teherviselésnek – magyarázta Geday –, de nem tart örökké. A kormány megszünteti, mielőtt megnyertük a háborút. És az már nincsen messze. Ez

villámháború. Szövetségeseinkkel vállvetve gyorsan nyomulunk előre a nagy orosz síkságon, és nincsen erő, ami megállíthat bennünket.

– Én nem lennék ebben olyan biztos, szolgabíró úr – kapcsolódott be a beszélgetésbe Steve. – Emlékeztetném rá, hogy az oroszok tavaly decemberben Moszkva előtt megállították a németeket.

Geday elképedve nézett rá. Nem annyira azért, mert akadt valaki, aki nem osztja a véleményét, és ennek hangot is ad, hanem mert az szolgabíró úrnak szólította, még csak nem is főszolgabíró úrnak, holott ő az, és mint ilyennek a méltóságos megszólítás dukál, amelyet ő eddig mindenkitől megkapott. Megtehetette volna, de nem utasította rendre Steve-et, csak felvonta, majd lebecsültette a szemöldökét.

– Ugyan, kérem – mondta kimérten. – Az csak taktikai húzás volt fő szövetségésünk, a németek részéről. Moszkva nem fontos, nincs stratégiai jelentősége, kár erőt pazarolni rá, a bolsevikok kiürítették, a fő gazember, Sztalin sincs már ott. Dél felé kell törni, Baku irányába, és megszerezni az olajmezőket, aztán visszakanyarodni, átkarolni őket, és megsemmisítő csapást mérni rájuk az Ural előtt.

– Igen, maga a Führer döntött így, ő utasította a tábornokait – jegyezte meg Parizsa, aki szeretett a jól tájékozott szerepében tetszelegni.

– Úgy van, a Führer nagy stratégia. Mindig tudja, mit kell tenni. Gondoljanak csak a lengyelországi vagy a franciaországi hadjáratra, milyen gyorsan tönkrementek a polákokat és bravúrosan elintézték a franciákat, pedig azoknak az angolok is segítettek.

– Oroszország nem Lengyelország, nem Franciaország. Mérhetetlenül nagy a terület, utánpótlási gondok lesznek, túlságosan széthúzódik a front, és a szovjetek előbb-utóbb összeszedik magukat – érvelt tovább Steve.

Árvai Gábor némi habozás után úgy érezte, hogy neki is hozzá kell szólnia.

– Augusztusban a Nagyméltóságú Úr fiát, Horthy Istvánt is lelőtték. Geday ezt nem várta a bírótól.

– Az egy repülőbaleset volt – vetette oda neki, de nem zökkent ki nyugalomból. – Óriási a terület, az igaz, de a német ész, szervező képesség és fegyelem megbirkózik a nehézségekkel, és hamarosan szétverjük a bolsevik bandát.

Várt egy kicsit, majd hozzátette:

- Annak dacára, hogy az amerikaiak segítik őket.
- Nekem kételyeim vannak – felelte Steve elengedve a füle mellett a nyilvánvaló célzást. – Attól tartok, minél beljebb menünk Oroszországba, ez annál bajosabb lesz. Gondoljon csak Napóleonra!

- Napóleonra? Hogy jön az ide? – kérdezte most már ingerülten a főszolgabíró. – Az egy francia volt, egy csigaevő.

- Úgy, hogy az is belebukott.

- Hitler nem Napóleon, a németek nem franciák, és... – hirtelen elhallgatott. – Mondja csak, Árvai úr, mint amerikai magyar mondja ezt, vagy mint amerikai?

- Is-is.

- De melyik oldalon áll?

- Amíg magyar katona nem harcol amerikai katona ellen, addig a magyar oldalon.

- És ha harcol?

- Akkor egyiken se.

- Olyan nincsen, kérem.

- De van.

Geday végigtekintett a többiekén.

- Mit szólnak ehhez? Van ilyen?

- Szerintem nincs, méltóságos uram – állt mellé a pap. – Az embernek színt kell vallani.

- Szerinted, Béla? – kérdezte Parizsát a főszolgabíró.

- Nem tudom, kérlek. Tán, ha az embernek mind a kettőhöz húz a szíve. De ami a fölényt illeti, különösen a fegyverzet tekintetében, osztom a véleményedet.

- Bíró uram – nézett Geday Árvai Gáborra.

- Ez nekem magos, méltóságos uram.

- Nekem is – jelentette ki Boros –, de abban biztos vagyok, hogy a bolsevikokat ki kell irtani, még a föld színéről is. Tudjuk, milyenek, ismerjük őket, tudjuk, mit műveltek itt tizenkilencben.

A tanítóné leszedte a kávéscsészéket, egy üveg bort tett az asztalra és tálcán poharakat.

- Béla, töltsél, kínáld a vendégeket! – utasította a férjét.

A tanító megtöltötte a poharakat, koccintottak. Mindenki megvárta, amíg a főszolgabíró azt mondja: egészségünkre, és az ajkához emeli a poharát, csak azután ittak.

Boros majdnem egyből kiürítette a poharát, de látva, hogy a többiek csak belekortyoltak a borukba, észbe kapott, és letette.

- Jó bor - állapította meg zavartan.
- Az - hagyta helyben Árvai Gábor.
- Verpelétről van, Debrői hárslevelű - szolgált felvilágosítással a tanító. - Van ott egy emberem, az szállítja.
- A tanító úr tudja, milyen bort kell venni - jegyezte meg a pap. - Az én miseborom is Verpelétről van.

A főszolgabíró nem nyilvánított véleményt a borról, mintha neki édesmindegy lenne, milyen.

- Visszatérve a háborúra - kezdte elgondolkozva, de nem folytatta -, eh, hagyjuk a háborút, beszéljünk másról. Hallom, Árvai úr, hogy már magának van a legtöbb földje a faluban, tanyát építtetett, és meg is nősült. Gratulálok.

- Köszönöm - felelte Steve.
- És sikeresen gazdálkodik. Nem semmi, manapság, ezekben a nehéz időkben.
- Sikeresen?! Már nem. A beszolgáltatás, a háború nekem is keresztbe tesz. Kicsi a haszon, nem kapok napszámost, satöbbi. Nem úgy alakulnak a dolgaim, ahogy terveztem.
- De csak gyarapszik.
- Nem, már nem. Egy helyben topogok. Hogy is mondják ezt? Stagnálok.

- Stagnálok - javította ki a tanító.

- Szeretnék én úgy stagnálni, mint te, Stiff - jegyezte meg Árvai Gábor, aki ismerte a szót.

- Motorbiciglijé van, meg traktora is, méltóságos uram - újságolta Boros.

- Igen, hallottam. Helyes, haladni kell a korral, gépesíteni kell a mezőgazdaságot, lejárt az ökör, a ló ideje.

- Van traktorom, de nem sokra megyek vele, ha nem tudom kihasználni, ha nem kapok elegendő üzemanyagot. A nyersolajat is jegyre adják, aztán lehet, hogy majd arra se.

- Ne legyen ilyen borúlátó, ne keltsen hangulatot! Lesz olaj, jegy nélkül is, csak érjünk a bakui olajmezőkre. Úgy lesz minden, ahogy volt.

Hozzátette volna még, hogy sőt, jobb, miután megnyertük a háborút, de nem akart ismét a háborúval foglalkozni, ezért abban a hiszemben, hogy ezzel semleges vizekre evez, tárgyat váltott.

– A nyakunkon a bíróválasztás. Úgy tudom, Árvai úr, hogy amerikai állampolgár. Bizonyára előbb-utóbb felveszi a magyar állampolgárságot, és egészen magyar lesz. De egyelőre nem ez a helyzet, és nem vehet részt a választáson. Hanem mégis kíváncsi lennék rá, kire szavazna, ha már magyar állampolgár lenne. Remélem, a megfelelő jelöltre. Tudja, ki az?

– Tudom – felelte Steve, mert tudta, hogy Boros Péter miért van ott.

– Nos?

Boros feszülten figyelt.

– Nem.

– Nem?! És miért nem, ha szabad kérdeznem? Mi kifogása az illető ellen?

– Ellene személy szerint semmi.

– Hát akkor?

– Azért nem szavaznék rá, mert egyáltalán nem szavaznék senkire.

Mindenki elképedt, a főszolgabíró is, de türtőztette magát, és csak ennyit mondott:

– Ne mondja! És miért nem?

– Azért, mert ez nem egy demokratikus választás.

– Már hogyan volna az! Minden szavazásra jogosult szajlai szavazhat, és maga dönti el, melyik jelöltre adja a szavazatát.

– De a jelölteket ön állította.

Steve önt mondott maga helyet. Már megszokta, hogy ebben az országban azt, hogy maga, csak paraszt- vagy munkásembernek mondhatja.

– Hát, aztán? – emelte fel a hangját Geday.

– A szavazóknak, a népnek kellene.

– Az nem lenne jó. A nép tudatlan, egyedül nem képes erre. Gyámolítani kell, a hóna alá nyúlni.

– De ez beavatkozás, a jogainak a csorbítása.

– Nem. Ez segítség, amit igényel. Egyedül nem tudna helyesen dönteni, megfelelő jelölteket állítani, mert éretlen, nem érti az össze-

függéseket, nincs rálátása a dolgokra. Olyan, mint a gyerek, terelni, irányítani kell.

- Nem hinném. A nép nagyon is okos és tájékozott. Pláne egy ilyen kis faluban, mint Szajla. Itt semmit nem lehet eltitkolni. Az emberek ismerik egymást, tudják, kiben mi lakik, kiben bízhatnak, kiben nem, ki állt ki értük, ki képviseli az érdekeiket.

- Ki képviseli az érdekeiket?! De hiszen ennek semmi köze az érdekképviselőhöz! A falubíróság nem érdekképviselői intézmény, nem egyesület, párt vagy szakszervezet, hanem hivatal. A bíró közigazgatási feladatokat lát el, és mint ilyen az állam keze, éppúgy, mint a jegyző, a járási főügyész, a tisztiorvos, a csendőrpáncsnok, vagy jómagam.

- Az már baj, ha így van.

- Miért volna baj? Kérdezzünk meg egy hivatalban lévő bírót? Lát abban, bíró uram, valami rosszat, hogy utasításokat kap a jegyzőtől?

Árvai Gábor nem akart még egyszer bakot löni, ezért úgy tett, mintha félreértette volna a kérdést.

- Hát, én minden tőlem telhetőt megteszek, méltóságos uram, hogy ne legyek hiba.

- Azért baj, mert a falu vezetője, és annak az érdekét kellene szem előtt tartani. A falu választja, erre kap megbízatást. Ez a demokrácia értelme, jobban mondva lenne, ha ön nem avatkozna bele.

- Maguknál, Amerikában, ahol túlzásba viszik a demokráciát, de nem itt nálunk, Magyarországon.

- A demokráciát nem lehet túlzásba vinni, és korlátozni se. Vagy van demokrácia, vagy nincs.

- De... - szólalt meg a pap. A főszolgabíró segítségére akart sietni, de az leintette. A tanító is kínosan feszengett, hogy Steve ilyen vad nézeteket vall.

- Azt akarja ezzel mondani, hogy Magyarországon nincsen demokrácia? - kérdezte ingerülten a főszolgabíró.

Steve erre a kérdésre nem válaszolt.

A főszolgabíró ezt nemleges válasznak tekintette, és enyhülten nézett rá, mintegy azt mondva, ugye, hogy nekem adsz igazat, ugye, hogy van itt demokrácia.

- És az is kifogásolható - folytatta Steve -, hogy a szavazás nem titkos, hogy nyíltan kell voksolni. Így az emberek nem feltétlenül arra

szavaznak, akire szeretnének, mert félnek a következményektől, attól, hogy hátrányos helyzetbe kerülhetnek, ha az eszükre és szívükre hallgatnak.

- A népképviseltet és a titkosságot hiányolja? Kérem. Arra ott vannak az általános választások, a pártok, a követek, a kétkamarás parlament, az alsóház, a felsőház. Ez már megfelel az igényeinek? Ha általános választások lennének, és jogosult lenne, akkor elmenne szavazni?

- Ha úgy van minden, ahogy én tudom, az általános suffrage-on se vennék részt.

Értette a választások szót, de valamiért az angol megfelelője szaladt a szájára.

- Magyarul, kérem - mondta a főszolgabíró.

- Bocsánat, az általános választásokon.

- Na, és hogyan tudja? Ott mit kifogásol? Mi nem felel meg a nagy Amerika igényeinek? Ott mi nem demokratikus?

A főszolgabíró most már csak gúnyolódott, kínjában, hogy vitába keveredett egy paraszttal, mert Steve csak az volt neki, paraszt.

Steve-et hidegen hagyta a gúny.

- Harminc év a jogosultsági korhatár. Hat elemi iskolai végzettséget követelnek, a férfi esetében állandó foglalkozást, és hogy családos legyen, a nőnek pedig kereső férje és három gyereke, vagy ha nincs neki, akkor saját vagyonából éljék.

- Úgy van, jól tudja. Gratulálok, hogy utánanézett, és így megjegyezte. A törvényeink írják elő, törvényeket pedig az Országgyűlés hozta. Miért nem egyeztethetők ezek a kívánalmak össze a demokrácia fogalmával?

- Azért, mert igazságtalanok, hátrányos megkülönböztetések. Kell a korhatár, az Egyesült Államokban is van, de ez itt túl magas. Az ember már előbb képes arra, hogy felelősséggel döntsön. Katonának jó tizenennyolc, tizenkilenc évesen is, de választónak nem. Aki nem tudta elvégezni a hat osztály, vagy sose járt iskolába, az nem teljes értékű ember? De még vitathatóbb, hogy a férfinak legyen állandó munkája és családjá. És ha munkanélküli, ha nem talált párt magának, vagy talált, de esetleg magtalan? De a legképtelenebb, hogy azt kívánják a nőktől, hogy legyen három gyerekük, és saját vagyonukból tartsák el azokat és magukat, ha nincsen kereső férjük.

Geday közel volt ahhoz, hogy kijöjjön a sodrából és államellenes izgatásnak minősítse ezt az okfejtést, de nyelt egyet, és a további érvelés mellett döntött.

– Dehogy, kérem! Amit ön hiányol, az mértéktelen liberalizmus, a demokrácia rákfenéje. Kellenek a korlátok. Nem lehet mindent megengedni. Az amerikaiak tévednek, mikor a lovak közé dobják a gyeplőt, és ennek előbb-utóbb megisszák a levét. Nagyon jól van, hogy mi itt ezt másként csináljuk, hogy feltételeket szabunk. Nem lehet csak úgy választani, bele a vakvilágba. Valamit valamiért. Kell a hat elemi. A tudatlan, az analfabéta, aki írni-olvasni se tud, ne szavazzon, ne szóljon bele az ország ügyeibe. És igenis, aki bele akar szólni, aki véleményt nyilvánít, az ne legyen ingyenélő, és annak legyen családja, mert az a társadalom alapja, a család, az a nemzet fennmaradásának a feltétele. Ami meg a nőkkel szemben támasztott követelményeket illeti: ugyan, talán tartsuk el őket, ha se kereső férjük, se semmijük nincsen? Miért ne írhatnánk elő az ilyeneknek, hogy szüljenek fiakat, lányokat a magyar hazának?

Geday elégedetten nézett körül, mint aki megcáfolhatatlan igazságokat nyilatkoztatott ki, és bizonyos benne, hogy vitapartnere sem tud ellenük semmit felhozni.

A tanító, a pap, Boros buzgón bólogatott. Árvai Gábor unta már ezt a vitát, és nem nagyon figyelt, de nem akart kilógni a sorból, és némi késéssel szintén fejmozdulattal jelezte, hogy egyetért.

Steve ezzel már valóban nem szállt szembe. De nem, mert nem tudott volna, hanem, mert belátta, hogy közte és a főszolgabíró közt akkora a szakadék, hogy további vitának semmi értelme. Ezért úgy döntött, hogy visszavonul, de diplomatikusan még annyit mondott:

– Hát, szolgabíró úr, eltér a véleményünk. Másként értelmezzük a demokráciát, de remélem, ez még belefér az ön demokráciaértelmezésébe, és nincs köztünk harag. Továbbra is tiszteljük és becsüljük egymást, hisz emberek vagyunk.

Geday az újbóli téves titulusra összerándult, és az is kellemetlenül érintette, hogy Steve egy szintre helyezi magát vele, de fegyelmezetten és udvariasan válaszolt:

– Természetesen, Árvai úr, természetesen.

Majd sietve hozzátette:

– Amíg nem kerül összeütközésbe a fennálló renddel.

- Mért kerülnék, betartom a törvényeket, rendesen adózok, teljesítem a beszolgáltatást, eleget teszek minden kötelezettségemnek.
- Hajlama van rá.
- Hajlamom?
- Igen. Állami földeket akart juttatni a szegényeknek.
- Á, az csak egy ötlet volt. Nem szegtem vele törvényt.
- Elég vad ötlet volt, Árvai úr, vagy Mr. Árvai, ha úgy jobban tetszik.
- Maradjunk az Árvai úrnál.
- Miért?
- Mert magyarul beszélünk.
- Csak azért?
- Meg azért is, mert inkább magyar vagyok.
- Akkor gondolkodjon magyar módra is!
- Igyekszem.
- Ajánljuk is.

Ez utóbbit, hogy enyhítse az élet, már mosolyogva mondta, és tréfásan megfenyegette Steve-et a mutatóujjával.

Nem szólt többet hozzá, igaz, utána Steve se nagyon vett részt a beszélgetésben, mikor az ismét a beszolgáltatásra terelődött. Azt követően pedig a társaság nemsokára feloszlott, mert a főszolgabíró másnapra be volt rendelve Egerbe a főispánhoz jelentéstételre, és korán kellett lefeküdnie. De mikor búcsúzáskor kezet fogott vele, kijelentette, hogy örül, hogy megismerhette, holott egyáltalán nem örült.

Dankuly Csaba

IDEGEN

Tájékozódási pont innen nézve
nem látszik. Egy magasabb szintre kéne
kijutni, elérni egy felülnézeti helyzetbe,
ahonnan áttekinthetővé válhatnak
a terepviszonyok... Iszonyodom
a labirintusban bolyongani, ahol
még csak egy fonáltól sem függök már:
a phone-om bedöglött
– a sok szövegtől? –, különben könnyű
lenne egy akciócsoporthoz
bemérni tartózkodási paramétereim;
feltéve, hogy van még errefelé térerő...
A helyszínt törölték a térképről. Helyesebben:
pirossal jelölték – veszélyzónának nyilvánították.
A turistáknak, akik egy lepusztított világ
impozáns romjait jönnek nagy tömegekben
megcsodálni, azt tanácsolja az útikönyv: semmi szín
alatt el ne szakadj társaidtól, le ne térsz a
kijelölt útról, korlátlan bizalommal hagyatkozz
idegenvezetőkre!
A legfontosabb pontot szerintem
kihagyták: kire hagyatkozzon idegen
vezető?

TIGRIS

Éjszaka egy tigris
telepedett a nyakamra,
de a szomszéd megnyugtatót,
hogy nem harap. Legalábbis
ha nem mozgolódom, biztos nem bánt.
Szóval magamra voltam utalva.
Megpróbáltam szelíden lelökni,
de még közelebb húzódott
és már az ütőerem nyalogatta,
pont ahol a legvadabbul lüktet.

Ekkor már nagyon idegesített,
mert ne mondja nekem senki,
hogy csak mert tejen és cirógatáson
nőtt fel, ez tulajdonképpen egy barátságos macska.

Legyen, aminek lennie kell, gondoltam,
úgyis ez csak egy álom,
és a hátamra fordultam.

Másnap délben, miután kissé kételkedve
vettem tudomásul, hogy még élek,
bekopogtam a szomszédhoz.
A tigris nyitott ajtót, ahogy vártam,
és nyávogott egy édeset, ahogy szokta.

Fellinger Károly

HOLMI

Anyám szerint apám
nem természetes úton halt meg,
eltette láb alól a halál,
de ha találkozik vele,
megmondja neki a magáét,
meg a gyorsmentősöknek,
akiknek kilencvenöt percükbe
került, amíg kijöttek hozzá,
pedig háromszor is hívtuk őket,
aztán négy órát feküdt a kórház
folyosóján, eredményre várva,
mert addig nem vehette őt fel
a baleseti osztály,
anyám szerint
a tökéletesség
labirintusában élünk,
földről dögevő madarak
gondoskodnak a túlélésről,
hogy a betegség ne terjedjen,
hogy ne haljon ki az emberiség,
anyám szerint a kijárat végén
modellt áll a nap.

TYÚKHÚR

Ha jól meggondolom, lányom
részvétet sem kívánt apám
halálakor, ma,
két héttel a temetés után,
eljött a párjával és a kilenc-

éves unokámmal hozzám,
a szomszéd faluban búcsú van,
odavalósi a volt feleségem,
vagyis az ő kedves édesanyja,
itt tabutéma lett apám felemlegetése,
azt is megtiltották,
hogy a temetés képeit megmutassam,
hogy maradjon meg apám az unokám szemében
olyannak, amilyennek megismerte,
így egészséges a dolog és így maradandó,
apám gyerekkori képei is
zavarba ejtőek, az albumban a helyük,
nem csoda, ha nem mentek ki a
temetőbe, mécsest
gyújtani, elhelyezni egy csokrot,
erről jut eszembe,
a szertartás előtt felhívott a lányom, hogy
rendeljek a nevükben koszorút, máig se kérdezte,
mivel tartozik, bezzeg apám,
aki elhalmozta őt nyalánkságokkal, most biztos
forog a sírjában, ki tudja, érzi-e már, hogy
szülőfaluja temetőjében pihen,
hiszen az anyám egy másik faluból származik,
és apám sose gondolta, hogy anyám
ide temetteti, hogy teljesíti utolsó
kívánságát, én meg azért rendeltem
mélyebb sírhelyet, mert fölötte
szeretnék nyugodni. Most, amikor végre
befejeztem e hosszú mondatot,
apámat kísérem a kertbe,
ő letérdepel, erején túl tép anyám
szárnyasainak a tyúkhúrból,
pedig napról napra kevesebb a tojás,
meg sem érdemlik azok a nyavalyások.

Potozky László

ÉGÉSTERMÉK¹

(1994)

Az én gyerekkorom egy eltátott száj, az én szájam, ami mindig nyitva van, csupa megdöbbenés voltam folyton. Apám egy pancser százados volt és békés alkoholista, csak egy-két dolgot tört össze néha, nekünk nem csinált soha semmit, de ha ütött volna, legalább tudom, meddig tart benne az állat. Így csak álltunk és néztük, ahogy piásan megbotlik a küszöbben és beöklözi a szobaajtót, vagy kiejti a tévét az ablakon, mert a szobában nincsen elég fény, és ő meg tudja javítani, nem kell ide szerelő. Buller röhögött, én tátottam a szám, anyám pedig beült a fürdőbe, és folytatta a vizet. Jó erőben volt az öreg, pláne piásan, szeretett felvenni mindkettőnket, Bullert a jobb karjára ültette, nekem általában a bal jutott, és mesélt, hogy hogyan kapta ki a hülye rendész kezéből a Kalasnyikovot, meg hogy milyen volt kincstári teherautókkal pontonhidakon versenyezni bakakorában. Közben fel-alá mászkált a lakásban, így szeretett sztorizgatni, összeviessza botladozott, kávézt főzött és ökörködött, én meg egyfolytában attól félttem, nehogy véletlenül rátegyen a gázkályhára és szétégjen a segglyukam, csak rágondoltam, és már éreztem is azt a vörösen izzó korongot a farpofáim közt.

Azt szerettem, ha nincs otthon, szerencsére nem vitte túlzásba a hazajárást, olyan törzshelyei voltak a cimboráival, ahol azt is hagyták, hogy ott aludjanak. Az ilyen estéken anyám általában éjfélig várt, aztán fogott egy tekercs celluxot, és keresztül-kasul teleragasztotta az előszobát, székláb, kilincs, asztal, hogy ha a szesz nem viszi földre apámat, majd a csapdák elintézik, közben meg oda-odahördült nekem meg Bullernek, *most megkapja, megmutatom neki, büdös szemét*. De ez csak este volt és otthon, napközben anyám az az asszisztensnő a klinikán, aki nagyapámat grófnak titulálta a gyászjelentésben, mert valahol azt olvasta, hogy ezzel a névvel éltek arisztokraták Lengyelországban, és ügyel is erre a vonalra, műhajat biggyeszt minden reggel a fejére, hogy

1 Részlet egy készülő regényből.

úgy tornyosuljon a frizurája, ahogy illik, és nem hajlandó ortopéd papucsot hordani a munkában, mindenképp magas sarkú kell legyen a cipő, amiben a vacutainereket rakosgatja egyik centrifugából a másikba.

•

(1996)

Apám korán reggel elment, nem is köszönt, anyám visz locsolkodni engem meg Bullert. Széttöltött pár cseppet a kölnijéből két fiolába és ideadta nekünk, a nagynénémékhez megyünk, csak fiúk meg férfiak vannak az utcán, mindenki ünneplőben és fázósan, meresztik ránk a szemüket, bámulnak, de nem anyámat és nem is minket, hanem azt, ahogy két oldalról a kezét fogjuk. Nem értik, mit keresünk egy nő mellett, nem is a hidegtől fájnak az ujjaim, inkább a nézésük, az a rossz, tapicskolok a latyakban, balfasz vagyok. Anyám kétszer is ránk parancsol, hogy verjük le a cipőnket a kapu előtti fémrácson, a nagynéném nyit ajtót, *boldog húsvétot!* kiáltja, a szomszédból pont akkor lép ki egy vénasszony, látom a mosolyán, hogy sajnál, amiért ilyen furák vagyunk. Becsukjuk magunk mögött az ajtót, a nagynéném szól, hogy *cipőlevevés*, majd *be a fürdőbe kezet mosni*, közben előkerül a nagybátyám meg az unokatestvérünk, két és fél éves, hülyén néz ránk, miközben mondjuk a verset, és kölnit spriccelünk a nagynéném hajára. Buller a kölyökre is akar önteni egy keveset, nevetve félrehúzzák, *neki nem kell*, mondja a nagybátyám, *ő kisfiú, őt elviszi az apukája öntözni*.

Ketten szorulunk Bullerrel a fotelben, zserbót eszünk és lógatjuk a lábunkat, anyám a nagynénémmel beszélget a kanapén. Puha a karfa, beletörlem az ujjamról a krémet, és kinézek az előszobába, nagybátyám öltözteti az unokatestvérünket, egy helyben toporog a kis gyökér, értetlenül bámulja magán a vastag kabátot, olyan, mint egy bábu, szétáll a keze, a térde roggyant, mindjárt elcsöppen a nyála. Nagybátyám bejön a szobába elköszönni, megpuszítja a nagynénénket, anyám is odatartja az arcát, rányomja a nagybátyám szájára, *szia-szia*, majd rögtön visszaereszkedik a helyére, és összemorzsolja a kezét az ölében. A nagybátyámat figyelem, de ő nem vesz észre engem, még azután se, hogy kézen fogja az unokatestvérünket és utoljára visszaint, nem látja, hogy én itt maradok, pedig mennék velük szívesen, hazavinni se kell

utána. A diótöltelék odaragad a szájpadrásomhoz, nyomkodom a nyelvemmel, anyám nagylábujján felszakadt a harisnya, észre se veszi, egyfolytában dörzsöli a szőnyeghez.

Aztán hazamegyünk. Anyám elront egy sudokut, valami magazint próbál olvasni, de félóra alatt egyszer se lapoz. Leteszi, gondolkodik, majd benyúl a szekrénybe a csizmájáért, *kell találkozozak valakivel*, mondja, pedig tudjuk, hogy apánk után megy, ilyenkor nem festi ki a szemét. Buller is elindul nemsokára egy haverjához, *te nem jössz?* kérdezi, fütyörészik, és még akkor is vigyorog, amikor bezárja maga után az ajtót. Odaállok a konyhaablakhoz, beszürkült a délután a ködtől, mintha egy felfújt tüdőben lennék, olyan a levegő meg az ég, lekapcsolom az összes villanyt, bemászok a beépített szekrénybe.

A ledobált, évek óta nem hordott ruhák alól kibányászom a videokazettát, a címkéje olvashatatlan, a tokja repedt, a szeméttároló mellett találtam ősszel, felhoztam, eldugtam, és amint először egyedül maradtam, betettem a lejátszóba. Barna volt és bozontos a pinaszőr, a nő az ágyon feküdt, úgy húzta le róla a bugyit egy szintén nagyon szőrös kéz, és ez egymás után újra meg újra, mert bármerre vitettem, egyéb nem volt a kazettán, csak ez az öt másodperces részlet legalább százszor. Többször már nem tettem be, de akkor végignézttem, majd visszadugtam a beépített szekrénybe, és néhanapján, ha egyedül maradok, bemászom a kabátszagba, tapogatom a kazettát, nézem a szalagot azon a műanyag ablakocskán át, és elképzelem, vajon mi történhetett azelőtt az öt másodperc előtt, és mit fog csinálni az a szőrös kéz az után az öt másodperc után.

Mindig ezen gondolkozom, de most nem megy. Csak a kormos tömbházfalat látom magam előtt, amit az oldalkémények füstje festett meg, rég lehullott róla a burkolótégla, ketten vagyunk Bullerrel, a falnak rugdossuk a labdát. Először focizunk idén, alig múlt el a tél, Buller magyarázza és mutatja, hogyan tartsam a lábam, később már nem is ér a labdához, *figyeljél*, mondja, *figyeljél*, csak én rúgom egyedül, és mindig visszajön, sose voltam még ilyen király. Magas lepattanó, fejre, porzik a beton a cipőm alatt, térdel veszem le, aztán mellel, és kész, megszakad. Nem tudom, melyik van előbb, Buller nevetése, vagy az, hogy a lábam közt érzem a hideget, magam elé meredek, a faszomat nézem, kicsi, ráncos és fehér. Gyorsan csinálta, fel se fogtam, mire készül, biztos észrevette reggel öltözköskor, hogy elszakadt a sínadrá-

gomban a derékmadzag, és hogy magától is szinte leesik rólam, nem is kellett erősen megrántsa. Annyira szégyellem magam, hogy beletelik pár másodpercbe, amíg eszembe jut, hogy felhúzzam a nadrágom, meg se kérdezem, miért csinálta, inkább hagyom, hogy kiröhögje magát. Egyszer biztosan vége lesz, ülök a kabátszagban, és szorongatom a kazettát.

•

(1998)

Ma megint versmondás lesz? kérdezi anyám, miután felébreszt, felkapcsolja a lámpát, és meglátja a húgyfoltot a lepedőn, *egyszerűen nem értem, Küncsöm, minek izgulsz ennyire, megtanultad? Igen*, mondom, és az egész reggeli készülődés alatt nem merem elismételni fejben, mert akkor megijedek, hogy nem tudom, ilyenkor nem szabad gondolnom semmire. Beteszem a szendvicset a táskámba, Buller rég elment edzésre, egyedül hívom a liftet, beszálok, és nekidőlök a fürke falának. Elképzelem, milyen lenne, ha elaludnék itt, és csak valamikor délután ébrednék fel, amikor már csöpögnek az ereszek és vége mind a hat órának Mágernével, de szinte odafagy a kezem a lépcsőházajtó kilinccséhez, amint kinyitom, az utcán sötétség van és hideg.

A garázsok közt közelebb van az iskola, én viszont inkább a főúton megyek, arrafele többen vannak velem egykorúak, és nem az én sulimba jönnek. Szinte minden reggel leszólítok valakit, akitől nem félek, a benzinszagú ködben senki se látja, hogy beszélgetünk, a kocsizajban senki se hallja, hogy másnak mondom magam más családdal, hogy apám mérnök és megtanított cinezni, csináltunk együtt erősítőt a tévéhez, hogy anyám otthon van egész nap, mert most született a húgom, rend és tisztaság kell legyen nálunk mindig, meg van egy csomó banán a kamrában és csokis kifli, *nem, mi nem szoktunk felelni, és a felmérőknél is puskázunk, szemüveges hülye a tanítónéni, az eredeti meghalt autóbalesetben*. Van, hogy azt mesélem magamról, amit másoktól hallottam az előző reggeleken, van, hogy csak úgy kitalálom, aztán valamelyik sarkon elválunk, és én nemsokára már kerülöm is meg az iskola épületét, a főbejáraton csak a tanárok és Mágerné mehet be. A végéből kiérződik a klórszag a folyosóra, felmegyek az elsőre, és közben ügyelek, nehogy leköpjenek a korlát mögül, gyurmaszag van.

•

(2000)

Anyám lefekszik a nagyszobában a padlóra, *meghalok, Küncsöm*. A tévén kaptunk össze Bullerrel, nekilökött a sarokban a nagyvázának és eltörtek benne a nádszálak, akkor jött be anyám, *hát megint ezt csináljátok velem?!* Ugyanazon a nyöszörgős hangon mondja, mint mindent mostanában, és van, hogy eldől, ha valami puhára tud esni, de legtöbbször egyszerűen csak leheveredik, összekulcsolja a kezét a mellén, és nem mozdul tíz percig. Buller az első pár alkalommal rávetette magát és bőgött, cibálta a pulcsiját, felhúzta a szemháját, anyám ilyenkor mintha mosolygott volna, de nem szólalt meg. A végére nekem is megtelt a fejem Buller zokogásával, és én is ordítani kezdtem, anyám akkor hirtelen felállt és megigazította a szoknyáját, *na jó-e így? mi? azért!* Most viszont otthagyjuk a szoba közepén, a földön, ahogy szoktuk, Buller int, hogy cipőhúzás, a liftig kihallatszik, hogy szipog, lépcsőn megyünk le. Az udvar tele van ebédszaggal, behúzódnak a garázsok közé, *nézd, mit hoztam*, mondja Buller, *menjünk ki a sínekhez*.

A kórházban volt apám, amikor kiloptuk a fiókjából, mindig tartott otthon egy-két dobozzal szilveszterre meg egyéb ünnepekre puffogatni. Az autópiac hátsó kerítése mögött másszuk meg a töltést, *ezek ugye az Északiba futnak?* kérdezem, Buller szinte két évvel kisebb nálam, de egy ujjnyival magasabb, *minek kérdezel hülyeségeket, ha úgyis tudod?* A közeli autómosót bámulja hunyorogva, valamin röhögnek a munkások, majd benyúl a zsebébe, és a kezembe nyomja a pisztolygolyót, *nesze, lányoké az elsőbbség*. Nagynak tűnik a tenyeremben és nehéznek, *ne nézegessed, tedd le valamelyikre!* kiált rám Buller, *mint a pénz, gyerünk!* Odalépek az egyik sínhez és eszembe jut, hogy mi van, ha ez a szar csak úgy magától felrobban, a töltéskövek közül össze se tudom szedni az ujjaimat, gyorsan lehajolok, koccan a fém a fémen, kiráz a hideg, és Buller is ordít, *siessél, jön a vonat!*

Egy csomó barna vagon közeledik, bemoccan a vágány, túlságosan a sín szélére tettem a golyót, rezeg, rezeg, leesik, lenne időm utána nyúlni és visszatenni, nem bírok, nem merem. Buller valami vasdoboz mögött gubbaszt, odaszaladok én is, *ez teher*, mondom, *jobban ráz a rendes vonatoknál*, de ő nem hallja, figyel, mintha a lepattanó érmét várna, *nézd meg, mekkorát fog szólani, nézd meg!* Elzúg előttünk a

szerelvény, a nagy csattogásban csak még jobban látszik, ahogy megmerevedik Buller arca, és nem változik akkor sem, amikor az utolsó vagon tovakattog, így indul el a sínek felé. Nem kell mondania, megyek vele magamtól, ott áll meg, ahol én voltam az előbb, féltérdre ereszkedik, *hol van?* kérdezi. Leguggolok én is, keresni kezdem, nem találok, eltűnt a kövek között, Buller arrébb hajít párat, fújtat, *hol van?* *Én mondtam, hogy ez teher és jobban ráz a sima vonatoknál*, felelem, mire Buller felemelkedik, *hol van?! Biztos leesett, nem tudom*, és ő úgy üt, hogy azonnal összegörnyedek tőle, ököllel döngeti a hátamat és nyüszt, *elbasztad, hülye, elbasztad!* Nem is fáj igazából, én nem bögök, ő igen, két hete temettük apánkat.

•

(2002)

Anyám sose hagyja, hogy végigmondjam, *azt akarod, hogy elhányjam magam, Küncsöm?* Bullernek szoktam mesélni, hogy volt egy olyan csütörtök, amelyiken apámmal ketten voltunk otthon, szabadnapot vett ki, és az egészet végigkáromkodta. Eldugult a lefolyó, azt szerelte, én a kád mellett álltam, miközben apám a kagyló alá szórta a kurvaistenfaszákat meg a gecibebaszottéleteket. Szinte derékig bent volt abban az üregben, ahol a csövek futottak, és tekergette, igazgatta a fémspirált, vagy köhögött, ha az arcába hullott valamelyik házgári betonelemről a kosz. Nekem az volt a feladatom, hogy ha szól, megengedjem a vizet, de odáig nem jutottunk soha, a francnak se akart fellazulni a dugulás, csak a spirál szedett fel magára mindenféle bűdös szutykot a csőben, aminek aztán jól szétterjedt a szaga a lakásban, miután apám feladta a kísérletezést.

A kád szélére ült, rágyújtott, *na mi van?* biccentett felém, és én észrevettem, hogy egy hangya mászik a karján, összevissza bukdácsolt a vastag szőrszálak között, *a kezed*, mondtam. Apám szórakozottan nézte a hangyát, majd beleszívott a cigibe, és ráfújta a füstöt, *ezért érdemes volt harmadszor is pénzt adni azoknak a rovarirtóknak, ők elmennek, ezek a kis pöcsök meg visszajönnek*. A hangya a csuklója fölött állt meg, biztos elkábult a füsttől, és nem moccant még akkor sem, amikor apám a szájához emelte a kezét, kinyújtotta a nyelvét, befalta a hangyát, és úgy, hogy lássam, kettéroppantotta. Közben végig engem

figyelt, meresztette a szemét, nem tudom, hogy a csápok vagy a lábak lógtak-e az első két foga közül, csak azt, hogy egyszerre röhögünk fel, ahogy lenyelte a hangyát. *Milyen az íze?* kérdeztem, *savanyú*, felelte apám.

Valami meleg bizsergés lepte el a tarkómat, betérdeltem a kagyló alá, és keresni kezdtem a padlón, nem szalad-e arra véletlenül még egy. Buller ezen a részen mindig nevet, és jobb napokon azt is megkérdezi, hogy én ettem-e, pedig tudja jól. *És tényleg savanyú? jaja*, felelem, *hasonlít a Sprite-ra*. Ezt mondom neki, és elhallgatok, miközben arra gondolok, hogy bármennyire lestem, csak mocskot meg törmeléket láttam a padlócsempén, mégis keresgéltem egy darabig, követtem a szememmel a fugacsíkokat, de mindenhol csak moccsos szemét volt. Mintha egy hajszálvékony, merev fémlapot csúsztatnának át az agyamon, ezt éreztem, amikor ott lent rájöttem, hogy egy csomó ideje nem félek apámtól, és nem ez volt az igazán ijesztő, hanem az, hogy a félelem helyén nem maradt semmi.

Sokáig ez járt a halála után a fejemben, szégyelltem, és nem mertem emlékezni rá. Éreztük, hogy nincs, addig ha nem is járt haza túl rendszeresen, egy jó részt azért odaadott anyámnak a fizetéséből, most viszont maradtunk az asszisztensnői bérrel. Valahol elvesztettük Bullerrel a közös ceruzahegyzőt, és nem volt pénz újra, szerencsére jártam hajómodellezésre, ott volt csiszológép, ahol meg tudtam hegyezni az összes ceruzánkat, a tanár megengedte, a fiúk röhögtek. Az első hónapokban egyfolytában anyám hallózására ébredtünk, valami éjszakai tévés vetélkedőbe próbált bekerülni, de sose vették fel neki a telefont, acsargott az automata robothangjának, *félórája várok türelemmel, mennyi kell még, mennyi?! Aztán lecsapta dühében és rögtön utána rájött, talán nem volt elég türelmes, talán nem várt elég ideig, biztos ez a baj, tárcsázott is újra azonnal, nehogy elveszzen a szabad vonal, és ott toporgott bugyiban, ugrásra készen az előszobában, majd amikor a robot se szólalt meg már, óvatosan csücsörítve elkezdett bele-belefújni a kagyló szájrészébe, és hallgatta a sípoló recsegést, nem tette le a telefont, mi meg néztük, ahogy anyánk fütyül magának.*

Szárazság volt és üresség mindenhol, sárga, fullasztó por borította az utcát. Mintha ketten maradtunk volna Bullerrel a lakótelepen, nem nagyon találkoztunk a másik fiúkkal, elutazott mindenki, vagy beteg volt, untuk magunkat. Valamikor a kommunizmus végén hagyták félbe

azt a panelházat, ami ott állt kétsaroknyira tőlünk, a foghíjtelken csak a fedett betonalap, pár elhajolt vasrúd és az alagsorba vezető lépcsők voltak, a fél területet itt csinálták meg, tele volt használt kotonnal a pincepadló. Szinte minden nap lementünk, letörtük a szemétből kinőtt bokrokról az ágakat, felszúrtunk rájuk egy-egy gumit, és így kardoztunk, meg hajkurásztuk egymást egész délutánokon keresztül, strandra se volt pénzünk, nemhogy nyári táborra. Anyánk legtöbbször ágyban volt, mire hazaértünk, akkoriban kezdett el füstben aludni, bekapcsolta a tévét, és az ágyban fekve telecigizte a nagyszobát. Hátulról néztem a párnákkal felpolcolt fejét, amint egyre vastagodik körülötte a homály.

Faun I. (terrakotta, 2015)

Gothár Tamás

SZERDA

*Icskének, Kincsőnek, Sárinak,
Zsuzsának és Huninak*

reggel a – fekvéséből adódóan – sötét konyhában söröztem
közben zene szólt hogy mi annak nincs jelentősége
csak szólt hogy elnyomjon mindent ami együtt jár a csenddel

már ismertél annyira hogy megértsd:
a vízcsobogás is megteszi ha alattam telik a kád
de maradni képtelen vagyok

ahogy én is tudtam: órák hosszat lebegsz
– mint a méhben – mondtad – mélyen
próbáltál fogalmazni mint mindig – néha összejött

persze bármilyen zaj nem teszi meg
a hajnali madárdalt – az álmatlanság
és ébrenlét átkötőjét – mindketten utáltuk

általában szemben ültél és félmondatokat küldtél sms-ben
megkérdezted: *mi van?* nem tudom téged pont elfelejtettelek
máskor pár jobb éjszakát tárgyaltunk ki az elmúlt napokból

hogy neked előző este megujjasták a segged szex közben
én pedig akkor egy hete találkoztam egy lánnyal
aki szeretett pornósztrájt játszani de a barátja képen törölt

nemrég írtál angliából egy rövid üzenetet
halál vagy *hiány* vagy *kisszobád* – valami ilyesmit
egy szóval válaszoltam és ennyi
mert azt is nagyon jól tudod
hogy azzal aki – technikailag – nincs mellettem
nem tartom a kapcsolatot

most a konyhában ülök
hallgatom ahogy egy lány pisil majd kijön
elhúzza a függönyt kinyitja az ablakot
az asztalról elpakolja a mosatlant majd letörli
összeszedi az üres üvegeket
reklámszatyrokba pakolja a szemetet kiviszi és elmegy

ezután már csak a szomszéd lépteit hallani
készülődik
egy macska néz az ablakból mozdulatlanul
nem tudom meddig lehet így –.

BECCI

egy *állat* vagy
észre sem veszed
hogy túl korán kapcsolják ki a várost
hogy a lámpák reggelente libidóvá bomlanak
és a pékség pinceablakai fölött szunnyadó hajléktalanok
nem csak melegednek
ők szűrik meg a kenyérillatot

mindig kapcsolgattad a világítást
hirtelen szaladtál ki és játszottad
hogy *reggel van este van*
most reggel most este most reggel
most este – kiégetted az izzót

én is *állat* vagyok
támogatom botlásaidat
kicszerélem a fényeket hogy még egyszer kiéghessenek
mert élvezem hogy fáj a foglalatnak
szürkület után becsavarom a napelemes holdat

BECCI VÁROSA

1.

Becci városa egy ősi civilizáció nyomait viseli magán
tömör kőgömbök szegélyezik a zöld szigeteket
a testből származtathatóak közben (persze) testek

Becci szerint teste mindennek van
a magáé például szeretett egy darabig
messziről jött *vissza* ahogy én mondanám

2.

a te városodnak a teste forró és hisztérikus –
mondom neki – sűrűn lakott élvezettel blöfföl de nem rejteget
hagyja hogy az utcákat nyugodtan járja a rákfene

rákontrázik hogy az én városom fagyos
nyomasztó terep körben hegyek kis lélekszám
az infrastruktúra nem kedvez a turizmusnak
még egy jó kocsma sincs sehol –

3.

Becci városában vannak aluljárók
ezek összekötött és belakható terek
a graffitik mint barlangrajzok
de amit az égre festettek elkenődik
a testekre mázolt fájdalom sokféle
de ami fáj az valami más
azt elhallgatjuk
a cinkosai vagyunk
ragaszkodunk a saját nyomorunkhoz
jön egy újabb buktató és ugyanazzal
a megszállott vigyorral tekintünk rá újra – mondom

erre felhúzza magát de hiába beszélek
„– felhasít belém nyúl és idegesen turkál
hol a lelked? – kérdezi – hol van?”

Filip Tamás

LEHETEK ÖRÖKKÉ?

Milyen lehet most Odesszában?
Lehet-e már korcsolyázni a tengeren?
Hány anya rohan elszabadult
babakocsija után a lépcsőn lefele?
A Patyomkin hány matróza kérte
át magát az Auróra cirkálóra?
És hány némafilm surrogását fedte el
a mozikban zongorázó gyermek Sosztakovics?

Van-e még patika, ahol elfogadják
Csehov doktor receptjét? És Asztrovét?
Lehetek térdre omló ikonod?
Örökké fénylő hómeződ?
Legszebbik trojkád kocsisa?
Baltát a kabátom alá rejtve felülhetek a bakra?

Engem *szegény* Yorick Yorickovics Nyezvanovnak
hívnak, csak elfelejtettem mondani.

MÉGIS KÖSZÖNÖM

Csukott szemmel is odatalálok,
emlékszem a kapukódra, és
a mélygarázsba lejutva egy
szempillantás alatt tehetnék
az autód ablaktörlője alá
egy verset, amit éjjel írtam.

Megtehetném minden reggel,
hisz minden éjszaka írok.

De tudom, hogy a legszebbre is
csak hallgatás volna a válaszod.
Az is jobb lenne, ha bántanál.

De nem is ezt akartam írni, úgy
dühít, hogy ilyen elhasznált
fordulatba rántott a nyelv,
eltérítve az ideától, mely
versírás közben homlokom
belső oldalán világol.

De azért mégis köszönöm,
hogy nem léptem át a giccshatárt,
és köszönöm tévedéseim
hosszú sorát, hiszen leginkább
bennük ismerhetek magamra.

És köszönöm, hogy beúztél
a versek édenébe, hogy igéid
foglyává tettél, köszönöm.

A PÁRBAJSEGÉDEK EGYMÁSTÓL KÉRDEZIK:

Mit tudsz a porról, mely hajnalban vért iszik?
Trakl összes kékjét fel tudnád sorolni?
Vajon egy hitetlen szentségtörést el tud követni?
A villanyoszlop, a talpfa évgyűrűire gondol valaki?
A kenőpénz könyvelésének vannak szabályai?
Az esőért mivel kell fizetni?
Hogy lehet csendőrpertut inni?
Milyen késsel lehet egy aranyalmát meghámozni?
Az álmatlanok hol tudnak venni altatóórát?
Hogy lehet megölelni egy hangyát?
A kitömött madár tálkájából miért fogynak el a magok?

Kit keres Káin a rengetegben?
Mit érdemel egy olyan isten, aki árulásért dicsér meg?
Az üdvhadsereg a lelkeket szállja meg?
Ha ők indulnak a leghosszabb útra,
mért olyan vékonytalpú a halottak cipője?

Lear király (fa, 2014)

Temesi Ferenc

VIGASZ¹

Az idő kertjében nő a vigasz virága. Ezt jelentette valaha Újporlód a városnak. Régen a Maros torkolatvidéke volt az egész láp – a madarászok, pákászok paradicsoma. Aztán szép, nagy, árnyas liget lett belőle Porlód Budáján, a Tisza bal partján, melyet Népkertnek mertek elnevezni a duplatokájú elvtársak, a villák proletárai. Egy virágos kedvű osztrák ezredesnek és bakáinak köszönhetjük, hogy a Maros hordalékából – a folyó és az 1848-as magyarok szabályozása után – virágoskert lett, és mióta megvan, az istenadta nép csak Ligetnek hívja.

Amikor mi voltunk az ügyeletes fiatalok, a polgárok vasárnapi sétahelye volt, lakástalan szerelmesek, szerelemtelenek szállodája, kukkolók eldorádója, teniszezők álma, a gyerekek vidámparkja, részegesek enyhelye, a május 1-i felvonulók sörös-virslis-vattacukros karneválja.

Amint a Híd utcán lépkedtek Illel, fekete, bajuszos rendőr vesz két gombócot a fagylaltos citromsárga triciklijéből. Ő az egyik, aki lóhátról gumibotoz titeket a beatkoncertek után. A fia meg figaróként a hajatokat hagyja félhosszúra. Kevés az autó, „C”-vel kezdődő rendszámú, vagyis magántulajdonban lévő alig.

A hídról a Béke úszóházra látni, meg a Szőke Tisza nevű kocsmahajóra, amely a tápai öböl fenekén végzi majd, mint elődei. Rocsók, rohamcsónakok erős motorja recseg, papucsnak hívott lapos versenyhajók száguldoznak sivítva a Tiszán. A Tiszavirág fantázia nevű vízibusz, amely a strandra visz át, mellettük csöndes. Az egyetlen megmaradt, fából készült halászhajó néma. Benne hallgat a porlói hajóácsipar százötven éve.

A híd porlói felén, mindkét oldalon, túl nagyra méretezett hídvámszedő épület. Négy fillér volt a múlt-múlt században a hídbárca, visszafelé jövet nem kellett fizetni.

Negyed hét múlt öt perccel, hallik egy táskarádióból. A Tisza ízű szél keresztbe fúj, nem nyomhatja el semmi mély, mámorító illatát.

1 Részlet a 49/49 című regényből.

Újporlódra érve egy háromszögű járdasziget van, egy hajpántot viselő emberszabású áll most ott. Karszalagján a felirat: ÖNKÉNTES RENDŐR. Egy női biciklis olyan szép szabályosan jelzi nyújtott karral a fordulást, hogy kis híján arcul üt egy robogón közlekedő férfit. Mögöttük lovaskocsi. Az 5-ös villamos oldala sárga-fehér. Három ablaka van, elől-hátul nyitott peron, emberek lógnak a lépcsőn.

Balra van az uszoda betonteknője, hajdani úszó és vízilabdás kudarcid színhelye, jobbra a Vakok Intézetének tornyos épülete. Egy takaros kis templom, Szent Erzsébetnek szentelve. Valamikor a Ligetet is Erzsébet-ligetnek hívták, a magyarok legnépszerűbb királynőjéről. Balra van még a Tót kocsmá, ahol az önmagán néha nehezen uralkodó munkásosztály képviselteti magát a legnagyobb számban. Itt vannak a legszebb verekedések. Egyszer Király Imi barátságából átdobott a vállán, homorítás, repülés, a majális legfényesebb pillanata a gyöp fölött. A park másik oldalán egy nyolcszögletű fém bódé, most trafik van benne. Odébb egy fa kioszk, szépen faragva, a hajdani cukrászda tán még működik. Az X rajta az alapmotívum. Az andráskereszt. Szent Andrást ugyanis haránt álló keresztre feszítették. ZÁRÓJEL. A többit lásd: wikinukupedia – a net álválaszai. ZÁRÓJELBE ZÁRVA.

A Liget alapja: két sor platán, a járdák mentén székek a liget végéig. Itt-ott a fákon középen lyukas fadobozok: madárfészkek. A Liget végében az újporlódí víztorony.

1952-ben így írt az Idegenforgalmi Füzetek „A napfény városa” című kiadványa:

„S ha a városból elindulunk újporlód felé a Rákosi-hídon át, akkor megérkezünk a Ligetbe. A Liget bal oldalán láthatjuk az Újporlódí Szabadtéri Színpadot, ahol kulturális műsorok szolgáltatóják (!) a munkások igényét. Jobb oldalon helyezkedik el a Vigadó, amelyben a felszabadulás előtt dzsentrik és katonatisztek vívtak hajnalig kártyacsatát a nincstelenek pénzén. Ma a dolgozók pihenek ki szorgos munkáshétköznapijaik fáradalmait egy-egy pohár málnaszörp mellett, majd innen indulnak a Fűvészkert felé, hogy találkozzanak.”

En málnára nem nagyon vélek, tán mert nem voltam már gyerek, amikor ideszoktam. A Vigadóba. A Vigócába. A Vigantyúba. Vagy Kelcsi, hivatásos dobos és verekedő szép szavával: a Vigaszba.

Apámtól minden szombaton kaptam tíz forintot, amikor már magassabb voltam nála. Adott volna ő többet is, de mi a szemérmes szegények közé tartoztunk: apám-anyám tanító volt.

És ez a tíz forint elégnek bizonyult a múlt század hatvanas éveinek közepén. A városi KISZ-től Rózsáné állt hervadtan a kapuban, végigmért, és hat forintért adott egy jegyet. Azután dönthetett az ember, hogy megiszik egy korsó sört (egynegyede hab volt), vagy egy fél kevertet. Mindkettő három forint ötven fillérbe került, és az ötven filléres borraavalóért a pincér meghajolt.

Maga a Vigadó tavasztól őszig üzemelt, a kerthelyisége sokszorosa volt a téglalapú, de nagyrészt fából álló csúcsos tetejű épületnek. Volt külön zenekari állás – a hajdani filagória – és kőből való táncparkett. De lehet, hogy rosszul emlékszem. Akkor betonból volt.

A zenészek hangolnak. A zongorán korsó sörök, alatta még senki.

Most már csak várnotok kell. Megjönnek a kartonruhás lányok, a Neva (ne vasald) nejlon inges hapsijukkal, és a tartóshullámos hajú, kosztümszoknyás anyukájukkal.

Itt van a piától már vörös fejű, szőke hajú Rókus is, a tériszonyos tetőfedő, akiről egy igazoltatásnál derült ki, hogy tulajdonképpen Kovács Istvánnak hívják.

Igyunk, hogy pirosodjunk, röfögi kedvesen, és egy hajtásra kiissza Juhász Öcsi sörét.

Gyere csontleves, igyál meg egy kevertet, mondja Titty, egy móravárosi vagány, és megpaskolja Rókus arcát. A kevert minden italok legalja: rózsaszín-narancssárga, émelyítően édes, ragacsos császárkörte likőrből és bivalygyilkos matrózzrumból pancsolt keverék. Az első a gyomrodat, a másik az agyadat károsítja. Napokig fáj tőle a fejed utána.

Az akkordgitáros Karesz kézbe veszi a hangszerét (ráadásul még szép szeme és göndör haja is van). Ránéz Ferikére, aki szólózik, az meg Dinyára, a basszgitárosra. Szintén hivatásos verekedő, de ez sem menti meg szegényt a korai haláltól. Dinya ránéz Jeanra, akit szintén egy pesti zenekar szippant majd el. Jean – mint mindig – most is a dobverőjét keresi. Gyuszi, a szaxofonos zenekarvezető (A Molnár-dixieland band klarinétos lelke), épp egy ütőnek való vesszőt vág egy bokorból. Szomorú az arca: még tunkolni szeretett volna egy kicsit Nöcc marhapörköltjéből. Boncz a nagy, busa fejével, szomorú magyar

bajszával felhajt egy bivalykortyot, ami négy deci bor egy rész víz, és felkapja a csörgődobot.

Az egész Vigadó mintha az X-et ismételné: x lábú asztalok, székek, lányok, az épület korlátja lenn és az emeleten, az oszlopokon, sőt a torony nyakán is körbefut a motívum. Nyolc lépcső: a földszinti karzat a kedvenc helyetek, onnan jól látni. Az emeleti galériába nem vágytok. Az épület ajtóí, az ablakkeretek, a díszítések vörösesbarnák, a fehér téglaoszlopos kerítés lécei zöldek. Vagy már csak drótháló volt? A kerítésen túl Gazsi, a lottóbolond egy eltévedt ruszki katonának magyarázza:

Drásztutye Nyikoláj, nekem már semmi se fáj! Megtettem az 56-ot, kijött 66, és érted, akkor! Szííí!

És a Kristály zenekar rázendít. Ill-lel, akivel éppen népmesei viszonyban vagytok – hol voltál, hol nem voltál vele –, táncolni indultok, de nem elsőnek.

ZÁRÓJEL. Innen egy lépésre volt egykor a Kerek nevű tánchely, ahol 1905-ben Kodály a porlódi parasztnóta világával találkozott. ZÁRÓJELBE ZÁRVA.

Ta-da-da-da-da-dam-dam...

Gimme some lovin' – a Spencer Davis Grouptól. Porlódiul: Kiviszem a lovam. Jót lehet rázni rá. Ta-da-da-da-da-dam-dam... A basszusgitár az ember gyomrában szól. Ó, je!

„And I'm, so glad we made it, dam-dam, so glad we made it dam-dam, You've gotta - gimme some lovin', (kórus) gimme some lovin' every day...”

A dumák: húúú, micsoda buli, csapassuk szét a sok sört valamivel, ami árt, mennyiért vetted a farmert; nekem orkánkabátom is van ám, a faterék elmentek otthonról, én hozok egy csajt, fél melle van, azt is a hátán hordja, nincs egy tízesed elsejéig, akkor te jössz egy százassal, legyen száztíz; anyád jó nő, hozd el egyszer, ki vagyok száradva, mint egy mesterhegedű, kérd már vissza a csajomat, öntsünk az arcba valamit.

Táncoltok az olcsó kölni, a Pitralon arcszesz, az enyhe lehelet- és izzadságszagban. Ill A-vonalú, magasan térdfölötti, halványsárga ruhájában ropja, a fehér cipő épp annyira magasított sarkú, hogy jól lehessen táncolni.

*„Nem tudom, miért várok most is rád, Pam-babam.
Átsírtam miattad sok éjszakát. Pam-babam.
Nem tudom, miért váltunk ketten el, Pam-babam.
Tudod, hogy más lány úgyse érdekel...”*

Titi-dam, ti-di-di di-di di-di, tatam-titi-tadam...

Kevés zenekarnak volt akkor még saját száma Porlódon. Tán ezért is jönnek más zenekarok zenészei: Kami meg az Ödi a Mórából, a László Gyuri bátyja a Sárgákból. Bodó Józsi, a dobos, aki ha leveti a bokafix zokniját, megáll, mint a cipő. De jönnek a botfűlűek is: Stenéz, aki szerint görögdinnyére a sör a legjobb, Czupák, Kopó, Lúdanyó, akit mindenki, a kis Óriás, akit senki, Sallay, Konkoly, Zombori – fősorolhatatlan. Gausz úr, a Móra kultúrotthon igazgatója is itt van valamiért. A gyomorbaja miatt többnek látszik negyvennél.

Nyugi gyerekek, csak az első húsz év tart legtovább az életben!, mondja.

Masánszky kimegy a rózsák közé szólózni egy önsorsrontóval. Verekedés nélkül nem buli a buli, ezt mindenki tudja.

A csibészek kemény magja már beszivárgott. Nem tudni hogyan, de minden buliban ott vannak, miközben kocsmák szerint közlekednek a városban. Hogy aszondja: Kapca – Alsóvárosi Tóth – Sárkány – Mátyás – Béke Tanszék – Négylépcsős – Hatsöcsű – Lófara – Csirke – Búza – Nájlon – Tiszavirág – Gulyás – Birka – Bárka – Hági – Kishungi – Tisza – Jeges – Palánk – Bajszár – Alföldi – Fülöp – Sótartó – Szőke Tisza – Nyomás a Tót! – Vigadó.

Táncolsz. A tánc elárulja az embert, láthatóvá válik az energia, az élet. Azt mondja: semmi se lesz holnap, ne akarj megjavulni. Ill húsos ajka kinyílik a mosolytól, miközben pörgeted. A táncnak az ember az alapanyaga, az idő lélegzik benne. Ha táncolsz, erősebb és szebb vagy.

És akkor lekérnek. Turcsa az, aki sose szokott táncolni. De Turcsa nem varjú, aki mindig más csajára száll.

Miért kérnek le? ezt nem érted, de ha te kéred le más nőjét, akkor érted. Persze visszakéreted a lányt.

És pörög tovább a buli záróráig, amit a Villon-ballada című Kristályszám szám jelez. Ez a porlódi beathimnusz. Boncz Géza, a szövegíró énekli, kicsit piától vörös, de szép arccal. Prózában kezdi.

*„Maradni megmaradt, a történetből az út pora.
A költő emlékére szóljon e ballada.
Évekig csavargott, nem várt ő csodát,
S közben énekelt, hallgassuk hát François-t.”*

A lassút még a falábúak is tudják táncolni erre.

*„Süvít a szél, fázik a kezem,
Oly fáradt vagyok, és üres a zsebem.
Ballagok, hideg az idő,
Hosszú az országút, és esik az eső...”*

Szinte állva imbolyogtok Illel. Amikor az ember fiatal, azt hiszi, mindig úgy volt, mint most, de nem hiszi, hogy úgy is lesz. A fiatalság betegség, de elég gyorsan kigyógyulsz belőle. A nyár énekel benned egy ideig, aztán abbahagyja.

*„Süssön a nap, arra várok én,
Oly boldog leszek ezen a földtekén...”*

Ha jól csinálod, egyszer elég is fiatalnak lenni. Évek inálnak el, és kikoptok a bulikból. A zenekaroknak annyi, mindent elönt a cukormáz diszkózene. Újporlódból Rózsadomb lesz. Rózsa van, domb nincs. És akkor hallod a rádióban, hogy egy barom – szerelmi bánatában! – fölgyújtotta fiatalságotok színhelyét. Le is égett. Porig. Azóta nincs vigasz.

Zalán Tibor

SZEMELVÉNYEK A CHIOGGIAI
TANÍTÓ-DALOCSKÁKBÓL

HOLLÓCSKA

a csók olyan mint a habcsók
csak nem olyan száraz
s nem a gyomrod terheli
hanem a pinádat

[...]

HOLLÓCSKA

a csók feszültség és feszület
a szádra egy másik száj tapad
és lüktetni kezd a füled

[...]

HOLLÓCSKA

a csók nyál és kémia
a szenvedély hol kis- hol nagyfia
fullasztó kaland halálos disneyland
még el sem kezdődik
lábad már a légbe kileng

[...]

HOLLÓCSKA

a csók különös üzenet
megmozdít lábat térdet kezét
a láb remeg
a térd ölhöz nyomódik
a kéz fenékbe markol
a csóknál az egész szervezet
karmol és harcol

[...]

HOLLÓCSKA

a csók csókácskáknak való
ravasz jószág mint a trójai faló
aki csókol váradba akar hatolni
ott dűlni tépni halálba dobódni
ocsúdni gyorsan és megint dűlni
mert a csók után
(előtt, közben, alatt) lehet
szeretkezni ölelni baszni kúrni

MELLÉKDAL

Hollócska, hollócska, hova száll?
Tudja-e honnan indul a szél,
Amely majd magasba emeli
S a világ peremén leteszi...

Csender Levente

MÁGUS

Ennek a Kelet-Európának soha nem lesz vége. Csódba ment a cégem. Festékipatronba öltem mindenem, körbetartozás, tudod, hogy van ez, a válság meg, ugye, sutty, elvitte. Pesten nem tudtuk fizetni az albérletet. A feleségem félállásban rajzot tanított. Koptatta a sok grafitot, a színes ceruzát ő vette a gyerekeknek a saját pénzén, a fizetése egy fél albérletre se volt elég. Hazamentünk Balkányba anyámékhoz, tirpákföldre, hogy majd a tetőtérbe beköltözünk. Ott a nagy ház, mondták, aminek ők a negyedét se lakják be, menjünk oda. Kifestettük, rendbe raktuk, akkor meg jött a vihar, nem is vihar volt, hanem tornádó, és benyomta a nagy ablakot, megtöltötte a tetőtérrel vízzel. Jó, hogy meg nem fulladtunk. A fejemen kopogott a jég. Míg száradtak a falak, anyámmal kiültünk a kapu elé a padra, és végignéztünk a falun, ott az új részen, ami a hetvenes években épült, és elkezdtek a lakókat osztályozni házszám szerint: munkanélküli, munkanélküli, alkoholista, munkanélküli, alkoholista, alkoholista, alkoholista, munkanélküli, van munkája, de alkoholista, közmunkás, közmunkás, közmunkás, munkanélküli alkoholista, alkoholista, az asszony dolgozik... Amióta anyámról lemondtak az orvosok, jól van. Mellrákja volt ilyen-olyan áttétekkel. A szomszédban lakik egy természetgyógyász, a Mari, aki mindennap gyógyította, igazából, azt hiszem, hogy inkább kidumálta belőle a rákot, mert annyit beszélt, hogy a ráksejtek beledöglöttek. Minden reggel átjött és nyomta. Azt nem bírja a rák se.

Ilyenkor itt semmi nem mozdul. A legyek is megállnak a levegőben. Aztán, mint egy lassított felvételen, Gerard tűnik fel a kihalt aszfalton, viszi haza a nőjét, a Lyukas Erzsit a bicikli csövén. Gerard azért lett Gerard, mert nyáron is sálat hord, olyan franciásan, mint a Depardieu, mikor még nem igényelte az orosz állampolgárságot. Gerard állítólag élt Franciaországban. Állítólag. Mindketten matt részegek. Alszanak egyet, aztán, ha már nem tűz olyan erősen a nap, visszatolatnak a kocsmába.

Ebben a faluban az a jó, hogy minden magától megoldódik, csak hagyni kell. A befulladt cégtől is sikerült megszabadulnom. Mágus, a helyi rettegett, szemet vetett a céges Ford Transporterünkre az udvaron. Márpedig amire Mágus szemet vet, az az övé. Mondtam neki, hogy okés, tied az autó, de akkor tiéd a cég is. Megegyeztünk. Mondtam, hogy fel kell menjünk Pestre józanon, az ügyvédhez. Nem bíztam benne, hogy józanon megérkezik, felvittem, be az ügyvédhez, átírtuk. Nekem még volt valami dolgom Pesten. Megettettem egy kifőzdében, kapott egy sört, vonatjegyet vettem neki, buszjegyre pénzt adtam, hogy Nyíregyházáról haza tudjon menni, de a hülye elitta a pénzt már a Nyugatiban. Gondolta, csak lesz valaki, aki hazaviszi Nyíregyről Balkányba. Egy góré, akinek saját cége van. Föl is hívta a maffiózó haverját, az Árnyékot, aki mondta, hogy oké, háromezerért elviszi. Útközben Mágus elmondta neki, hogy most jött Pestről, van egy cége meg egy Transportere. Kért Árnyéktól még kétezret sörre, persze, Árnyék szívesen adott. Másnap a haverjával, Szipkával eljöttek, hogy viszik a Transportert, mert Mágus tartozik nekik ötezerrel és nem tudja megadni, úgyhogy ők viszik. Tőlem vihetitek, mondtam, és már nyitottam is a kaput. Állítólag vitték a vasba. Állítólag. De még mielőtt elvitték a vasba, gondolták, hogy keresnek egy kis lóvét. Állatorvosokat játszottak. Számlatömböt, pecsétet, jegyzőkönyvet, céges papírokat átadtam Mágusnak még Pesten, azzal nem volt gondjuk. Vöröskeresztet ragasztottak piros szigszalagból a Transporter ablakára meg a motorháztetőre, fehér köpenyt vettek, és elkezdtek járni a tanyákat az Állategészségügyi Igazgatóság nevében. Dr. Mágus, Dr. Árnyék, és Dr. Szipka. Árnyék és Szipka körülnézett, hogy mi nem szakszerű, nem szellőzik rendesen az istálló, nincs napfénytető, nincs önitató, ami a legújabb EU-s szabvány szerint kötelező, mert ha túl sötét az istálló, a borjak depressziósak lesznek. Mágus a jegyzőkönyvet írta. Mindenhol megszellőztettek milliós bírságokat, de megegyeztek 3-400 ezerben. A gazdák meg annyira be voltak szarva, hogy elesnek az EU-s támogatásoktól, hogy fizettek. Pár hétig császárok voltak a fiúk.

Azt, hogy Komor Ádámot nagy ívben el kellett volna kerülniük, nem tudhatták. Bementek hozzá is a tanyára, mondták, hogy penészes az istálló fala, most van terjedőben egy penészben lakó halálos baktérium, amit az állat belélegez, aztán az állatból a tejbe kerül, és a kisgyerekeket

megöli. Ha ez kiderül, nincs többé tejszállítás, meg az önitató túl magasban van, így sérül az alacsonyabb marhák vízhez való joga, ez megint a támogatások befagyasztásához vezethet. Még találtak pár hibát, ami úgy öt millára rúgott. Komorral is megegyeztek négyszázezerben, feltéve, ha aznap fizet. Mondták, hogy délután háromkor visszamennek a pénzért. Elfelé menet egy cseppet meglepődtek, mikor a gémeskút koloncán valami nagy szőrös kapálózott hat-nyolc méter magasban.

- Mi az ott? - kérdezte Mágus
- A Bodri.
- Komondor?
- Az.
- Mit csinál?
- Gondolkodik.
- Min?
- Hozzácsípjén-e a tinóhoz még egyszer, vagy ne.

Komor Ádám alapos ember. Tudja, miért mi jár, mi mennyit ér, és minek mi az ára. Kalapját a szemébe tolta és erősen nézett maga elé. Valami nem tetszett neki. Miután elmentek az inspektorok, megnézte a jegyzőkönyvet, amiben a következő állt nehezen silabizálható ákombákomokkal: harminc tehén, a többi gyermek. Furcsállotta Komor gazda, hogy az állatorvos a borjút gyermeknek hívja. A tehénke még esetleg, de gyermek? Kiszagolta, hogy itt valami nem klappol. Megnézte még egyszer a jegyzőkönyvet, felhúzta a csizmát, hogy elindul utánuk, de az asszony gyorsabb volt. Elővette a mobiltelefont, térerőt keresett, és hívta a rendőrséget, elmondta, hogy mi van, és hogy délután háromra mennek vissza. A rendőrség kiküldte a kommandósokat, azok meg elbújtak a szénakazalban, a Lada Nivát betolták a kazal alá, de a hátulja kilátszott, úgyhogy, délután háromkor, mikor Mágusék közel értek, meglátták a szénakazalban bujkáló rendőrautót, befaroltak, át a kaszálón, a kommandósok meg ki a kazalból, és súroltak utánuk. Autósüldözés bokortanyán, amiből aztán három év letöltendő lett Mágusnak. Ő vitte el a balhét. Árnyék és Szipka felfüggesztettet kapott.

Mi a három év alatt nem tudtunk menni semmire. Voltam közben szakmunkás, munkanélküli, alkoholistá, közmunkás, minden, ami Balkányban lehet az ember. Egészséges gyerekünk született. Szépen

nődögélt, rám hasonlított. Elmentem hegeszteni havi hatvanért, hogy valami zsemlére való legyen, de hát az, na... Készülünk vissza Pestre albiba. Azt mondják a tévében, hogy a válságnak vége. Remélem, újra elkezd az ország nyomtatni, és akkor újra kell tintapatronokat tölteni. Anyámat meg, ha mégis elvinné a rák, már ki tudom nyomtatni 3D-ben. Ott fog ülni a nappaliban és vigyáz a gyerekekre.

Kiengedték Mágust a sittről. Mielőtt kijött, megüzenete, hogy hűtse-nek be kétszáz sört, és egy ezerliteres vegyszeres tartályt töltsenek meg borral. Egy másikban legyen hideg szóda, két nő legalább, mert egy nem fogja bírni a tempót. Bevitte Gerard Lyukas Erzsit Nyíregyre, hogy előkészítse. Bevitte a műkörmöshöz, vett neki egy korlátlan csokicső bérletet egy szoláriumba. Lyukas Erzsi egy délelőttöt ott töltött, hogy kihasználja az akciót, olyan jól lesült, hogy azóta Fekete Lyukas Erzsinek hívják. A pusztáról bevontatták Csicsót, fiatalabb korában, teljes nevén Csicsolinát. És mintha az a három év el se telt volna, ott állt a kocsmá előtt Gerard, Lyukas Erzsi, Csicsó, Árnyék és Szipka. Mágus leszállt a buszról, kigyúrva, izomgingben, egyik kezén: apám, a másikon: anyám, a mellkasán Erzsi, homlokán napszemüveg, fűszál a szájban, kezében szatyor, Real felirat, komótosan átsétált az üres úton. A kocsmá teraszán egy támlás székre letette a szatyrot, közben a többiek felállva várták, hogy bunyó lesz vagy nem lesz bunyó azért, hogy Szipka és Árnyék szarban hagyta. A Hepi Kánaán előtt rég nem volt ekkora a csend. Mágus odament a magnóhoz, betett egy Ákos CD-t, feltekerte a hangerőt maximumra, felugrott az asztalra és elkezdődött, hogy *helló, helló, újra itt vagyok*, és akkorra feloldódott a feszkó, és másztak fel hozzá az asztalra mind, Csicsó, Lyukas Erzsi, Szipka és Árnyék, és ott táncoltak, Gerard nem tudott felmászni, ő megvárta, míg letörik az asztal. A *nézésére meg a járására* le is tört, de nem csak az asztal tört le aznap este. Fogyott az ezerliteres tartályból a pia. Mágus hímtagja megemelte a bermuda nadrágját, lassúzott egyet Csicsóval meg Lyukas Erzsivel, egyik elől volt, a másik hátul, valamit súgott nekik, kimentek a kocsmá mögötti budiba, hogy megcsinálja mindkettőjüket. Három év az három év. Jól sikerült, mert nagyon szarosán jöttek vissza. Pedig már annyian beleestek abba a gödörbe, de ezek nem tanulnak semmiből. Istenem, mekkora buli volt. Kihozta Laci, a kocsmáros a nagy kulcsot, ő az önkéntes tűzoltóknak is a

parancsnoka. Kinyitotta a tűzoltószekrényt, kitekérték a nagy csigát, megengedték a tűzcsapot, úgy mosták le őket húsz méterről. Nekiverte a víz a művház falának, mintha oda lettek volna szegezve, Árnyék még rájuk locsolt egy kétliteres habfürdőt, habzott rajtuk a szar, Csicsó körtényi mellbimbói csípőmagasságból ágaskodtak elő a vizes póló alól, Lyukas Erzsi kihasználta a habballont, és még egyszer örömben részesítette Mágust. Aztán a buli folytatódott, még ma is tartana, ha el nem folyik az ezerliteres tartályból a bor, össze nem karcolódik a CD és el nem fárad Csicsó csípeje meg Lyukas Erzsi szája. Éjfél után kettőre mind kidőlték. Laci, a kocsmáros kihúzta őket az ajtó elé, és bezárta a Kánaánt. Csak egy kis lámpa égett, ami az éjjeli lepkéket odacsalogatta. Meg még valakit odacsalogatott, akire nem számított senki. Komor Ádámot. Volt még egy kis elintéznivalója Mágussal. Vállán egy marhabőr zsák. Ráhúzza Mágusra, felcsattintotta a vállára és elindult kifelé vele a pusztára.

Másnap dél felé szedték annyira össze magukat a fiúk meg a lányok a Kánaán előtt, hogy eszükbe jusson, eggyel kevesebben vannak. Hogy Mágus nincs meg. Egy darab cakkos marhabőr volt a földön, ami nem jelentett jót. Hallottak már Komor Ádám kegyetlenségéről. Azt hitték, az már csak legenda, de rá kellett jöjjenek, hogy a legenda él. Elindultak a nyomon a Transporterrel. Kiérték a pusztára, elérték Komor Ádám tanyáját, egészen közel mentek a házhoz. A komondorok a földön feküdtek, a magyar tarkák a napon deleltek, a bögölyök zúgtak. Komor Ádám felesége meg lebbencset főzött a bográcsban. Épp időben érkeztek, mert nem szerette Ádám, ha ebéd közben megzavarják.

- Nem látta Mágust? - kérdezte Árnyék.
- De.
- Hol?

Komor Ádám a fejével felfelé bökött.

Felnézett Árnyék, hogy mi van a feje fölött, de nem látott mást, csak egy nagy marhabőr zsákot a gémeskút koloncán, ami úgy hat-nyolc méter magasan himbálózott.

- Az ott?
- Az.
- Mit csinál?
- Gondolkodik.

- Min?

- Azon, hogy van-e halálos baktérium a tejben vagy nincs.

Komor Ádám felállt, elment a favágó tuskóhoz, kivette a baltát, hüvelykujját végighúzta az élén. Tekintete elsötétült, nézése kegyetlen lett, a balta nyelvét erősen megmarkolta, az arcára volt írva, hogy komoly dolgok fognak történni. A tanyai izzasztó meleg hirtelen nagyon dermesztő lett.

Most pedig megimádkozunk, mondta, és letérdeltette a jövevényeket egymás mellé.

- Ibolya, hozd ki a reggeli fejest! - szólt hátra az asszonynak. Az asszony bement a házba, kijött két tízliteres vödör tejjel, aztán fordult egyet és még kihozott kettőt. Letette a jövevények elé.

- Ez itt négy vider tej - mondta komoran Komor Ádám, és végignézett a társaságon - ...meg kéne inni!

- Az anyámét is kiköptem - szólalt meg Szipka. - Ha megiszom, összefosom a tanyát.

- Tejallergiám van, ha megiszom, felpuffadok, bélcsavarodást kapok, lila lesz a fejem, és felhólyagosodik a seggem - folytatta Árnyék.

- Olyan száojás nincsen, amit kávémba szokott töüteni a Laci? - érdeklődött Gerardné Fekete Lyukas Erzsi.

Komor Ádám begorombult.

- Addig innen el nem mentek, amíg be nem dűtitek, ecsém - sziszegte a szája sarkából.

- Én megiszom - hallatszott valahonnan egy nyöszörgő hang, de olyan tompán, mintha víz alól jönne. Megismétlődött. Én megiszom. A hang nem a víz alól jött, hanem az ég felől. Mágus volt a kút koloncáról.

Komor Ádám felemelte tekintetét, majd elhajította a Fiskars baltát, a balta fordult néhányat a levegőben és elmetsette a zsák kötelét. A magyar tarka bőr nagy puffanással megérkezett a szikes agyagra. Csend lett, némi várakozás, hogy élve vagy halva. Mágus nyöszörögve megmozdult, nagy csatakosan végül előmászott a bőr végéből, mintha most jönne ki a borjú, vagy a gyermek.

- Hol az a kurva tej? Adjátok ide, megiszom, csak menjünk innen, majdnem megfulladtam abban a börgeciben.

- Ibolya, hozzá mán a fiúnak mázas csuporkát, me' megszomjazott odafönt - szólt oda az asszonynak Komor Ádám.

Ibolya beszaladt a házba, kihozott egy piros pöttyös másfél literes csuprot, és odaadta Mágusnak. Mágus elhajította a mázast, megdöntötte a vödört, és itta, itta, itta, nyögött, de itta, dolgozott benne az életöszton.

– Fejfájásra jóu a tej, mink is ezt isszuk, ha előzőü nap beleléptünk a sárba – mondta Komor gazda.

Szívta Mágus, szívta, erőlködött, nyögött, de nem akart fogyni. A vödör belsején a mérce egy literrel mutatott kevesebbet.

– No, mán csak három vider meg kilenc liter – mondta Komor Ádám.

Amikor a második liternek nekikezdett Mágus, s a negyedét leszívta, mint a földhöz vert luftballonból, mindenhonnan kifecsegett a tej. Komor Ádám hátralépett, megnézte a kiterült Mágust, mondta a lányoknak meg a fiúknak, hogy majd a kutyák lenyalják róla. A haverok megsajnálták a góré, és nekiláttak a maradék három vödörnek. Csak Csicsó volt, aki megtagadta, azt mondta, hogy ő adni ad, és szemléltetésül felhúzta a pólóját, alulról átkarolta jobb csecsét, ballal megnyomta felülről, négy méterről a komondor lihegő pofájába belőtt egy sugarat, de inni akkor se, ha ott helyben kettéhasítja Komor gazda a koponyáját azzal az elhasznált Fiskars baltával. A többiek kínozták magukba a frissen fejt nyers tejet, ami a napon kezdett langymeleg lenni, mint volt a tőgyben. A tejsír feljött a tetejére, és szépen gyöngyözött. Aztán egyik doktor a másik után rakta ki a rókát. Komor Ádám elképedt, hogy milyen gyenge eresztés az egész banda. Adott nekik annyi időt, amíg a pipáját megtömi, hogy eltakarodjanak a tanyáról. Otthagytak Transportert, mindent, vissza se néztek, úgy iszkoltak el a pusztáról lehányt ingben, fosos térdekkkel a földúton. Komor Ádám utánuk nézett, meggyújtotta a pipáját, aztán halkan azt mondta: lóufasznak valók vagytok.

Nyilas Atila

PILISI RIGMUS

(Egy babonakönyv nyomán)

A hétfő üresnap.
Kedden járnak a gonoszak.
A szerda lyukasztónap,
a csütörtök a tök neve napja.

Ördögidézésre péntek
a legalkalmasabb,
a szombat asszonyi
dologtöltő nap.

A vasárnap vasalt ruha
a templomban lángra kap,
s aki vasárnap farag,
az Isten ujját faragja —

kiránduló kezemben
mozdul Isten ujjá,
gyermekeim kezében
mozdul Isten újra.

VARÁZSIGE

Patroklosznak

Ha ő hal meg előbb,
akkor te még élsz.

Ha te halsz meg előbb,
ő életben marad.

Ha együtt,
akkor boldogan.

Sebezhetetlen,
akinek barátja van.

VADÁSZAT

A kilátást a felnövő fenyők egyre jobban szűkítik.
Szellő himbálja az ágra akasztott madáretetőt.
Simi helyből ugorva nem éri el, a kútkávától,
az arra fektetett lapról pedig túl kockázatos lenne.
Forgatja a fülét mint periszkópot, aztán meglapul.

Lesben áll a fa tövénél, alsó ágaitól takarva,
hátha alászáll valamely madár a lehulló magra,
és mindig akad, amelyik megteszi ezt neki –
egy-egy szén- vagy kékcinege, meggyvágó, pinty.
Ne hidd, hogy a tápláléklánc a kertben megszakad.

POLGÁRI

Mi a polgárit jogi aktusnak,
a templomit tartottuk esküvőnek,
a hivatalba csak tanúkat hívtunk,
tisztá feketében mentünk,
és talán késtünk is egy-két percet.

Virág jövődöbelim hajában,
és zene nélkül vonultunk be.
Az anyakönyvvezető nehezen viselte,
hogy az ottani szerződéskötésnek
nincs tekintélye a szemünkben,

rángatózott az arca, én meg
az üres széksorokra sandítva
odasúgtam az öcsémnek:
„Látod, milyen sok barátom van?”
Egyszóval jól szórakoztunk.

Haver (fa, 2014)

Selyem Zsuzsa

GÁT A BÉKE FOLYÓN¹

0

És majd teremt az Isten eget és földet. A föld kietlen és puszta lesz. És sötétség lesz a hullámár színén. És lélek fog lebegni a vizek felett. Az Égtartó majd rárajzol egy keresztet a vízre, és leküldi a tudatos és érző állatokat a víz alá, hogy hozzanak fel földet, hogy legyen hol élni. A cickány lesz a legügyesebb, körme alatt sikerül majd neki egy kis földdarabot felhozni. Az Égtartó meg fogja mondani a kis földdarabnak, hogy növekedjen meg akkorára, hogy mindenki elférjen.

TSÁÁYAA, A HÓDOK HŐSE

Tsááyaa a régi teremtésben élt, amikor az Égtartó parancsára az állatok felhozták a vizek alól a földet. Mindenkivel jól kijött, értette a karibukat, a rozsomákokat, a mormotákat, a jávorszarvasokat, a nyárfákat, a lucfenyőket, a nyulakat, és persze minket, hódokat is értett. Ő volt a mi hősünk, Tsááyaa. A szúnyogokat is értette. Voltak óriások is, őket is értette, és megparancsolta nekik, hogy bújjanak be a föld vagy a víz alá. A fűzfákat is értette. Azok az óriások jól jártak, akiket a víz alá küldött, a bálnák még jó ideig ott úszkáltak kedvükre, de a mamutok, akik a föld alá kotródtak, azok bizony elpusztultak. Az ő testükből lett a kőolaj meg a gáz, amit a hódítók csövekbe vezettek, és ezért nagy gépállatokkal összezavarták a földet, a vizet, és emiatt lesz végünk. Tsááyaa a nagy prérityúkokat is értette.

A hódítók sokan vannak, és minden kell nekik. Éppen olyan buták, mint Ts'iihchuk. Csak sokan vannak. És vannak gépállataik. És pénzük, amit közülünk is sokan megkívánunk.

Na de most elmesélem nektek, hogyan járt túl Tsááyaa a Ts'iihchuk eszén. Ez a Ts'iihchuk olyan volt, hogy velünk táplálkozott. Ha

¹ A novella a *Tíz igaz történet* 3.című kötet számára, az Amnesty International és a Libri Kiadó felkérésére készült.

meglátott egy hódot, azt hitte, jávorszarvas, és már csorgott is a nyála, és már ugrott is. Na de egyszer, amikor kenujával evezgetett egy kis patakon, mint ez az Osborne patak itt, Tsááyaa a partról észrevette őt, és a víz felé hajolt. Ts'iihchuk meglátta a vízen tükröződő képen jávorszarvas-ebédjét, előkapta hát a nyilait, és elkezdett lövöldözni velük a vízbe. Tsááyaa csak kacagott rajta, s amíg Ts'iihchuk a víz fölé hajolva kereste a zsákmányát, ő a partról lepisilte. Ts'iihchuk érezte a cseppeket a hátán, fölnézett az égre, és csodák csodája, nem volt felhő, amiből eső esett volna.

A NAGY PRÉRITYÚK TÁNCA

A legszebb vagyok, a legerősebb vagyok, velem szemben semmi esélyed, ahogy én dürgök, az maga az örökélet. Nemrégiben négy utód megölte magát, nem a mieink közül voltak, de nem is az övéik közül, a mi szomszédaink gyerekei voltak, lányok, meg akartak halni, még ivarérettek se voltak, meg is haltak. Régebben volt öngyilkosság-megelőző program a szomszédainknak, valaha csak ők voltak itt humánok. Én vagyok a legszebb, a legerősebb vagyok, velem szemben semmi esélyed, ahogy én dürgök, az maga az örökélet. Hogy miért akartak meghalni? Szomszédaink már nem örülnek az életnek, el vannak vágva az Égtartótól, már beszélni se tudnak, muszáj nekik a hódítók nyelvét használni, a hódítók pedig elszakították a gyerekeiket tőlük, és elvitték bentlakásos katolikus iskolákba, ahol megtanították nekik a Miatyánkot és a himnuszt, de nem tanították meg őket írni és olvasni, és éjjel megerőszakolták a kicsi lányokat, és utána hidegzuhany alá lökték, és csak mostanára tudták a szomszédaink kiharcolni, hogy a hódítók elismerjék, ami történt, de hiába, mert ha nem foglalkoznak az utódokkal a rezervátumban, akkor továbbra is meg akarnak halni. Én nemzeni akarok, a legerősebb vagyok, velem szemben semmi esélyed, ahogy én dürgök, az maga az örökélet. Kicsi lett a hely, a hódítók feltúrták a földet, és tettek bele csöveket, és megy bennük a kőolaj és a gáz, és egyre több kemény épület van, és kemény lett a föld, és függőleges, de ez még az utolsó dürgőpályák egyike, kiváló dürgőpálya, kíváncsok tojók nézelődnek, a legszebb vagyok, lábmunkám gyors és

erős, az én hangzsákom a legsárgább a világon, velem szemben senki himnek nincs esélye, ahogy én dürgök, az maga az örökélet. Azok a miatyánkös nevelők, akik megtiltották a szomszédaink gyerekeinek, hogy saját nyelvükön beszéljenek, együtt jöttek a prémvadászokkal és favágókkal, persze a szomszédaink is vadásztak, ahogy a farkasok, tollainkból fejdíszet készítettek, de csak annyit, amennyit bátorságukkal kiérdemeltek, és kivágtak fákat is, de csak annyit, amennyi kellett nekik. A hódítók ölték és vágtak és túrtak értelmetlenül, de az én utódaim szépek lesznek, erősek, sárga lesz a hangzsájuk, mint a nap, és örökké fognak élni.

A MORMOTA ÁLMA

Olyan állatok jönnek, akik se nem járnak, se nem kúsznak, se nem ugrálnak, se nem repülnek, hanem csak csúsznak iszonyú zúgással. Némelyik hátán hatalmas agyarakban végződő hosszú csáp ágaskodik, s mint aki halálos kínok között van, a földre harap. Két lábon figyelek, várom, mikor dől el csöndesen, de nem dől el, és nem hallgat el, hanem újra meg újra nagyokat harap ki a földből, és a pofája tartalmát egy neki háttal álló, csáp nélküli társába üríti. Bevillan a májusi érzés, de ez az állat nem a sajátját adja a párjának, hanem a földet, a földben meg benne vannak az üregeink, benne vannak a magok, amikből tavasszal kikelne a fű és a virág, és benne vagyok a földben én is, ott alszom a téli álmomat, csak nézem két lábon állva, ahogyan a csáp nélküli nagy állat elvisz a hátán, csak szaglászok, és a szag fojtogat, véres kő, közeledik, ha nem ébredek fel, végem van. Ha felébredek, mindennek vége.

POMPÁS FAZÚZÓGÉPEK

Minimál technó szól pár másodpercig, majd egy bársonyos humánhang mesélni kezd: *A C-telepen épülő gát a harmadik vízierőmű lesz a Béke folyón, nagyban hozzájárulva British Columbia növekvő villanyáram*

szükségletéhez. A projekt a nemzetközi és a kanadai biztonsági előírások figyelembevételével, a kanadai vízierőmű-egyesület ajánlásával készül. Az építkezés 2015 nyarán kezdődik, az erőmű 2024-ben kerül átadásra. Zene, majd a hang folytatja: Az építkezési műveletek a vízierőmű területének megtisztításával kezdődnek –

Elálmosodunk, a csatorna ajánl egy másik reklámvideót is, a szintén a Béke folyón a vietnámi háborúval egyidőben épült Bennett vízierőmű korabeli reklámfilmjét, átkattintunk.

Szimfonikus zene, hegedűk, oboák, ilyesmik, elhalkulnak, és megszólal egy erős férfihang Donald kacsás intonációval: *A vízgyűjtő medence építéséhez egy Tisztítási Tervet hoztak létre, az erdőket megmentették az áradástól, pontos, összehangolt munkával a fákat kivágták és elszállították oda, ahol a faipari üzemek szorgos munkásai csillogó gépeikkel készen álltak arra, hogy otthonainkba csodálatos bútorokat varázsoljanak. Mint egy gyermek, aki ollóval vágja le tőből a virágot, oly könnyedén haladva előre, mint az aratógép a búzamezőn, pompás fazúzógépekkel tisztították ki a majdani gyűjtőmedence fenekét.*

Fazúzógép. Mi a fasz lehet az a fazúzógép. Tree Crusher. Van erre is reklámfilm: hatszögű kerekeken jár, mindegyik szög valójában él, éles penge, ahogy halad előre, tőből vágja ki a fákat, 15 méteres fákat is képes felaprítani, menet közben. A cég internetes oldaláról nemcsak gépeket, de idézeteket is lehet rendelni. Köztudott, hogy a vietnámi háború terepe a helyi erőknek kedvezett, ezért 1965 novemberétől William Westmoreland tábornok elrendelte a dzsungel kiirtását: előbb növényirtó permetet meg tűzbombát dobtak le az Egyesült Államok légiflottájának repülőgépeiről és helikoptereiről, utána jöttek a fazúzógépek, amivel, és akkor most jöjjön egy idézet a korabeli háborúreklámból, ugyanazzal a Donald kacsás intonációval: *a kommunista gerillák minden búvóhelyét felszámolták. Lenyűgöző volt a két fazúzógép teljesítménye: egyetlen bevetés alatt Long Binhen 2000 négyzetmérföldnyi területet tisztítottak meg.*

Szóval ezt tudja a fazúzógép, mehetünk vissza a hatvanas évekbeli gátépítéshez:

Ahogy nőtt a vízszint, némi gond is fölmerült: az ott élő indiánokat el kellett költöztetni, gyerekeiket valahol el kellett helyezni, így hát iskolát is építettek nemsokára. Az indiánok csavaros észjárásukkal gyorsan alkalmazkodtak az új feltételekhez. A medve, aki évek óta ugyanazon az ösvényen

cammogott le a folyóhoz, bizonyára elcsodálkozott a változásokon, a jávorszarvas és társai pedig fönnebb költöztek. A gazdasági beruházások hozzájárultak a régió fejlesztéséhez, új városok jöttek létre a gondosan megtervezett Tisztítási Tervnek köszönhetően, a hajózás további ipari létesítményekhez járult hozzá –

Bla-bla-bla, vissza a jelen reklámfilmjébe, mely a C-telep jövője, vagy fordítva, a jövőbe, mely a C-telep reklámjelene.

Minimál technó, majd a bársonyos hang: Az építkezési műveletek a vízierőmű területének megtisztításával kezdődnek, amit a bekötő utak kiépítése követ. Munkásszállók létesülnek, amelyek évi 800–1700 munkás elszállásolására lesznek alkalmasak. A folyó szabályozása két jászolgát építésével veszi kezdetét, a folyó két oldalán, alattuk pedig elterelő csatornán kerül el a túlfolyó a gátat. Ideiglenes híd fogja összekötni itt a két partot, amelyen a teherautók és egyéb haszongépjárművek segítik az építkezést. A folyó északi oldalán levő dombokat leegyenésítik és stabilizálják, a déli oldal jászolgájának alapján épül fel a nagy teljesítményű és biztonságos erőmű. Az építkezés hatalmas turbinák és generátorok elhelyezésével folytatódik, amit egy oldalsó betoncsatorna építése követ, melynek révén a víz biztonságosan folyhat tovább. A kitakarított vízgyűjtő medence vízzel való feltöltése hozzávetőlegesen három hónapot fog igénybe venni. A turbinákat összekötik a villanyáramtelepekkel, és elkezdődik a villanyáram-termelés. Több mint száz évig tartó, hosszú életével a vízierőmű tiszta, megbízható és költséghatékony villanyáramot termel majd az eljövendő generációk számára. Ha többet szeretne tudni, látogassa meg a C-telep projektoldalát: www.sitecproject.com. BC hydro FOR GENERATIONS.

URBEX ACID PARTY EGY ELHAGYOTT VÍZIERŐMŰBEN

Veszély! Mindenhol azt írja: Veszély! A drótkerítés felhasította a nadrágot, a zuzmó ellenben benőtte a betont, páfrányok, mohák, ezeket együtt tanultuk az iskolában, úgy rémlik, valami ősnövények, micsoda hely ez, örületes méretű beton, elhagyatott trafóház és szakadt plüssmaci, hideg van, a többiek kitágult pupillákkal elszálltak, ma én

vigyázok rájuk, nehogy valaki kisodródjon ebből a térből, a mély medencékben még mindig örvénylenek a bosszúszomjas kísértetek, azt beszélük, hogy a Dane-zaak ősei járnak ide, a gát építésekor elárasztották az élőhelyüket, hiába volt szerződésük Viktória királynő szignójával, Donald kacsa pont úgy leszarta ezt is, mint a globális felmelegedést, én is fádom, mégis hiszek a szememnek, s ha azt látom, hogy Veszély!, akkor vigyázok a haverokra, ennyit tehetek, legközelebb, ha lesz, én szállok, és valaki más vigyáz.

A páfrány levelének páfránya levelének páfránya levelének páfránya éppen nő rá a vasbeton nyomorúságos dimenziójára, és megrepeszti, érted, megrepeszti, és halad a repedés, mint a villám, az égre, a felhőkbe, a felhőkben lévő felhőkben lévő felhőkbe, ó, fraktálok fraktálja, aki vagy és aki vagyok, testvérem, jávorszarvasok vagyunk a Tejúton, csillagok örvénylenek lent, örvények csillognak fent, körülötünk, látod, ott forog az idő, benne is idő, a belső időben is idő, mindegyik pillanat epicentrum, rendülünk a kis bolygónkkal, rajta vagyunk a zenén, benne vagyunk?

A sarokban óriási, elhagyott pókháló, pont úgy zihál a basszus ritmusára, mint a tüdöm, ott zihál a sarokban a tüdöm, én forgok és örvénylek, drótok és tekercsek, rozsdá eszi a beton vasfogát, a beton vasfoga nagyra tátja száját, csorog a vér belőle, átharapja a torkom, kizuhanok az űrbe a vízcseppekkel?

És fújunk a falra végtelen mandalát, rá a *Vigyázz, magasfeszültség!*-re, minden betű megtalálja majd helyét az örvénylő lótoszokban, beléjük folynak a betűk, színekké folynak és spirálokká, mamutokká és hódokká, színes jéggé töredeznek, kutya menekül, jégmamut üldözi, körülfogja, körülöleli, a kutyára dér tapad, páfrányalakzatú dér, befelé is páfrányok, kifelé is páfrányok, feloldódik bennük a kutya, feloldódunk mi is a lassú dérben.

250 TUDÓS FALEVELEK MILLIÓIT KÜLDI EL NEKÜNK NAP MINT NAP, EZT OLVASHATJUK KI BELŐLÜK

Ha még egy gátat húztok a Béke folyóra, az árterület az őslakos Dane-zaák élőhelyét, vadász- és halássterületét veszi el, amit ha humán szempontból, van az a pénz jelisére, nem is láttok problémásnak, jogi értelemben mindenképpen az, hiszen 1899. június 21-én, Albertában kelt, Viktória királynő által szignált, az 1982-es Alkotmány által megerősített szerződés van érvényben Kanada állam és az őslakosok között, a *Treaty* 8, miszerint ez a terület a Béke folyó partján háborítatlanul az övék. Justin Trudeau, te aztán különösen figyelj, szóval az van, hogy a tervezett vízierőmű termelte villanyáramra semmi szükségetek, amire szükségetek van, az nap- és szélenergiából simán összejönne. Ráadásul a gát több mint száz évig tartó, hosszú életéről hablatyoltok – de belegondoltatok, mire elég az a száz év, és mi lesz a becses százévetek után? Ehhez adjátok hozzá, hogy a kontinens legnagyobb és legfontosabb ökológiai folyosóját cseszitek el. Arról nem is beszélve, hogy a Béke folyó partjain jól termő búzamezők élnek, ti pedig, ha jól értettük, kenyérrel is táplálkoztok, és ha nem tudnátok, a kenyér nem köolajból lesz, hanem búzából (*Triticum aestivum*), az egyszikűek (Liliopsida) osztályának a perjevirágúak (Poales) rendjébe, ezen belül a perjefélék (Poaceae) családjába tartozó satöbbi, satöbbi, folytassátok ti a Wikipédiáról, a lényeg, hogy a kenyeret nem fröccsöntik, hanem *Triticum aestivum* testvérünk termi, és egészen biztos forrásból tudjuk, hogy ha elárasztjátok a mezőt, búzáéknak annyi. Kicsiny, rövid életű emberek, ne legyetek ennyire hülyék. Mi kérünk erre, nyárfák, fűzek, lucfenyők. Sokunkat lemészároltatok, oké, felejtjük el, mi úgyis újranövünk. Semmi értelme megint a *too much invested in massacre to lose* játékoknak. De ha nem tértek magatokhoz, nem lesz mit ennetek, nem lesz mit innotok, nem lesz mit szívnotok, nem lesz hol laknotok. Alighanem gyorsabban fogtok elpusztulni, mint gondolnátok. És az a gáz, hogy nem lesz hozzá háttérzene.

Marczinka Csaba

A 7x7 ÉV

Hétszer hét év elszelelt,
s eljött a „második
krisztusi kor” is, apokrif
hagyományok szerint.

(Belekövültem a 49-be,
mint valami keleti,
vezekelő oszlopszent!
– lelek-e kitörési pontot?)

7x7 után mi jöhet?
Pedig annyi mindent kéne
egyszer kipróbálni még
– ha nem lennék még lekésve!

(Esküvőtől repülőig
lemaradtam pár dologról,
– tán be kéne pótolni,
ha még: nem vagyok lekésve!)

Még ez egyszer az életben
annyi mindent kéne még
megkésve kipróbálni:
félek, az Idő kevés lesz!

(Kevés idő, kevés élet
és kevés maradandó
– ennyi lesz a summázat,
ha csapódik a koporsó.)

MÉG EGY KIS LÍRA

Mint koldus az utolsó csepp vízre,
mely még ott van a kulacsa alján
– úgy vágyódsz még egy kis lírára!
(Valami könnyű kiáradásra).

(Valami lírai zsongásra,
áradóan lágy gyerekdalra,
egy végső lírai kalandra!
– erre vágnék még utoljára)

Utolsó dal végső zártsága,
a szintézis emelkedettsége;
mielőtt végképp visszaesne
a prózai világ kalodájába.

Táncosnő (terrakotta)

Pataki Tamás

WANDER PROFESSZOR TITKA

Mindig akkor feküdt le, amikor a lámpagyújtogató betért az utcájába, s még jóval pirkadat előtt kioltotta a pislá lámpákat. De Wander professzor nem sokat aludt. Rémálmok gyötörték. Amint a párnára hajtotta hosszú, őszbe csavarodott fejét, már látni vélte azokat a szörnyű képeket, amelyek nemsokára, ha lehunyja szemét, torz alakokat öltenek és hosszú, véget nem érő folyosókon üldözik őt. Ilyenkor egynémely jelenésnek trombitává nyúlik az arca, s azon harsonázik a professzornak: mindig ugyanazt az örült dallamot. Amikor a lámpagyújtogató a háza elé ér, már kíválnak a homályból alaktalan kísértetei, és amikor befordul az Ilona utcába, már fut azon a sötét folyosón. Mégis mindennap aludt legalább egy-két órát, mert tudta, hogy enélkül nem bírná sokáig. Keze egyre csak reszketne, s még egy lapot sem tudna rezzenéstelenül megtartani. És azt is sejtette, hogy nagyon közel lehet a titokhoz, mert bizton tudta, nem is, bizton hitte, hogy a kísértetalakok, akik körbetáncolják az elméjét és pokoli látomásokká olvadnak az álmaiban, nem oktalanul látogatják.

Wander professzor a Göttingeni Egyetem keleti nyelvek tanszékét vezette, és egy közel-keleti expedícióról visszatérő diákja rengeteg ereklyét és érdekességet hozott neki ajándékba. Hálás volt, amiért Wander kiharcolta neki a tudományos ösztöndíjat, s végre Keletre utazhatott. A magyar diákja, Bereki Ákos rajongva tisztelte az öreg professzort, és igyekezett mindig a kedvében járni. Egy Bagdad környéki kisebb faluban találkozott azzal a vándorkereskedővel, akitől bagóért megvásárolt mindenféle régi tekercset, pedig már akkor tudta, hogy tolvajjal van dolga, de úgy gondolta, Európában több hasznát veszik a tekercseknek, minthogy a sivatagban elkallódjanak s eltűnjenek barbár kézen-közön. Bereki nem tudta megfejtetni az írásjeleket, pedig jártas és elszánt volt a keleti nyelvek tanulmányozásában. Úgy tudott akkádul, ahogy egy magyar úr latinul a régi világban. Csakhogy nem ismerte a pergamenre írt különös írásjeleket, amik emlékeztették Külge kán és Bilge kagán emlékoszlopának rovásaira, de a kelta ogham-írásra is, mégis határozott akkád vonásokat is felfedezett

bennük. Amikor a professzornak átadta a tekercseket s az egy előadása előtti szünetben lopva belenézett, többé nem tudta letenni. El sem hitte, amit látott. Sejtette, mit tart a kezében, de hetekig nem mert róla senkinek sem beszélni egy árva szót sem. Az egykor vidám, kollégáit csípős megjegyzésekkel és adomákkal szórakoztató professzor hallgató lett és mogorva. Mintha egy alig érzékelhető hályog ereszkedett volna a szemére, és attól félt volna a legjobban, hogy még időnap előtt megvakul. Még mielőtt megfejlhetné a titkot.

És ekkor iszonyú harsona hasított a dobhártyáiba, önkéntelenül a füléhez kapott, de mindhiába. Húson, csonton áthatoló erős hang volt, amit a hangszerarcú lidércalakok üvöltöttek körülötte, majd cseppfolyóssá váltak, s a professzor fulladozott a furcsa levükben. Csuromvízesen ébredt, kiverte a veríték. Szíve úgy dobogott, mintha adrenalin-injekcióval ingerelték volna. Felállt és az íróasztalhoz sietett, megnézte karóráján a mutatókat. Gondterhelten huppant a székébe, és nagyot sóhajtott. Alig fél óra múlt el. Egyre kevesebbet tud aludni, s a látomásai is egyre erőszakosabban üldözik. Attól fél, hogy egyszer megébred, és itt lesznek körülötte a dolgozósobájában, a sok évtizeden át szenvedélyesen gyűjtött kötetei között. De nem törődött már semmivel, elővette a tekercset, és lázasan nekilátott. Ajka mozgott, próbálta fonetikusán felolvasni a szöveget, az írásjelek felét már megfejtette, de voltak olyanok, amikre sehol, egyetlen nyelvelméleti értekezésben sem talált példát. Persze sejtette, miért. A régi emberek tudták, hogy a szavak rabul ejthetik a láthatatlant, és voltak, akik gondosan eltüntették a régi írások maradványait, hogy sohase lehessen megtudni a titkukat. Egyre jobban szorongatta a tekercset, arca kipirult, ajka kicserepesedett.

– Udu men torulu unutma ikindi ben sajan ulu dagu szor basti gis gil mas – rebegte, mormolta folyamatosan. Nyilallni kezdett a feje, majd egy hirtelen zúgás után valószerűtlenül élesen hallott mindent. A tekercs érdesen sustorgott az ujjá között, kinn már elrobogtak a hajnali kocsik, és emberhangok is keveredtek az évezredek óta ki nem mondott félszavak és hangok közé...

Fúúú! – rikoltott a harsona, pedig nem álmodott. Érezte, hogy közel jár.

– Elde mani tunua lo beno ka rula – rebegte tovább.

Fúúú! – zúgott a harsona.

Már izzadt a homloka, de mondta tovább.

– Mani pet ben szet...

Ekkor kihullt kezéből tekercs, soha nem érzett félelem hűtötte testét, mintha valaki jeges lehelettel fújna a tarkóját. Mert Wander professzor megtudta a titkot. Megfejtette az utolsó, hiányzó betűket és megtalálta hozzá a találó hangokat. De nem olvasta újra a szöveget, mert ha akarta sem tudta volna kitörölni a fejéből azt, amit megtudott. Már nem hallatszottak a harsonák, beszűrődött az utcazaj. Wander professzor felállt, végignézett a könyvespolcán, zavartan ide-oda kapkodta a fejét, majd kihúzta az íróasztalfiókját, beleturkált, valahonnan a legmélyéről előkotorta azt, amit keresett, tágra nyitotta a száját, befalta és meghúzta a ravaszt.

ELEPHANTHY ADOLF MASINÉRIÁJA

A borotva nem nyiszálta ketté Géza torkát. Egyenletesen, biztosan siklott végig rajta, csak a habot sodorta a gallérjára. A borotvát operáló kezét félrehúzták, s a hosszú pengét egy csipkés fehér kendőbe törölték, majd a másik orcáját is megborotvtálták. Közben a nézőközönség nagyokat hümmögött, csettintett. A nők sóhajtoztak, de később vastapssal köszönték meg Elephanthy Adolfnak a mutatványt. Mert Gézát, a gimnáziumi tanárt, nem Adolf borotválta meg, hanem egy cirkusból elcsent szerkezetnek tűnő gép, aminek két karja és emberarcot formázó teteje volt. Adolf ezt a pirosítóval bekent gépezetét Augusztának becézte, s így ismerték szerte az országban, ahol a vándormutatványos és feltaláló sátrat vert.

Sokan és sokszor alkudoztak már erre a különös gépezetére, de Adolf csak mosolygott a nagy, felfelé pödört bajsza alatt és nemet intett.

Egy négyszögletes doboz tetején állt a kis törzs, amiből hullámos, gumyszerű karok nyúltak ki, a szemgödörben pedig két ki-kigyúló pont vöröslött. Elephanthy negyed óra alatt borotválta meg a felajánlkozó férfiakat, utána behúzta a pódium köré emelt függönyt és öt perc szünetet kért a nézelődőktől. Nemsokára a függöny félrelibbent és folytatta a mutatványát. Mindez nem került sokba, de tízszer többbe, mint egy hétköznapi borotválkozás. Egyre rangosabb férfiak ültek be a borbélyszékbe, nemrég egy híres város jegyzőjét is megborotválta,

aki beajánlotta komájának, a szolnoki postahivatal vezetőjének is, a jó mókának ígérkező és utólag már veszélytelennek tűnő mutatványt. Elephanthyt már számtalanszor megvádolták azzal, hogy svindler, de gépezetén nem találtak fogást. Működését mégsem tudták kideríteni és arra nem is adott alkalmat.

Pedig a legtöbben féltek Augusztától. Otrombának tűnő kezei ijesztően suhintottak a borotvával és a szerkezet mélyén robogó kis motor szakadatlanul puffögött, hátul egy kémlelőlyuknyi szellőztetőn távozott a finom-szürke füst, aminek debreceni dohányárnyalata volt. Amint felemelte kezében a borotvát, sokaknak elakadt a lélegzete, majd mikor hirtelenül lesújtott, mint a bakó, és mindig volt pár nő, aki felsikoltott vagy elalélt. Adolf ezen mindig nevetett, amint a gépemberének hátuljában állt és a gombokat nyomogatva, közben folyamatosan a közönséget figyelte, nyugtatgatta és élcélődött a kishitűségükön.

Míg egy napon, amikor egy dél-alföldi városba érkeztek, a vármegyei hajdú kereste meg Elephanthyt, hogy készüljön, mert aznap este az első vendége az alispán lesz, akit roppantul érdekel a masinériája s a kaszinóban becsületbeli fogadást kötött a tagokkal, hogy végre megszabadul Kossuth-szakállától. Elephanthy szíve kongani kezdett, mint egy félrevert harang, mert úgy érezte, végre elérkezett a nagy alkalom. Ha alispánt borotvál, azt az újságok is megírják, és végre elmehet Budapestre, ahol talán borbélyműhelyt nyithat s az előkelő vendégekörből busásan meggazdagodhatna. Eddig sem keresett rosszul, nem panaszkodhatott, hiszen tudta, hogy hetekig hívják fröccsözni klienseit, mert mindenki kíváncsi azokra, akiket egy gépasszony borotvált meg. Nekik is megérte – tűnődött. Aznap úgy érezte, nagy úr lehet még, ezért egy előkelő szálloda éttermében ebédelt, a maradékot – ami nem volt kevés – becsomagoltatta és hazaindult a ponyvasátrába, hogy estig pihenjen.

Szürkületkor rengetegen feszengtek a ponyvasátorban, majd kidőltek a tartóoszlopok. Elephanthy Adolf vigyázban állt Augusztája mögött, s derékig hajbókolt, amikor a borbélyszékbe tessékelte az alispánt. Mindenki megtapsolta a méltóságos urat, aki hetykén hátrafordult és figyelmeztette Elephanthyt:

– Aztán ne vágja át a torkomat a masinériája, mert tiszta kék lesz az új felöltőm!

Adolf szokatlanul tétován válaszolt:

- Nem, nem, isten ments, méltóságos uram, ha ömlene, majd feltöröljük, bizony!

És elkezdődött a művelet. Minden ugyanúgy történt, ahogyan eddig. Csakhogy az alispánnak hatalmas, erős szálú szakálla volt. Adolf pedig elfelejtette megfenni délután a borotvapengét. Nehezen működött a kéz, egy-két helyen cérnavékony sebet ejtett az alispán orcáján. Elephanthy izzadt és zavart volt. Negyedóra már eltelt és még csak az alispán egyik orcáját borotválta meg. A kéz egyre ügyetlenebbül mozgott, Adolf örülten nyomkodta a gombokat és közben könnybe lábadt a szeme. Az alispán izgatottan nézett körül, a borotva tépte, kaparta a szakállát és a közönség is feszülten be-bekiabált. Közben a gép abbahagyta a füstölést, döngetéshez hasonló hangok hallatszottak a belsejéből és összevissza rúgkapált a borotvával. Nagy lárma támadt, az alispán kiugrott a székből és kirohant a sátorból. Nemsokára szitkozódások közepette a többiek is elhagyták a padsorokat.

Elephanthy Augusztája mögött állt és magánkívül zokogott. Behúzta a függönyt, a gép mögé térdelt, zsebéből előkotort egy csavarhúzó, kicsavarta a négyszögletű doboz hátlapját és magához szorította megfulladt, kicsiny feleségét.

A szerelő (terrakotta, 2015)

Nagy Zopán

„TÉL-IDŐ” HAIKUK

Látásom éles:
Fehér kócsag hómezőn.
Szemét kilőtték.

Úszó jégtáblán
Két behemót birkózó. –
Jegesmedve-szex.

Kortárs hó-színház.
Fénylő tömeg, abszurd nász:
Albínó-gruppen.

Mélyföldi @ táj.
Lelkileg is hibernált
Jégverem, halál...

Absztrakt alkotás.
Jégkása az avaron:
Hányás-olvadás...

Felnőtt örömök.
A szellemi szánkózás
Nem röghöz kötött.

Hiszek, nem hiszek? –
Globális elmerengés,
Frigid pingvinek.

Alpesi poszter,
Virtuális síelés,
Mirelit-viszony...

Németh Gábor Dávid

TAKAR

rám néz és az van a szemében
hogy én még biztos évtizedekig
élni fogok

a tereken éppen lapra szerelik
a karácsonyt

maradt a vállamon a szemöldökéből
néhány szál amiket pár napja tépkedett ki
amíg le nem fújja őket a szél csak
annyit tudnak takarni amennyi belőle hiányzik

kilenc hónap alatt derült ki hogy ugyanaz
a vércsoportunk

végül már imádkozott volna de túl sok
filmet nézett
nem tudta hogy illik
magában vagy hangosan kimondva

VACSORA

Húztál egy képzeletbeli vonalat
a lábaddal és azt mondtad nem
léphetem át.

A radiátor mellett tavasz volt,
de te reszkettél, mert megígérted,
hogy egy télen majd eljössz velem
egy kétezer éve elsüllyedt hajó
roncsaira vacsorázni.

SZOBAFOGSÁG

Kinézett az ajtó keskeny üveglapján,
valami mozgásra számított, családi zajokra,
de csak magát látta a könyvespolcra
támasztott képen.

Este habfürdőt rakott a kádba,
hogy ne kelljen látnia önmagát.

Mintha a túlvilágról kiabált volna, hallotta
anyja hangját: Ha bocsánatot kérsz, kijöhetsz!

CSÖPÖG

Azt képzeltem, hogy egy emeletes ágyon
fekve beszélgetünk, az még belátható távolság,
biztos lehetek benne, hogy hallasz. Magamról
kezdek el beszélni minden mondatban, mégis
veled fejezem be. Te csak hallgatsz, a némaságod
csöpög, mint az infúzió, az ereim pattanásig
feszülnek.

Azt hittem, a halálod azt jelenti, hogy vádolhatom
majd magam, a megbocsátást remélve.

Dávid Gyula

BAJOR ANDOR ESETEI
A „HARAGOS KÁDERESEKKEL”

Bajor Andor a Stanik István által 1984-ben készített (de csak 1990-ben, a *Kelet-Nyugatban* megjelent) interjúbán, az egyik kérdésre válaszolva, említést tesz a Hatalommal való „afféiról”, amelyek számára rövidebb-hosszabb letiltással („adminisztratív úton” való felelősségre vonással) jártak. Három írásról van szó: ezek közül kettő annak idején meg is jelent, a harmadik nyomát csak a *Napsugár*ból kitépett lapszám nyoma, s a – talán mementóként félretett – levonat őrzi.

Talán nem lesz haszontalan a történeteket és azok ideológia-politikai hátterét feleleveníteni.

Dátum szerinti sorrendben az első, *A húsvéti nyúl* című, „inkább tragikus, mint komikus vallomás”, az *Igaz Szó* 1957. júniusi számában jelent meg. Amikor az esetet Bajor, pontosan 40 év múlva felidézte, hozzátette: „...rosszakaróim nem elsősorban nekem akartak ártani, hanem egy főszerkesztőnek, egy szerkesztőségnek. A húsvéti nyúl esetében, tudomásom volt arról, hogy az *Igaz Szó* és szerkesztője ellen irányult a feljelentés.”

Ezt az állítást ma már sem pro, sem contra nem tudjuk dokumentálni. A novellát ma újraolvasva, annak egyetlen félmondatát érezhetjük szövegszerűségében is olyannak, mint amely az Illetékes Elvtársak akcióba lépését kiválthatta, megjelenése után azonban valahol valaki az egész írást a nem sokkal azelőtt letartóztatott Páskándi Gézára utaló kulcsnovellának minősítette. Páskándi hadbíróági tárgyalása ugyanis épp egy hónappal a novella megjelenése előtt, 1957 májusában zajlott, a hat évet kimondó ítélet pedig, első fokon, június 12-én hangzott el. Az írás különben ma is így él a kortársak tudatában, Páskándi letartóztatása és elítélése pedig mint „figyelmeztetés”, amit a Hatalom az 56-os magyar forradalom tavaszán igencsak renitens fiatal íróknak szánt.

Az inkriminált félmondat ott van mindjárt a novella első bekezdésének végén, amikor a címben említett húsvéti nyúl, amelynek gondtalan

ugrándozása a gyerekek számára oly nagy öröm volt, reggelre eltűnik, s a helyén, a ketrechen egy tyúkot találnak, amelyik ott „gubbasztott a vizesbádóg mellett úgy, mint akinek éppen most tárgyalják kegyelmi folyamodványát”.

A novella egyébként az első közlése óta egyetlen Bajor-kötetben jelent meg, a budapesti Magvető Kiadónál, a *Lelkek és pasasok* című kötetben, amelynek sugalmazója – talán ez is az írás történetéhez tartozik – Bajor egykori szerkesztő-munkatársa, az 1956-os magyar forradalom leverését követő megtorlás-hullámban az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadótól rövid úton eltávolított, s Páskándi baráti köréhez tartozó Keresztesi Éva volt (a kötet megjelenésekor már a Magvető szerkesztője).

Persze az sem kizárt, hogy ezt az értelmezést Bajor is vállalta, de 1984-ben, amikor a Stanik-interjú készült, nem akarta ezt a vonatkozást exponálni, annál is inkább, mert Páskándi Géza akkor már rég Magyarországon élt, s mint ilyennek, a nevét az akkori sajtó-rendelkezők értelmében le sem lehetett volna írni.

De – mindenféle körbemagyarázás helyett – iktassuk ide a szóban forgó novellát:

A HÚSVÉTI NYÚL

Ez akkor történt, amikor Véberék levágták és megették a húsvéti nyulat. Előző napon még sikongva csodáltuk a nyúl kékesszürke bundáját, okos, villogó szemét, és reggelre már nem volt a ketrechen a húsvéti nyúl, mert lelke a magasságba röppent, mint a pacsirta. Hét napig tartózkodott a tyűkketrechen ez a nemes lélek, vígan ugrándozott a farácsok mögött, a pöttöm siralomházban, s időnként azt is hallottuk mi gyermekek, hogy este, kapuzárás után, énekbe önti nemes keblének bánatát. Már az első órában, amikor az udvarunkra érkezett, mindenki tudta róla, hogy ő a húsvéti nyúl. Ezt maga a házmester is kijelentette, és az álnok Véber úr is többször hangoztatta a tényt. És mégis, reggel már nem volt a baromfióiban, hanem egy tyúk gubbasztott a vizesbádóg mellett úgy, mint akinek éppen most tárgyalják kegyelmi folyamodványát.

Először eltakartam arcomat, és iszonyodva fordultam a kapu felé, de a gatzett cinkosai, a pilátusképű felnőttek ötlöni-hatolni kezdtek, és megmagyarázták, hogy a húsvéti nyúl piros tojást festeni ment. Talán el is hittem volna ezt a körmönfont hazugságot, ha nem hozott volna a szél húsvéti nyúlpaprikás szagot Véberék konyhája felől. Gyanús volt az is, hogy Véberék

konyhája előtt, szegre akasztva, ott lógott a kéesszürke bunda, jóllehet a húsvéti nyúl immáron nem volt benne többé. De különben is, ha a nyúl csakugyan tojást fest, miért nem festi az udvaron, a szemünk előtt? Miért félne tőlünk akkor, amikor éppen nekünk festi a tojást?

Úgy tettem, mintha nem látnám a kiakasztott bundát, és nem érezném a nyúlpaprikás szagot. Sőt, színlelt nyugalommal bólintottam a tojásfestésre vonatkozó lehetőségekre, pedig a szívemben nőni kezdett a bánat, amiért megtörtént ez a szörnyűség, és amiért a húsvéti nyúl nem fest többé tojást nekem, legfennebb sziporkázó csillagokat.

Lehajtott fejjel botorkáltam ki a kapun, olyan szomorúan, mint a három árva, és bámultam az utca macskaköveit. Szekér nyikorgott elő a szódavízgyárból, ládába rakott szódásüvegekkel, melyek savanyú cseppeket sírtak minden döccenésre. A kocsis kipirult arccal ült a bakon, és vagy nem tudott, vagy nem akart tudni a húsvéti nyúl több mint különös eltűnéséről, mert vidáman füttyörészett, és cinkosan visszamosolygott reá az áprilisi ég.

Hátratettem a kezemet, és a gesztenyefák elé bandukoltam, akik mindig megértik a férfiúi szív igazi bánatát. Magamban már két napja sejtettem, hogy történni fog valami rettenetes a húsvéti nyúllal. Véber úr gyanúsán sokszor forgolódott a ketrec körül, és a nyúl bundáját többször megtapogatta. Könyörögtem összetett kézzel, kértem az álnok Véber urat, hogy a nyulat ne bántsa, ne verje, ne kínozza meg. És Véber úr szavát is adta, ünnepélyesen megígérte, hogy nem veri meg. De vajon nem esküdött meg a király is Hunyadi Lászlónak?

Azóta tudtam, hogy titokban készül valami rettenetes, amióta sintérek rohantak végig az utcán, szörnyeteg rudakkal, és elfogták a legszelídebb kiskutyát is. Hiába vinnyogtak a kutyák, szegények, hiába menekültek az utcasarkok vagy kapuk felé, az általuk megszentelt helyekre, lecsapott reájuk a rúd, és pillanatok múlva ott énekelték ők is vonító hattyúdalukat a veszni indulók kórusában. Kifehéřült arccal néztem a menetet, és megérlelődött bennem az elhatározás: az első sintért parittyával lelövöm, ha be találna jönni, és kergetni a nyulat.

Délután folytatódott a rémület, a közeli kocsmában szódásüveggel leütötték magát a mindenkinek szerencsét hozó kéményseprőt is: hallgattam, amikor jajgatott, hogy szerencsétlenné tették egész életére.

És most mégis cipelik újra a szódásüvegeket, füttyölve viszi a kocsis, mégis süt a nap, és az egész világ úgy viselkedik, mintha a húsvéti nyúllal nem

történt volna meg az a szörnyűség a paprikásfazékban, hanem csakugyan a tojásokat festené!

Ott ácsorogtam a fényesen rügyező gesztenyefák alatt, lassan edződő lélekkel, és arra gondoltam, hogy mindez – ahogy a felnőttek mondják – „nem történhetett másként”. „A húsvéti nyúl nem való volt erre a földre.” Sokszor hallottam a szavakat, bár egész pontosan nem voltam tisztában az értelmükkel. Tudtam, hogy olyankor mondja az ember, amikor valami nagyon nagy disznóság történt, de nem akar botrányt csinálni belőle, vagy valami nyilvánvaló gonoszságról akarja elterelni a figyelmet. Ezt mondja mindig a kötényt es ember is, amikor megöli a kisbárányt. Megfogja, leteperi, elvágja a torkát, azután megtörli a kezét, és azt mondja: ez nem történhetett másképp, a kisbárány nem volt erre a világra való. De a fene egye meg, ő talán erre a világra való a rettenetes késével? Neki szabad rondaságot csinálni a gyönyörű földön?

El voltam keseredve.

Most oda kellene menni a konyhába, és kiragadni a rotyogó paprikást a bűnös kezekből. Gyolcsba kellene takarni, és könnyhullatások közepette elásni a virággruppba a drága csontokat. És ki kellene tépni az udvarról a salátát, a sok utálatos veteményt, és virágot ültetni mindenhova, körös-körül! És az sem ártana, ha a kötényt es ember levágná Véber urat. Azt mondaná a kötényt es ember Véber úrnak: Sajnálom, nem történhetett másként. Most van szükség, kedves Véber úr, szívderüre és erős férfikebelre. Azután nyissz! – kedves Véber úr, ön nem volt erre a világra való.

Megálltam.

Ez azért nem jó. Véber úr levágása nem történne a húsvéti nyúl szája íze szerint. A nyúl megkegyelmezne Véber úrnak, mert egy ilyen nyúl legalább tízszer jobb ember Véber úrnál.

Kínzott a lelkiismeret.

Vajon mit gondolhatott rólam a húsvéti nyúl, amikor látta, hogy benne hagyom a pácban? Hogyan kiáltozhatott segítségért hozzám, mikor látta hűtlenségemet, hogyan esedezett a hajnali éghöz?

Már-már megint fölindultam, és belehecceltem magam a reménytelen históriába, amikor megláttam, hogy egy nagyobbacska, behasított szájú fiú zsebre tett kézzel figyelő vívódásomat.

A nyúl halálához méltóan kell viselkednem – állapítottam meg magamban –, különben még kinevet ez a borzas fiatalember. Ugyanakkor, hogy az ügyet magamban végképp lezárjam, azt mondtam félhangosan: akkor

hát szervusz, te húsvéti nyúl! – így akartam örökre elbúcsúzni a szegény, megtisztult, szürke bundás lélektől.

Félhangosan mondtam, mint a színész, aki a kakasülőhöz szól, de úgy, hogy a mellette fülelő orgyilkos meg ne hallja.

Ez a kijelentés – ma már világosan látom – nem a megfelelő helyen és időben hangzott el. A borzas fiatalember kihúzta zsebéből a markát, elélem lépett, és inkább szakértő közönnyel, mint haraggal nyakon ütött.

– Majd adok én neked nyulat! – kiáltotta. – Úgy, hogy megemlegeted!

– De a húsvéti nyúl! – makogtam.

– Kuss! – rikoltotta. – Ha nem fogod be a szádat, úgy elraklak, hogy ott fogsz majd sírni, ahol senki se lát!

Meglődített, és továbbindult fütyörészve.

Én zavartan és megszégyenülve támoxyogtam el a gesztenyefától. Próbáltam elcsitítani a keserűséget, azt mondogattam, hogy ennek így kellett történnie, nem lehetett másként, és szívderűvel, férfihoz méltó kebellet kell a dolgokat elviselni. De közben ordítottam, hadonásztam, bömböltem, és a könnyem patakozott. Nekitámaszkodtam a kerítésnek, és zokogtam, meg-megrázva a deszkát.

Nemsokára kijött a házmester, és rettentő markát mutogatva, remegő bajusszal szólott reám:

– Eriggy innen, kölyök, mit kell neked pont a mi kerítésünk tetején bógni? Itt nem szabad!

Hát ha nem szabad, akkor nem szabad. Tudok én sírni a járdán is, elbújva a macskakövek között, ha kell, sírhatok dombok tetején vagy határtalan mezőkön.

Elindultam vaktában, azután nekitámaszkodtam egy fának. Csukladozva panaszkodtam, hogy miféle gonoszságok történnek, hogy ezért az ártatlant pofozzák meg, és még sírni se engedik miatta.

Egyszer csak megint megfogta a vállamat valaki. Nyakkendő, fényesre borotvált úr bámészkodott reám.

– Miért nem hagyod békén azt a fát! Mit sírsz, te gyerek?

Hogy mit sírok? Ó, te megokosodott felnőtt! Hát nem látod, hogy könnyeket sírok? Azt hiszed, hivatalos sírok, mint te? Aranyat sírok, mint te? Ti sírtok pénzt, mint a csudálatos számár, én csak könnyeket tudok sírni.

Továbbindultam botorkálva, és zokogtam, amiért sírni se hagyják nyugodtan az embert.

Egy szép arcú leány anyáskodva szólott reám.

– Ugyan miért sírsz, fiú?

Még hogy miért sírok! Hát mit mondhat egy komoly, meggondolt, zokogó ember? Hogy azért sírok, mert mikor én még erős leszek, te, szépség, talán már nem leszel? Ó, boldogok a leányok, mert könnyen tudnak sírni. Sírnak színes üvegek miatt, sírnak selymek és vásznak miatt. Sírnak, ha megbábják a hajukat. És sírnak, ha nem cibálják meg a hajukat.

Sírjatok hát, leányok, mert szépek vagytok, ha szépen sírtok! De miért sírok én?

Továbbindultam kétségbeesve. Miért? Miért van ez így? Ha sír az ember, miért kell közben a könnyeit is magyaráznia?

Valami aktatáskás, hivatalos ember fogott meg. Megnézett, mint a csudabogarat, azután reám ripakodott gorombán.

– Ha nem röhögsz, elnászpángollak!

Majdnem elnevettem magam szörnyű keserűségemben.

Jaj, de buta ember vagy te, bácsi! Hát azt hiszed, lehet engem ökölrel vigyorgásra kényszeríteni? Ha megütsz, hogy sírjak, nevetni fogok én, de ha megversz, hogy nevessek, csakazértis sírok. Mert nem neked nevetek, és nem neked sírok, hanem magamnak; a sintérnek, a vinnyogó kutyáknak, bárányok vérének, a kötényes ember késének, a húsvéti nyúl bundájának és mindenkinek, aki hallgat és nem hallgatja.

Botladozva indultam tovább, múlthatatlan keserűséggel. Amikor be akartam fordulni, hogy nyugodtan sírhassak a másik utcában, hirtelen észrevettem a tanítomat. Szigorú volt most is. Komoran jött: fekete kalapban, mint az igazság. Hát még ez hiányzott nekem! Ez a szomorú találkozás evvel a Kyrenei Simonnal! Pont neki kell engem látnia a végső romlás küszöbén. A falhoz lapultam, és úgy döntöttem, hogy én most eltűnök, világgá megyek, elröppenek, mint a húsvéti nyúl. De közben állottam, moccanás nélkül, mintha a ház falához tartoznék.

Szipogva köszöntem, ő reám nézett, bólintott, megsimogatta a fejemet, és csak annyit mondott nagyon szelíden:

– Sírjál csak, fiam!

Ő mondta, aki még azt sem tudta elviselni, ha a pad alatt nagyon halkan csámcsogott az ember. Nem kérdezett, nem faggatott, pedig máskülönben még a legapróbb törtszámok is szenvedélyesen érdekelték, és folyton kerestette a térképen a naponta elvesző hegyeket és folyókat. Azt mondta:

– Sírjál csak, fiam!

Amire én megtöröltem a szememet, és azt válaszoltam, hogy dehogyis sírok én! Mert akkor mégis van remény? Hátha mindenki jó lesz, hátha mindenki simogatni akar ezután, és a nyúl, igen, a húsvéti nyúl is megjön, festeri a tojásokat?

Dehogyis sírok, hisz éppen mosolygok, sőt, kacagok boldogan és féktelenül, mert emberi jogom van sírni!

*

A másik eset következményeiben már sokkal súlyosabbnak bizonyult a Hatalom illetékesei szemében, háttere és összefüggései tekintetében pedig több mint félszáz esztendő távolából feleleveníti az 1956-ot követő romániai megtorlások egész légkörét, és főképpen azt az ideológiai visszarendeződést, amellyel – ezzel a satírával – Bajor is szembement. Ezeknek az összefüggéseknek az ismeretében kétségtelen, hogy az *Utunk* 1958. május 15-i számában megjelent *Szunyogh elvtárs és a haragos káderek* szerzőjének meghurcolása „példának okáért”, elretentésül szolgált a Sztálin halálát követő évek „olvadás”-ában a merev pártirányítás gúzsából kiszabadulni akaró szellem hazai szereplői számára, akiknek sorába akkor Bajor is tartozott.

Az írás előtörténetéhez először talán nem árt felidézni a Sztálin halálát követő „olvadás” éveit, amikor az irodalom párt-irányításának nyűgéből kibontakozóban felszabadító (és a kultúrában „tevékenkedő” párt-kádereket nyilván elbizonytalanító) hatással volt G. M. Malenkovnak az SzK(b)P XIX. Kongresszusán elhangzott előadói beszéde, amelyben többek között ilyenek hangzottak el: *„A mi szovjet szépirodalmunkból, dramaturgiánkból még mindig hiányoznak az olyanfajta művészeti alkotások, mint a satíra. Helytelen lenne úgy vélekedni, hogy a mi szovjet valóságunk nem nyújt anyagot a satírához. Szovjet gogolyokra és scsedrinekre van szükségünk, akik a satíra tüzével égetnék ki az életből mindazt, ami negatív, ami rothadt, ami elhalt, mindazt, ami fékezi a haladást.”* És: *„Szovjet irodalmunknak és művészetünknek bátran rá kell mutatnia az élet ellentmondásaira és konfliktusaira, tudnia kell bánni a kritika fegyverével, mint a hatásos nevelőeszközök egyikével.”*

Magam is tagja voltam akkoriban az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó Földes László-vezényelte kolozsvári szerkesztőségének, s személyes emlékekre támaszkodva tanusíthatom, hogy Bajor első kötete, a *Kerek pereg* 1955-ben ennek a Malenkov-beszéddel is jelzett légkörnek

köszönhette megjelenését. És ebben a légkörben születtek meg aztán azok a satírái is, amelyek az *Utunk*ban 1956 márciusa és szeptembere között sorra megjelentek (*Kezdetben vala a szempont, Hogyan félemlített meg egy önkényeskedő trafikos több magasrangú kádert?, Tilalomfa, A hasbarúgást helytelenítem, Hogyan kell szakszerűen rágalmazni*), s amelyek a *Szunyogh elvtárs...*-nak is közvetlen előzményei.

Ezek az írások már akkor, 1956 tavaszán–nyarán is a hivatalos szervek kifogása alá estek: egy 1956. február 27-én, a Kolozsvár Tartományi Pártbizottság által készített referátum a bizonyíték erre (címe: *Referat despre conținutul ideologic al creațiilor literare a scriitorilor tineri și a orientării lor politice și ideologice – Jelentés a fiatal írók alkotásainak ideológiai tartalmáról és politikai-ideológiai orientációjukról*. In Andreescu–Nastasă–Varga: *Mărturii documentare... 1956–1964*. Cluj, 2003. 102.), amelyben a megemlített tizenöt fiatal író közt Bajor Andor neve is ott szerepel, mint aki „a satíra műfajában alkotó tehetséges fiatal”, de a jelentés készítője az ő esetében, mint „negativista” jelenséget azt is szóvá teszi, hogy írásaiban „...a bürokratizmus, a demagógia bírálata mindig az egyszerű ember pozíciójából szólal meg, és azok felé irányul, akik felelős pozíciót töltenek be az állami és pártapparátusban. [Bajor] Nem érti, hogy a hatalom ma a dolgozók kezében van, s a vezetők a nép érdekeit védik. Satírája csak ritkán irányul a tolvajok, a sikkasztók ellen.”

A *Szunyogh elvtárs...* 1958-as története tehát nem előzmény nélküli. A részletek azonban csak mára állnak össze az egykorú sajtóból, az 1989-es változás után előkerült pártdokumentumokból, s nem utolsósorban az eseményeket évtizedekkel később felelevenítő Szabó Gyula *Képek a kutyaszorítóból* című könyvéből. Mindezek ismeretében talán nem túlzás azt mondanunk, hogy Bajor 1958-as meghurcolása ugyanolyan figyelmeztetés volt a renitens fiatalok felé, mint Páskándi Géza egy évvel korábbi letartóztatása és elítélése – s ebben az összefüggésben A húsvéti nyúl és a „haragos káderek” története igencsak összetartozik.

„1957 utolsó hónapjaiban-heteiben – amint azt Szabó Gyula visszaidézi – a legkeményebben lehetett érezni azt a 'vonalat' az egész 'táborban', hogy a 'kétfrontos harcban' a revizionizmust, az opportunizmust, a liberalizmust, a negativizmust stb. nyilvánították 'fő veszélynek' és ennek megfelelően az irodalompolitika is visszamerevedett a dogmatizmusba...” (I. m. I. 399.)

Nem véletlen, hogy ezek a fogalmak a Bajor-szatíra körüli eseményekben szó szerint is visszakísértének, akárcsak azokban a kritikákban, amelyeknek ugyanebben az időben a céltáblája Székely János néhány verse, majd *A Gondos atyafiság* második kötete, később – a Bajor-szatíra kipécézésében is (enyhén szólva) érintett – Földes László.

De lássuk magát a szöveget:

SZUNYOGH ELVTÁRS ÉS A HARAGOS KÁDERESEK

Szombat délután egy cingár, ijedtképű ember jelentkezett a bóbiskoló portásnál, s ötölve-hatolva aziránt érdeklődött, hogy nem lehetne-e Jakab elvtárssal, a káderessel beszélni. A portás megigazította összedrótozott szemüvegét, amely alvás közben a homlokára csúszott, és szürke sasszemével megtartotta a szükséges vesevizsgálatot.

A jövevény ábrázatán nem látszott semmiféle rossz szándék. Igénytelen emberke volt, ócska utazóbőröndöt cipelt, mint aki most érkezett vidékről.

– A káderes elvtárssal – felelte a portás szigorúan – most nem lehet beszélni. Nincs hivatalos idő, s ezenkívül gyűlésben van. Késő estig szokott ilyenkor gyűlésezni.

Ennek a hírnek a jövevény szemmel láthatóan megörvendett.

– Megvárom az előszobájában – magyarázta –, hátha kijön szünetre. Csak két mondatot akarok mondani: egy perc az egész.

A portás erre nem szólt semmit, hanem elővette az újságot, amelyikbe az imént belealudt, s tovább kezdte böngészni. Az idegen pedig tanácstalanul álldogált egy darabig, majd hirtelen elhatározással megindult a sötétedő folyosón. Magában pedig elismételte a jól átgondolt szöveget, amellyel fölvilágosítja Jakab elvtársat arról, hogy ő, Szunyogh Béla elvtárs sohasem volt ejtőernyős főhadnagy Szinérváralján. Ezt fogja mondani:

„Kedves Jakab elvtárs, jól tudjuk, hogy a legértékesebb tőke: a káder. Éppen ezért nagyon csudálkozom, amiért Jakab elvtárs most az én előléptetésemről dönt igenlegesen vagy nemlegesen, s még csak meg sem kérdezi tőlem, hogy voltam-e ejtőernyős főhadnagy Szinérváralján. Csudálkozom ezen, kedves Jakab elvtárs, igen-igen csudálkozom. De én megbocsájtok Önnek, mert mikor az imperializmus a kardját csörteti, akkor nincs helye közöttünk személyi torzsalkodásnak.”

Szunyogh Béla elvtárs közben hangokat hallott az egyik ajtó mögül, s rövid tusakodás után lenyomta a kilincset. A félhomályban tapogatózva le akart ülni egy székre a káderes előszobájában, de meglepetten látta, hogy

a székre egy söprű van reáfektetve. Nem merte a söprűt levenni, inkább egy másik széket keresett, de azon meg egy másik söprű volt, s rövid idő alatt meggyőződött arról, hogy a káderes az előszobát söprűkkel rakta teli. Ebben valami baljóslatú előjelet sejtett Szunyogh elvtárs, de úgy vélte, nem tanácsos a söprűket lerakni a székről, még kevésbé eredetüket kutatni. Ezért inkább letette a sarokba a kofferét, és arra telepedett. Érezte, ez a legkevésbé hivalkodó hely, s evvel az állásfoglalással is bizonyíthatja, hogy ő egy szerény, de igen értékes csavar, aki sohasem volt ejtőernyős főhadnagy Szinérváralján.

Csendesen üldögélt, s szeme sarkából az ajtót figyelte. Ijedten eszmélt reá, hogy tulajdonképpen hallgatózik. Bent folyt a gyűlés, a káderek gyűlése, és a belső hangzavarból csak mondatfoszlányokat kapott el. Hallotta időnként, hogy valaki – valószínűleg a főkáderes – ráütött az asztalra hatalmas öklével.

– Tovább, tovább! – kiáltotta a főkáderes ellentmondást nem tűrő hangon. Erre ismét hangzavar keletkezett, mígnem valaki – feltételezhetően a másodkáderes – forradalmi keménységgel belemennydörgött a zűrzavarba:

– Kivágok húszat!

Erre a vérszomjas kiáltásra a harmadkáderes vészjósló hahotája volt a válasz:

– Én meg kivágtam negyvenet! – kiáltotta nekibőszülve.

Szunyogh Béla halántéka rettenetesen lüktetett. Megragadta a koffert, de a rémülettől nem tudott mozdulni. Azt sejtette, hogy az intézmény most számolja föl vidéki kirendeltségét, s bent a tisztviselők sorsát vitatják. Hirtelen a másodkáderes kemény, forradalmi hangja egy nevet kiáltott, Szunyogh Béla kollegájának nevét, kinek köztudomásúan rosszul állott a szénája.

Erre a harmadkáderes dühösen az asztalra sújtott öklével, a többség pedig vészjóslóan fölmorajlott. Szunyogh Béla rémülten és minden erejét megfeszítve figyelt, mert tudni akarta, mi lesz a sorsa szerencsétlen barátjának.

Király elvtárs egy ízben valóban visszautasította, hogy a szakszervezetben előadást tartson „A kolorádó bogár a múltban és jelenben” címmel. S ezt rossznéven vették tőle egyesek, sőt ő maga, Szunyogh Béla is megkritizálta egy nagygyűlés keretében. Kijelentette, hogy „Király elvtárs lebecsüli a kolorádó bogár elleni harc jelentőségét, rést üt a barikád falán, amelyen keresztül vizet hajt Csangkaisek, Franco tábornok és társaik malmára.”

Legfőképpen pedig azért érdekelte Király elvtárs sorsa, mert róla soha senki sem állította, hogy ejtőernyős főhadnagy volt Szinérváralján.

Hirtelen a fő-főkáderes kiáltott közbe ellentmondást nem tűrő, gúnyos hangon:

– Szóval Király? Király? Nézzük csak meg azt a Királyt! – S ebben a pillanatban lesújtott az iszonyú ököl, oly erővel, hogy az asztalnak is el kellett volna hasadnia, ha nem lett volna fölveve a káderosztály leltárába.

Majd ismét a fő-főkáderes hangját lehetett hallani, amint kárörömmel kimondta a végső szentenciát:

– Meghalt, mert szeretett!

S még annyit tett hozzá:

– A dáma volt a veszte...

Szunyogh Bélának nem volt ereje, hogy felálljon és távozzék. Királynak, úgy látszik, valami nője van, s a káderesek azt már meg is tudták, s döntöttek sorsáról. Szörnyű titkok birtokába került, akaratlanul belecsöppent a káderesek legbizalmasabb heti megbeszélésébe.

Egy név – egy ökölcsapás –, egy határozat, újabb név, újabb ökölcsapás, újabb határozat.

Szunyogh Bélával forogni kezdett a világ, a koffer, amelyen ült, s az egész logikai gépezet, amellyel meg akarta győzni Jakab elvtársat arról, hogy ő nem volt ejtőernyős főhadnagy Szinérváralján.

Ha ilyen keményen megy a dolog, akkor talán helyesebb lesz Jakab elvtárssal így beszélni:

„Mélyen tisztelt, nagyrabecsült, drága jó Jakab elvtárs! Maga, drága Jakab elvtárs, ezt jól tudjuk, az egyik legjobb, legharcosabb, legderekbabb elvtárs, akit mi nagyon szeretünk. De tudja meg: én, Szunyogh Béla sem vagyok éppen kutya, hanem egy csavar vagyok a béketábor hatalmas gépezetében.”

Ezt kell elmondani – töprengett riadtan Szunyogh Béla –, így a helyes. S esetleg még néhány szót az imperializmus ellen. Minden egyéb ügyis felesleges, mert aki negyvenet kívág, az nyilvánvalóan kívág negyvenegyet is.

Hirtelen arra lett figyelmes, hogy a harmadkáderes forradalmi hangon fölkiáltott:

– Íme, Geszler Henrik!

Szunyogh Béla nem hallotta soha még ennek az egyszerű dolgozónak a nevét.

– Hadd éljen – mondta nyugodtabban a másodkáderes, s a főkáderes is közbedörmögött:

– Tőlem, hazamehet!

Szunyogh elkeseredetten hajtotta le a fejét. Irigyelte Geszler Henriket, ezt az egyszerű, ismeretlen dolgozót, amiért ilyen könnyen hazamegy. Ó, milyen jó volna, ha Geszler Henrik ülne itt a kofferen, s ő menne haza a káderesek védőszárnyai alatt.

Érezte, hogy mélységesen gyűlöli Geszler Henriket. Geszler Henriknek nyilvánvalóan protekciója van. Talán sógora valamelyik káderesnek, mert a káderes Geszler-leányt vett feleségül, és ezért Henrik – familiáris alapon – hazamehet.

Szunyogh kétségbeesetten a tenyerébe hajtotta fejét. Láttá a jelenetet, amint Geszler Henrik hazamegy. Kopasz, aprószemű emberke volt Geszler Henrik, aki alázatosan hajlongott, majd álszent arccal széttárta karját, s szónokolva hálálkodott:

– Köszönöm, elvtársak, köszönöm! Nem az én erőmből megyek haza, elvtársak, hanem az elvtársak adtak nekem erőt hozzá!

Mert biztos piszok és talpnyaló ez a Geszler Henrik, hogyha hazamegy, és még csak azt se mondja reá: „Geszler elvtárs jó elvtárs, de Geszler elvtársnak is megvannak a hiányosságai. Például az, hogy fogja magát és időnként hazamegy.”

Ebben a pillanatban Szunyogh Béla arra lett figyelmes, hogy a harmadkáderes kemény, forradalmi hangon a keresztnévét kiáltja:

– Béla!

Szunyogh elsápadt, s mereven figyelt.

– Hol? – kérdezte a meg nem alkuvó másodkáderes. – Szeretném látni azt a híres Bélát.

– Itt – felelte a forradalmi harmadkáderes –, itt tartom a kezemben!

Szunyogh Béla arca krétafehér lett, s még hallotta, amikor a fő-főkáderes lesújt a vasöklével:

– Meghalt, mert szeretett!

Erre Szunyogh ájultan zuhant a földre. A koffer felborult, s olyan zajt ütött, mintha ágyút sütöttek volna el.

Arra tért magához, hogy kancsóból vizet locsolnak a fejére, s legyezik a kalapjával. Kinyitotta a szemét. Halkan suttogott:

– Káderes elvtárs – suttogta –, bocsásson meg. És én ígérem, hogy igyekezni fogok s követem Geszler Henrik elvtárs példáját...

Erre valaki megrázta. Egy kékköpenyes nagybajuszú férfi volt, valószínűleg a fő-főkáderes, amelyik folyton az asztalra sújtott forradalmi öklével.

– Ember – kiáltott reá s egy pakli kártyát tartott az orra alá –, a káderes gyűlésben van fenn az emeleten, itt a takarítószemélyzet snapszlik... Geszler Henrik pedig nem más, mint a zöld filkó.

Szunyogh bizonytalanul fölnézett. Úgy érezte, el akarják hallgatni előtte az igazat.

– Ha filkó – suttogta elhalóan –, nem baj... Én akkor is követem!

A Bajor-szatíra körül történendőknek van különben egy közvetlen ideológiai előzménye is: „a propaganda és kultúra munkásainak” az az értekezlete, amelyet 1958. május 30–31-én rendeztek meg Bukarestben, s amelyen, az egykorú sajtó-összefoglaló szerint „...a résztvevők elítéltek számos fogyatékossgot és hibát főleg az ideológiai munka és a párt időszerű feladatainak kapcsolata tekintetében, és megbírálták az ideológiai arcvonal egyes munkásait, elégtelen kombattivitásuk miatt”. (Utunk, 1958. június 12. Idézi Szabó Gyula is: i. m. II. 65.) Ennek az új központi „iránymutatásnak” a folytatásaként léptek aztán akcióba a bukaresti értekezletről Kolozsvárra hazatért pártaktivisták, s jelent meg, első lépésként, a Kolozs tartományi pártlap, az *Igazság* 1958. június 8-i számában az az aláíratlan cikk (a címe: *Fokozottabb eszmei igényességet az irodalmi munkában*), amelyben a kolozsvári magyar és román irodalmi fórumok (lapok és kiadói szerkesztőségek) munkáját számba véve – az ilyenfajta párt-irományok hagyománya szerint, a „pozitív és negatív példák” felsorakoztatása során – kiemelten foglalkoztak az *Utunk* 1958. május 15-i számában – tehát alig két héttel korábban – megjelent Bajor-szatírával.

A cikknek már az első mondata hangütéséből nyilvánvaló, hogy az *Utunk* felé is megrovást jelez, a Bajor-szatíra közlését ugyanis az *Igazság*-beli cikk „eszmei engedménynek és politikai szűklátókörűségnek” minősíti: az „mind a témaválasztás tekintetében, mind művészi megoldásában súlyosan elhibázott”, amennyiben „a satíra nyilai ... – végsőfokon – a munkásosztály intézményét, a népi hatalom érdekeit védeni hivatott káderosztályt” érik. „Bajor Andor satírája – olvasható tovább a cikkben – eltorzítva mutatja be a becsületes dolgozó és a káderosztály viszonyát..., objektíve megrágalmazza rendszerünknek ezt az igen fontos intézményét.” És alább: „Bajor Andor satírája nemhogy éberségre nevelné a dolgozókat, hanem – tápot adva súlyosan káros előítéleteknek – lefegyverzi őket.” Végül ismételten megroja az *Utunk* szerkesztőségét, megállapítva: „Az *Utunk*

szerkesztősége nem mindig tud kellő szilárdsággal szembeszállni a burzsoá ideológia különböző beszüremléseinek veszélyével.” Pedig – olvasható a cikkben –: „...az eszmei szilárdság, a pártos, harcok magatartás, a polgári ideológia bármilyen megnyilvánulási formájával való kérlelhetetlen szembeszégülés elengedhetetlen feltétele irodalmunk fejlődésének...” És még egy mondat, ami már a szerkesztőség belső életébe való hatalmi beleszólásra utal: „Az Utunk szerkesztőbizottságának jobban be kell kapcsolódnia a lap folyó munkájába... A szerkesztőbizottság tekintse állandó feladatának a lap eszmei, művészi irányítását...” Hogy ez az utóbbi elvárás akkor mit jelentett, ahhoz tudni kell, hogy az *Utunk* élén, 1956. december 8-a óta a főszerkesztő, Földes László fölött, „igazgató” minőségben Nagy István állt, a lap főszerkesztő-helyettese Kallós Miklós volt, a pártalapszervezet titkára pedig Orosz Irén – a tartományi pártbizottság tehát, nyilván adminisztratív úton is, a „párthú” vonalat kívánta megerősíteni, Földes Lászlóval szemben. Ehhez kellett „bizonyítéknak” Bajor szatírája.

Az események közvetlen folytatása aztán az *Utunk* 1958. július 3-i számában olvasható: Kallós Miklósnak egy elvi síkon mozgó első oldalas cikke (*Eszméink tisztaságáért*), majd a következő, a július 10-i számban, a belső laptestben az *Utunk* szerkesztőségének nyilatkozata (*Egyértelműen a szocializmusért*) és Bajor Andor önkritikája (*Az Utunk szerkesztőségének címmel*).

Kallós cikkében egy szó, egyetlen utalás sincs a Bajor-szatírára. Az általánosságok szintjén, az ideológiai szférákban mozog: „a tűzfegyverek pihenése” idején változatlanul folyó „ideológiai harc” „eszmei síkjain”, de arra figyelmeztet, hogy „az eszme fegyverét nem lehet lábhoz tenni”, azzal „nem lehet szórványosan lőni”. Ebben a harcban – mondja Kallós – a dogmatizmus ellen is határozottan fel kell lépni, mert az „rozsdafoltokat, csorbákat ejt az eszmei fegyveren”; az igazi veszély azonban – figyelmeztet – a „revizionizmus”, amely „kicsavarja a fegyvert a kezünkől, védtelenné, kiszolgáltatottá tesz. A revizionizmus az ellenség eszmei fegyvere.”

Az *Utunk* szerkesztősége önkritikus nyilatkozatában már ezzel a váddal szemben is védekezni kíván, amikor ezt írják: „Tudjuk, hogy nem tehetünk jó szolgálatot az irodalomnak, amikor félreérthető, sőt objektív hatásában kétes írásokat közöltünk. A művészet éles fegyver, s ha mondanivalója nem egyértelmű, az ellenség ellenünk fordíthatja.”

Ez után következik Bajor „önkritikája”.

A szöveg – amint ezt Bajor a Stanik-interjúban is elmondja – eredetileg egy magánlevél volt, amelyet Tompa Istvánnak, a Kolozs tartományi pártbizottság akkori propagandatitkárának írt, aki önéletrajzi visszaemlékezésében (*Hogyan történhetett?* Kolozsvar, 1995, Dacia Könyvkiadó. 205–209.) maga is részletekbe menően idézi fel a szatíra miatti – egészen Gheorghiu-Dejig felgyűrűző – felháborodást „a káderesekkel gúnyolódó, de tulajdonképpen a rendszert, a párthatalmat gúnyoló” írás miatt.

Az „önkritika” közvetlen kiváltója valójában – s itt ki kell egészítenünk Bajor 1984-es visszaemlékezését – az a „baráti levél” volt, amellyel az Eforián családjával együtt gyanútlanul nyaraló Bajor a fent említett gyűlés után, az ügyel kapcsolatban Kolozsvarról megke-resték. A levél ma is megvan a család birtokában, s a következőképpen hangzik:

„Kedves Bandi!

Ne csodálkozz ezen a kollektív levelen. Elsősorban jó nyaralást kívánunk és megmondjuk, hogy vadul irigylünk a tengerért, a nyugalomért, miközben mi szerkesztgetéssel és vizsgáztatással emésztjük magunkat.

A kötelező bevezetés és félrebeszélés után térjünk a tárgyra: Mérlegeltük a helyzetet és az a közös véleményünk alakult ki, hogy feltétlenül hasznos lenne, ha írásban állást foglalnál azzal a bírálattal kapcsolatban, amely az Igazság cikkében a te Szunyogh elvtársadat érte. Ez nem csak a mi egyéni véleményünk.

Örvendenénk, ha ezt az álláspontot, amely egyben baráti tanácsunk is, magadévá tennéd. Anélkül, hogy ezt rád akarnók kényszeríteni, a következőkre gondolunk: Minden írásodban a szocializmus ügyének szolgálatában bírálod az élet ferdeségeit. Szubjektív szándékod nem volt, és most sem lehetett más. A megjelent bírálat arról győzött meg, hogy ez esetben nem sikerült mondanivalódat úgy megformálnod, hogy az bármilyen félreértést kizárjon. Azt a következtetést vonod le a magad számára, hogy a jövőben a szatíra fegyverét egyértelműen kell forgatnod úgy, hogy az csak egy irányban, a szocializmus ellenségei között ejtsen sebet.

Nagyon boldogok lennénk, ha nyugodtan, józanul fogadnád ezt az, elsősorban segítőszándékú sugalmazást. Amennyiben tanácsunk alapján

jársz el, kérjük, a legsürgősebben küldd el az írást Tompa István címére: Tov. Tompa István. Comitetul Regional PMR Cluj Str. Kossuth Lajos.

Jó nyaralást kívánunk és nyugalmat, amire minden okod megvan.

Csehi Gyula, Gáll Ernő, Földes László

Bajor válaszul született levele mind ez ideig nem került elő. Csak azt az „önbírálatát” ismerjük, amelyik az *Utunkban* jelent meg, s amelyik szövegezésében érezhetően magán viseli a külső „besegítés” nyomait:

„Tisztelt szerkesztőség!

Levélben fordulok önökhöz, mégpedig nemcsak a földrajzi távolság miatt, hanem azért is, mert úgy érzem, határozottan állást kell foglaltatnom egy kérdésben, s ennek a formája csakis az írás lehet.

Az Igazságban megjelent szerkesztőségi cikkről akarom megírni a véleményemet, amely cikk bírálatban részesítette egyik novellámat. A bírálat igen elevenen érintett, mert azt tudatosította bennem, hogy én írással pontosan a kitűzött cél ellenkezőjét értem el. A Szunyogh elvtárs és a haragos káderesek című satírámmal azt akartam megmutatni, hogy mennyire nevetséges az a kispolgár, aki a káderosztálytól retteg, s ehelyett az sikeredett, hogy nálunk félni kell a néphatalomtól! Bizony, ez igen lényeges különbség: olyasmi, mintha a sebész nem a fekélyt vágná ki, hanem az ép lábat amputálná. Ha a satírában nem sikerült, legalább levélprózában mondjam meg: a káderosztályokat igen szükséges intézményeknek tartom, amelyek nélkül az ellenség könnyűszerrel tudna sorainkba férkőzni. De ismerem a becsületes embereket segítő funkciójukat is – így hát tudom, mennyire súlyos hiba a káderosztályt elvileg támadni. Az ilyesmitől semmi esetre sem volna haszna a népnek. Én pedig – legjobb tudásom szerint – a szocializmus elvi alapjairól írtam satírámat. Ezen az alapon is akarok mindvégig maradni; mert aki erről az elvi alapról letér, az új művészet útjáról tér le s könnyen az ellenség táborába kerül. A mostani politikai helyzetben, amikor az ellenség ideológiai alapról támad, és reformista elméletekkel igyekszik zavart kelteni, vallom, hogy fokozott éberségre van szükség és el kell határoznunk magunkat hamis barátainktól. Azon fogok igyekezni, hogy az előbbi sajnálatos módon ne adjak eszközt az ellenség kezébe. Ez azonban kevés: célom, hogy satíráim fegyverül szolgáljanak a párt és a szocializmus építőinek kezében. Eddig nem

fordítottam elég gondot a belső ellenség és a külső ellenség, az imperializmus szatirikus leleplezésére. Úgy gondolom, hogy a jövőben éppen erre kell majd koncentrálnom minden képességet. És le kell vonnom a következtetést: csak a félreérthetetlen szatíra lehet hasznos a szocializmus ügye számára. Kissé terjengősen és formátlanul fejeztem ki magamat, de úgy gondoltam: ha a hiba elkövetésekor siettem, jószándékom kifejezésekor is sietnem kell.

Eltvársi üdvözlettel:

Bajor Andor.

Eforia, 1958. június 26.” (Kiemelések az eredetiben. D. Gy.)

A történet azonban itt még korántsem ért véget. A továbbiakat már ismét Szabó Gyulától tudjuk, aki a pártalapszervezet egy következő, 1958. július 10–11-én tartott (tehát épp az önkritikákat tartalmazó *Utunk*-szám megjelenése napján kezdődött gyűlésén elhangzott – *Munkánk megjavításáért* címet viselő – bíró-jelentést és a hozzászólásokat summásan összefoglaló jegyzőkönyvet is közli (i. m. II. 71–76.), amelyből az ügy más összefüggései is kirajzolódnak.

Már a bíró-jelentés szerzői is úgy fogalmaznak, hogy az *Utunk* szerkesztősége „maga is konfúzus nézetek hatásának volt alávetve”, s ez „nagy mértékben Földes László elvtárs bizonyos helytelen nézeteinek, engedékenységeinek, és a munka sokszor elvtelen megszervezésének tulajdonítható”; a hozzászólások rendjén aztán Földes személye kerül előtérbe, a gyűlést összefoglaló Tompa István pedig már a várható eseményeket, a nemsokára kirobbanó „Földes-ügyet” is előrevetíti, azzal, hogy felteszi a kérdést: „Milyen meggondolásból nevezték ki [Földes Lászlót] az *Utunk* főszerkesztőjének: mint párttagot, és mint azelőtt szimpatizánst, aki politikailag elég érett, hogy az októberi események kijózanítsák...” majd így folytatja: „de Földes ezt a feltételezést csak részben váltotta be, bár ennek a koncepciónak az alapján nevezték ki...”

Nem alaptalan tehát Szabó Gyula utólagos hozzáfűzése: „...Földes és az '*Utunkja*' akkor már hetek óta 'ügy' volt, a gyűlések hallgatólagos 'fő napirendi pontja'. „Földes és a szerkesztőség 'liberális csoportja' végképp sarokba szorult Nagy Istvánnal, a lap igazgatójával s Orosz Irénnel, az alapszervezet titkáráként tevékenykedő szerkesztővel szemben.”

A történet tehát ebben a szakaszában már elsősorban Földesről szól, s egy 1959. január 7-én megrendezett „bővített” pártalapszervezeti gyűléssel folytatódik, amelyet Tompa István szintén felidéz (i. m. 210–214.), s ahol Földes számára – burkoltan – még a börtönt is kilátásba helyezik. Itt viszont a Bajor neve már csak „a negatív irányba befolyásolt” fiatalok sorában hangzik el. A Bajor-szatíra körüli vihar azonban maga is egy epizódja annak az ideológiai visszarendeződésnek, amely a magyar forradalom leverését követő romániai megtorlásokkal párhuzamosan ment végbe, s amely a romániai szellemi életet egy újabb évtizedre gúzsba kötötte.

*

Az előbbieken felidézett események azonban egy, a „pártvonal”-ban bekövetkezett, sokkal mélyrehatóbb változás részei, s ez a román kommunista párt áttérése egy olyan „nemzeti” vonalra, amely Gheorghiu-Dej utódja, N. Ceaușescu idején teljeseedik ki, és amelynek nyilvánvaló célja Románia „homogén nemzetállammá” formálása: „megtisztítása” a nemzetiségektől. Ebbe a vonalba illeszkedik be már 1959–1960-ban a „nacionalizmus tűzfészkének” minősített önálló magyar egyetem, a Bolyai és a magyar középiskolai hálózat felszámolása a „testvériség”, „a nacionalista elzárkózás elleni harc” jegyében; ennek a megfelelő „lélektani előkészítését” szolgálták azok az 1959–1961 között zajlott politikai koncepciós perek, amelyeknek vádlottjai csíkszeredai, sepsiszentgyörgyi, gyergyószentmiklósi, szászrégeni, brassói magyar diákok és tanárok, a középiskolai magyar irodalom-tankönyvek kolozsvári szerkesztői voltak.

S ebben a folyamatban kerül harmadszor konfliktusba Bajor Andor a „haragos káderekkel”.

A vád tárgya ezúttal egy, az 1957-ben „vívmányként” lobogtatott magyar gyermeklap, a *Napsugár* számára is kötelezővé tett politikai vezércikk volt, amelyet Bajor Andornak a lap számára kellett megírnia, a megadott témáról, a „testvériségről”.

A vezércikk megíródott, a *Napsugár* augusztusi ünnepi számában meg is jelent, mert úgy látszik, ez esetben a lap cenzora sem kapott megfelelő „eligazítást”. Utólag azonban, miután „odafönt” felfedezték, annál nagyobb lett a botrány: a lapot visszavonták, az inkriminált,

„nacionalista eltevélyedés” bűnében elmarasztalt cikket tartalmazó oldalt kitépették és újranyomatták.

Ideiktatjuk facsimilében a kitépett *Napsugár*-duplaoldalt, amelyen az Illetékes Elvtárs által kipécézett szövegrészek jelzései a főszerkesztőtől, Farkas Jánostól származnak.

NÉPEK BARÁTSÁGA

A jó barátok egy úton járnak, egyet gondolnak és nem hagyják egymást cserben soha.

Sok-sok mese szól a barátságról — mert a barátság nagyon szűkes dolog a földön, az ember, a legény és a leány, de még a kisgyermek sem élhet meg nélküle.

Van mese, ahol összebarátkozik a vándorlángény és az énekes madár, a vándor odaadja utolsó hamubasílt pogácsáját, a madár pedig a repülőtűzön és fergetegen, hogy elhozza barátjának az élet vizét.

Más mesében barátságot köt az ember és a nap, s együtt győzik le a sötétség erejét, mert a sötét ellensége a napnak is, embernek is.

És a szép történetekben szövetségre lépnek még az élettelen tárgyak is, a tű és a cérnagombolyag, az öreg ingaóra meg a diótörő. Szövetségre lépnek fontoscellák, harcra és munkára, s barátokznak látogatni egyáltalán is; magáért a barátságért.

Ezek a mesék nagy igazságot mondanak, mert millió barátságból van a világ. A talpunk alatt rögök és porszemek tartanak össze, a fejünk fölött égi csillagok szövetekeznek. Erdő és mező, tenger és szivárvány: lombok, füvek, vízcseppek és sugarak barátságából áll.

Hogyan volna fontos akkor a barátság az emberek, a föld öntudatra ébredt népei között! Hiszen egyedül ők ismerik helyüket a világban, a célt, amiért élnek. Mert a fű csak sarjad, a csillag cél és gondolat nélkül kering és világít a mindenségben.

Ezért közöttünk, emberek között a barátság még erősebb, törhetetlenebb mint a szikla, a tenger hatalma vagy az az erő, amelyik a csillagokat megtartja magasságbeli útjaikon.

Nincs nagyobb erő, mint az egyet akaró, egymást segítő, új világot építő ~~erő~~ (barátsága.

Ilyen barátság köti össze a román népet és a Román Népköztársaságban élő nemzeti kisebbségeket: magyarokat, németeket és a többi nemzetiségeket.

Egyetlen cél vezeti őket — a közös haza föl-
virágoztatása, a Román Munkáspárt magasztos
terveinek valóra váltása.

Együtt építik az új városokat, új üzemeket, együtt dolgoznak a közös földeken, s egy eszmét vallanak a maguk anyanyelvén.

Ez a barátság nem most született: a román nép és az itt élő magyarok legjobbjai mindig is vallották bátran, messzirhangzó szóval.

Közös küzdelmekben és munkában született el a barátság: Budai Nagy Antal és Dózsa György seregében, Horia, Cloșca és Crișan harcoló bátyjaival között. A török császár ellen háborúzó hadakban együtt voltak a románok és a magyarok. s az osztrák császár ellen is együtt küzdöttek. **Perekültségtől menteslen, az itt élők népeket, polgárforradalmában is egymást támogatta a román és a magyar munkás az őr hatalom és a királyság ellen. Együtt szenvedték el elnyomatást, s együtt nyerték el a szabadságot a győzelemben.**

Ez a barátság hatalmas és megbonthatatlan. Erőt ad mindannyiunk számára az új világ védelmezésére, a jövő iránti nagy bizalomra, egymás megbecsülésére.

Ez a barátság erősíti hazánk népét, s adja a számunkra a boldog jövőt: hogy méginkább megismerjük egymást, tiszteljük és becsüljük egymás angyanvelvét, hagyományait.

Mert az igazi barátok egy úton haladnak, tisztelik egymás szavát és szokásait, s nem apró érdek, de a nagy, közös szándék miatt segítik egymást rosszban is, jóban is.

[illegible]

Az első, ami a „háragos kádereseknek” szemet szűrt, mindjárt a cím: „*Népek barátsága*”. Hogy ez a cím miért vált I. számú vádponttá, azt a II. számmal jelzett szövegrész magyarázza meg: Bajor ugyanis, egy hosszabb bevezető után, amelyben az emberek, majd népek közötti barátságról elmélkedik, elérkezik oda, hogy kijelenti: „*Nincs nagyobb erő, mint az egyet akaró, egymást segítő népek barátsága.*”

Ilyen barátság köti össze a román népet és a Román Népköztársaságban élő nemzeti kisebbségeket: magyarokat, németeket és a többi nemzetiségeket.

Micsoda? – hördült fel „legmagasabb szinten” a „haragos káderes”, aki már az előző mondatban is kijavíttatta az „új világot építő **népek**”-et „új világot építő **dolgozók**”-ra. Micsoda pártellenes értelmezése ez a viszonyoknak? Hogy meri a cikk szerzője egy kalap alá venni, összemosni az „új világot építő népek” barátságát és a román nemzet és a Romániában élő „nemzetiségek” közötti viszonyt. Sőt alább még ki is hangsúlyozni ezt a bűnös „egyenlőséget”, azzal, hogy azt írja: „egy eszmét vallanak a maguk anyanyelvén”. És mit akar alább azzal a múltat felemlető bűnös párhuzammal: „Ezerkilencszáztizenkilencben, az itt élő népek proletárforradalmában is egymást támogatta a román és a magyar munkás az úri hatalom és a királyság ellen.”

És ráadásul az a befejezés!

„Ez a barátság erősíti hazánk népét, s adja számunkra a boldog jövőt: hogy még inkább megismerjük egymást, tiszteljük és becsüljük egymás anyanyelvét, hagyományait.

Mert igazi barátok egy úton haladnak, tisztelik egymás szavát és szokásait...”

Miféle „kölcsonosság”-et sugall ez a cikk! Ahelyett, hogy már a kisgyermek fejébe besulykolná – ahogy a lap aljára oda is van írva (nyilván emlékeztetőül az Illetékes Elvtárs pontosan megfogalmazott elvárása szerint) –: **„A román nyelv ismeretének és megszeretésének szükségessége.”** Pedig ekkor már ezzel az elvárással baj volt, hiszen abból az új pártideológia épp a legfontosabb elemet: a kölcsönösséget iktatta ki.

Az eseményeket átélők visszaemlékezései szerint közel egy éven át tartott a hercehurca a Bajor-vezércikk körül, amíg végül a *Napsugár* kénytelen volt megválni tőle (magyarán: legfelső utasításra kirúgták az állásából).

Ez a háttértörténete annak a Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban olvasható mondatnak, amely a történeteket nemes egyszerűséggel áthidalva, így hangzik: „[Bajor] 1957-től a *Napsugár*, 1962-től pedig az *Irodalmi Könyvkiadó szerkesztőségi tagja*”.

Szakolczay Lajos

A MEGMARADÁS ZÁLOGA: SÜTŐ ANDRÁS

– Találkozások, emlékek a hőskorszakból –

A SZELLEM SZABADSÁGÁNAK NEVÉBEN

Mi mással kezdhethném, mint egy ajándékba kapott *Szent Biblia*-dedikációval: „»Mert ahol ketten, hárman egybegyültek, ott én is veletek vagyok« – Lajosnak szeretettel Sütő András Bp. '74. dec.”

Miért épp akkor jutottam az eszébe, és miért akart megtisztelni egy külföldről (ha jól emlékszem, Hollandiából) hozott Károli-Bibliával, magam sem tudom. Akkor már jó pár éve ismertük egymást, személyesen ugyancsak találkoztunk, és több levelet is váltottunk.

Sütő Andrást nem ismerni (pedig hol volt akkor még az *Anyám könnyű álmot ígér szenzációja*!) bűn lett volna egy olyan embernek, aki az életét (nagy szó, ne hangozzék dicsekvésnek) a határon túli magyar irodalomra tette föl. A marosvásárhelyi *Igaz Szóból* többször rám tekintett, s jómagam már elég korán élveztem írásainak stílusát és természetes humorát. Akarjuk, nem akarjuk, ezek a „félíg kész” művek (*Fecskeszárnyú szemöldök* stb.) alapozták meg a későbbi, színpadon szenzációs sikert aratott drámákat. Mert a hangulati tökély ott volt bennük. Úgy neveltettek, hogy közben az ember elgondolkozhatott az élet dolgairól.

Első találkozásunk? Talán, ha jól emlékszem, 1970-ben történt. A kecskeméti *Forrás* szerkesztőségében, amelynek akkor én „külsős” (budapesti) szerkesztője voltam. Az Írószövetség meghívottjai szívesen vállaltak vidéki utakat – Lezsák Sándorék Lakiteleken ezt kamatoztatták: rengeteg határon túli alkotó megfordult náluk –, hiszen így nagyobb körben is érvényt tudtak szerezni szavaiknak. Sütő ilyenformán kerülhetett Kecskemétre. Nyíltsága magával ragadott, ugyanis „közös volt a fonnivaló”. Beszélgetés közben egyszer csak átölelt. Mosolyunkat, vígságunkat megőrizte egy, magam sem tudom, azóta hol bujdosó, fekete-fehér fotó.

Tehát nem voltam neki ismeretlen, amikor otthon, Erdélyben első levelemet fölbontotta. Ha az emlékezetem nem csal, az *Anyám könnyű álmat ígér* című könyvéhez gratuláltam.

Mi fogott meg benne? A szociografikus hűségen messze túlmutató szépprózai kaland, amely Pusztakamarást embereivel, történeteivel, a család fókuszába emelt zivataros történelmével szinte az égbe emelte. Viszont nem tetszett a könyv befejezése. Túl rózsaszínűnek éreztem. És ezt meg is írtam neki, gondolván, úgy tisztességes a barátság, ha őszinték vagyunk egymáshoz.

Válaszleveléből tudom, kíváncsi volt az okfejtésemre. Bizonyosan meg is írtam kifogásaimat, ma már nem emlékszem, hogy pontosan miket. Minthogy 1967 ősze óta – akkor hívott meg Kolozsvárra Palocsay Zsigmond felesége *meglepetésként* Zsiga bá’ születésnapjára – elég sokszor megfordultam Erdélyben (főképp Kolozsvárt és Marosvásárhelyen), többször is találkoztam vele.

A nevezetesebb kiruccanások közül elsőként Petőfi-utunkat kell említenem. Kovács Sándor Ivánnal, a *Kortárs* főszerkesztőjével – akkor már hívására én is a lap egyik szerkesztője voltam – bebarangoltuk Erdélyt, hogy nemzeti klasszikusunk születésének 150. évfordulóját megünneplendő anyagot (kéziratokat, emlékezéseket, dokumentumokat) gyűjtsünk a folyóirat számára. (Ebből kerekedett ki az 1973-as januári számunk.) Sikerral jártunk, ezer emberrel találkoztunk.

Kikkel? Az emlékként megőrzött olajfestmény-nyomat (Orlai Petrich Soma Petőfi-arcképe) szegélye hüen őrzi a kézzel írott neveket. Csak párat belőlük! Kós Károly, Szabó T. Attila, Szervátiusz Jenő, Szer-vátiusz Tibor, Gy. Szabó Béla, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Szilágyi István. Fürdőztem a boldogságban, egy induló irodalmárnak ennyi emberrel – ma már mind klasszikus – találkozni, hihetetlen élmény volt.

Még a kezdet kezdetén Sütő elvitt bennünket Zsögödre is, Nagy Imréhez. Az öreg festőművész (híres volt fukarságáról, „csak” a köznek adományozott) megkérdezte: „Éhesek vagytok?” Hümmöggettünk. „Jó, nincs itt semmi, csak méz.” Valamely étteremben-kocsmában költöttük el az ebédet. Viszont adakozónak tetszett, hiszen Kovács Sándor Ivánt – mindenki meglepetésére – egy mángorlófával ajándékozta meg. Sütő megszólalt: „És a Lajosnak nem adsz?” Szeretett piktorunk megdöbbenve maga elé nézett: „Milyen Lajosnak?” „Hát a Szakolczaynak!” –

volt a felelet. S megtörtént, ami állítólag addig soha: Imre bácsinak kinyílt a szíve, és nekem is kezembe nyomta a becses emléktárgyat.

Ehhez hasonló élmény volt talán a hetvenes évek közepén a Marosvécsre való *kocsikázás*. Az *Erdélyi Helikon* bölcsője? Ott éreztem igazán a szívdobogást. Az *Anyám könnyű álmot ígér* szerzője akarva-akaratlan, ezért szervezte a kirándulást, tanítani akart. Éreztem, „testközelből”, a hagyomány fontosságát. Ahogyan bolyongtunk a tiszta szén, egyszer csak megszólalt: „Állj János mellé!” S elővette a fényképezőgépét. „Hová?” Nem értettem a kedveskedő, szinte családi gesztust. S odamutatott Kemény János sírkövére: „Oda”. A fotót azóta sem láttam, de egyáltalán, ha valahol megvan, lelkesen hirdeti a tájba való kultikus beépülésem.

Az első Sütő-írásom, valójában egy kis portré, a *Kortárs* 1973. augusztusi számában jelent meg. Benne nem a meleg vizet fedeztem föl, hanem egy unikumot. Ugyanis az író egyik híres esszéjében, a *Nagyenyedi fügevirágban* a szegénységről szóló verse (emlékeztem rá egy régebbi *Igaz Szó*ból) szó szerint olvasható volt. A főszerkesztő, hajdani tanárként nyilván hozzá volt szokva az osztályozáshoz, ötöst kanyarított a dolgozatom alá.

S a kezdetet az évek folyamán rengeteg tanulmány, kritika, élménybeszámoló, jegyzet stb. követte. Már első könyvemben (*Dunának, Oltanak* – 1984) egész ciklust szenteltem az író munkásságának, s az *Alakok és helyzetek Sütő színpadán* című tanulmányból az is kiderült, hogy színpadi ténykedését sem hagytam figyelmen kívül. Lett légyen a bemutató vagy az azt követő valamely előadás Budapesten, Kolozsvárt, Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Révkomáromban, Kaposvárott (az *Egy lócsiszár virágvasárnapja* ösbemutatója!), Gyulán, Szegeden, Békéscsabán, Veszprémben – és még hosszan sorolhatnám a képes beszéddel ugyancsak meghódított városok színpadait –, rögtön ott termettem, hogy kritikát írhassek a marosvásárhelyi szerző mennyi sikeres honfoglalásáról.

Többször is megnéztem egy-egy előadást, hogy biztos lehessen a dolgomban. A Securitate embere lázasan figyelt a karzatról (kolozsvári Állami Magyar Színház), amint világító tollam fénykörében papírra vetettem jegyzeteimet. Amikor a *Karnyóné* kolozsvári bábszínház-előadása végén bekiáltottam, hogy *bravó* – Kovács Ildikó, a rendező zseniális meglátással a főszerepet egy férfiszínészre osztotta, azóta se

láttam ilyen invenciózus öreglány-megidézést –, *bűnöm* följegyeztetett (hónap, nap, időpont, hányadik sor, hányadik szék). S a bukaresti hivatalosság épp Sütőt kérte meg, hogy tolmácsolja felém kívánságukat: ne többet!

Ha nem voltam megelégedve a sepsiszentgyörgyi színpad nagyságával (ti. a zsinórpaddás nem engedte, hogy az *Egy lócsiszár virágvasárnapjában* a tronkai várurakra ráboríttasson a kapu), visszatértem az eredeti kolozsvári előadáshoz. Ilyen-olyan fölbukkanásomkor sokszor szerencsém volt; most pedig nem, hiszen hiába utaztam Kolozsvárra, az egyik főszereplő, Héjja Sándor az előző nap valamely próbáján a lábát törte, s az általam kiszemelt Sütő-darab előadása elmaradt.

Hogy Sütő Andrásról, jobban mondva, az általa elképzelt és megvalósított megmaradás-eszméhez mindvégig hű maradtam, a világosnál világosabban bizonyítják *Erdélyi ősz* (2006) című könyvem több műfajú, 100 oldalnál többet kitevő írásai (portré, esszé, tanulmány, kritika – irodalom, színház). Ha nem esett is jól Sütőnek – kinek esik jól a bírálathoz? –, mindig azt írtam, amit gondoltam. Tévedtem volna, amikor az *Advent a Hargitán* – ha jól emlékszem, *tamásis* beütései miatt – kritizáltam? Meglehet. Ám úgy tartottam tisztességesnek, hogy a *barátságjogán* bizonyos dolgokkal szemben elmondjam fenntartásaimat is. A *Csipkerózsika-vita* megmutatta, hogy Sütő mely – nekem ugyancsak nem közömbös – irodalomeszményhez ragaszkodik. De én az irodalmat, noha fontos a *népszolgálat*, mindig nagyobb körben való megmutatkozásnak tudtam, amelyben helye van az avantgárdnak is.

Görömbei András monográfiája kapcsán ugyancsak összeakasztottuk a bajszunk, mert *homályosnak* éreztem, amit a debreceni irodalomtörténész a Székely Jánost bíráló Sütő-kritikáról (nyílt levél) mondott. Hát persze, hogy a filozófiai műveltségű író (Székely filozófia szakon végzett Kolozsvárt) másképp gondolkodott – még *önboncoló* (Szabó Lőrinc) verseiben is –, mint az ifjúmunkások forradalmi lázában égő (politikai szerepet is vállaló) barátja.

De épp ez a sokszínűség adja a romániai magyar irodalom velejét. S hogy ebből a „nézőpontból” is lehetett a kisebbség-nemzetiség-hatalom dolgában érdemlegeset mondani, arra Székely későbbi remekművű drámája, a *Caligula helytartója* a döbbenetes, fölrázó erejű példa. (A Harag György rendezésében Gyulán bemutatott előadás így vagy úgy mérföldkő a hazai színpadra vitelek történetében.)

Több Sütő-írás előhívója voltam (természetesen a *Kortársat* képviselve), így például a Szenci Molnár Albertet köszöntő *Olajágas galamb-seregé* is (Marosvásárhelyt 1974. június 1-én kaptam kezembe.) „A törékeny és mulandó reménységet számunkra Molnár Albert öltöztette nyelvünk halhatatlan köntösébe, a galambszárny-szépségübe. Véges létünkben ővele is a szavaink támadnak fel újra meg újra. Minden elmaradott csodák helyett: ez is vizsgasztalásunk.”

Sütőt az írótisztelő támadásoktól megvédvé-elbújtatva (Astoria Száló) íratam vele egy emlékező szöveget a gyermekkor játékaikról. A kézzel írott lapok és a gólyalábon álló felnőttet és a gyermeket ábrázoló (tinta)toll-rajzok – ez utóbbiról: „Én és a tiszteletes úr. Nem tudok úgy rajzolni, mint a költő Nagy Laci bácsi, de talán megjárja” – a papírdzsungelben való keresgélés közben akárhányszor a kezembe akadnak, földerítenek. A kis szöveg, amely kérdezz-felelek formában a *Népszavában* jelent meg (1975. május 17.), bölcs befejezéssel zárul: „Otthon, amidőn valamelyikünk hosszú és magányos útra indult, öregeink azt kérdezték: jól felöltöztél-e? Botod van-e? Hát éneket viszel-e magaddal? Vagyis védelmet a sötétség és az úti veszedelmek ellen. Azt mondanám én is: gyermekek, ne hagyjátok cserben az Éneket!”

Illyés Gyula mindkettőnk számára szent ember volt. Magatartása, erkölce, a kisebbségért (és a magyarságért!) vívott ezer csatája miatt. A Flóra asszonyt köszöntő *A félszárnyú csoda* (a kézírás lendületében is akarva-akaratlan ott a gondoskodó szeretet!) hogyan indítana meg, amikor az erőt adó bástya értékeltetik: „Az életmű gondozójaként, emberi melegségének, ezer felé rebbenő segítőkészségének romlatlan és fáradatlan állapotában mindennapos csodát mivel: annak hitével kápráztat el bennünket, hogy a József-hegyi házban otthon a gazda is. Ceruzáját hegyzi, golyóstollát tisztogatja az elvégzett és elvégzendő munka pihenő percében. A félszárnyúvá lett csoda, magányának panasza helyett a tegnapi páros repülés, a halhatatlan együttlét szép látványát küldi felénk ma is biztatásul. Isten éltesse őt még nagyon sokáig.”

Nagy ugrással (hiszen csak szemezgetni tudok kapcsolatunkból – többek közt az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* cenzúra-példányát is őrzöm) hadd említsem a *Mert minden madár...* megszületését. Szintén a *Kortársnak* kértem egy vallomást az írótól – szerencsére Százaz

György főszerkesztésének az idején visszakerültem „fölnevelő dajkámhoz” –, amellyel mint friss Kossuth-díjast fogjuk köszönteni. 1992. március 23-án délben vettem át tőle a kéziratot a Vármegye Galériában, ahol közösen néztük meg Nagy Imre kiállítását.

A saját magának föltett kérdésre („Hogyan tovább?”) íme az erkölcsi tanulásként is fölfogható felelet (Sütő már ekkor a megmaradás záloga volt):

„Ugyanúgy, mint eddig. Erdélyi magyar sorskérdéseink foglyaként. Kollektív létünk omlásának krónikásaként. Az önvédelmi kisebbségi küzdelem cselekvő és szemlélődő részeseként. A beolvasztásnak, nemzeti mivoltunkból való kiforgatásunk, erőszakos asszimilálásunk érdekében folyamatosan erősödő román nacionalizmussal szemben természetes etnikai létünk, tehát sajátosságunk méltóságának a védelmezőjeként.

Az emberhez méltó emberi lét egyetemes igazságának megszállottjaként.

Mostan pedig hangot hallok, mely így szól: Uram, ön összetéveszti az irodalmat az emberjogi szervezetekkel, sőt a Romániai Magyarok Demokrata Szövetségével is.

Azt mondom erre:

– Az ember – így tehát az író is – ott kezdődik, ahol összetéveszti magát mindazzal, amitől elnyomói, rabtartói őt magát és népét megfosztották.

Részemről ez nem program, nem ilyen-olyan és amolyan irányzat-vállalás, nem népi-nemzeti, avagy urbánus elkötelezettség, hanem az egyetlen lehetséges válasz a történelemnek, sorsomnak rám és ránk zuhogó pörölycsapásaira. Ez az én válaszom, amit nem óhajtok senki számára kötelező ars poeticá-vá szigorítani, ám épp a szellem szabadságának nevében elvárom, hogy engem se kötelezzon senki más megoldásra. Nem egyébért, hanem a törvény miatt, amely szerint az ember nem ugorhatja átal saját árnyékát, arról nem is szólva, hogy minden madár úgy énekel, ahogy a csőre áll.”

Ez az én Sütő Andrásom!

Ezért állhatott gyertyával világítva azon marosvásárhelyi menet élére, ahol végül is bátorságáért a szeme világával fizetett. Öt év múlva, pontosabban: 1997-ben ezt a Sütő Andrást köszöntöttem hetvenedik születésnapján egy egypéldányos albummal (kódexszel!) a Várszínház

színpadán – egy kicsit meg is lepődött, hirtelen nem tudta mire vélni a dolgot –, tolmácsolva a közösség (írók-költők és képzőművészek) hódolatát. Vincze László szentendrei papírmolnár barátom állta a „cehhet” – ő ajándékozta a kézzel merített papírt, ő gondoskodott a fatáblás, disznóbőrbe kötött album (a fényes csattok sem maradhattak el) elkészítéséről –, nekem csupán a fél éves gyűjtőmunka jutott (amely avval kezdődött, hogy kétszáz *kérő* levelet írtam töltőtollal a szellem nagyjainak). A kézzel írott verseket, illetve grafikákat, fotókat ráragasztottuk a *kódex* alapját adó különleges papírra.

Természetesen a klasszikusokkal, Illyés Gyulával (*Lőtt lábú madár*) és Nagy Lászlóval (*Susogó gím-üzenet*) kezdődött az ünneplők sora – ők még a föld alól is világítottak –, de Sütő előtt, neki ajánlott verssel, Csoóri Sándortól Nagy Gáspárig, Kányádi Sándortól Farkas Árpádig, Tollas Tibortól Gál Sándorig és Csorba Győzőtől Fehér Ferencig számtalan költő hajtott főt. Ugyanakkor nem kevés képzőművész küldte el az ajándékát (rézkarcát, ceruzarajzát, fotóját stb.), hogy barátunk érezze a közösség szeretetét. Schéner Mihály, Orosz János, Szabados Árpád, Gyulai Líviusz, Ágotha Margit, Kókay Krisztina, Prutkay Péter, Kárpáti Tamás, König Róbert, Vén Zoltán, Orosz István, Almásy Aladár, Kiss Ilona, Püspöky István, Muzsnay Ákos, Keresztes Dóra, Ruttkay Sándor – íme egy csinos sor az ünneplő képzőművészekből!

Dolgozhattam bárhol – a *Kortárs* után az *Új Írás*, majd a *Budapestet* követően ismét a *Kortárs* szerkesztősége következett –, az írók, magyarán az érték istápolása volt a legfőbb feladatomban. Íme egy részlet a Sütőnek 1975. augusztus 26-án írott levélből (írógépmásolat lévén megmaradt, csak később tértem át a töltőtollra): „Egy írónak mindig alakul valamiféle iromány, s ha meg nem alakul, már alakultan fekszik remekmű-tetszhalál kellős közepette a fiókban! Szabadítsa ki, Kedves Uram, ama remekművet – lehet pár flekkes monokli is, útirajz vagy egyéb szükséges jó! – és röpiítsük az *Új Írás* felé! Nagyon szeretném, ha Tőled nem jönnék üres kézzel! A máglya-csillag mikor fogja bevilágítani a Kriterion egét? Készül-e a *Szavaknak* folytatása? Andrisom, ez lenne a nagy helyzet, csak sodorjon már arrafelé a szél!”

FÖLMENTÉSEM ÜGYÉBEN

Tisztelt Bíróság!

Eddig csak a falevelek sugdosták, hogy perbe vagyok fogva, ezért kérem Önöket, hogy ismételjék meg bűnömet! Minthogy tudomásomra jutott, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeumból pár levél – kiszakítva Sütő András kézzel írott *Naplójából* – a Tisztelt Bíróság asztalán landolt, kíváncsi vagyok a vádpontokra!

„1986. dec. 26.

Alföld 12. Szakolczay fanyalgásai Görömbei könyve kapcsán, Belém harapdos itt-ott, s újból nekiront az Advent-nek. (Talán harmadszor, mióta bemutatták.) Úgy néz ki, hogy ez a fiú, aki hajdan belepislogott az életünkbe: átkeresztelkedett. Új istene segítje!

Tán akad majd, aki hamis állításait megcáfolja. Sajnos, divatáramlatokon hányódó irodalmárnak látszik. A Csipkerózsika-cikkemből kötőszónyt sem értett meg. A Székelyhez írott levelemből sem. Annak gondolati magvát ma is vállalom. De másként írnám meg. Szegény Szakolczay! Most úgy gondolja: pecsenyét sütögethet ily régi konfliktusok tüzésénél. Engem a közös nyomorúság azóta közelebb sodort Székelyhez, mint e kis drukkerok gondolták. (És fordítva is!) Ám ők még mindig ugatnak.”

Tisztelt Bíróság!

Egyértelmű a vád: elhagytam a *közös hajót*, s egy jobb élet (pénz, sors, paripa) reményében kikeresztelkedtem. Sohasem tennék ilyet, megmaradtam, aminek kereszteltek: katolikusnak. Sütőnek ez a megállapítása, noha torkomba vágott, nem is fájt annyira, mint az, amelyikben az írja, hogy belepislogtam az életükbe.

Ennél súlyosabb vádat nem ismerek! Köztudott – Ausztráliától a Fokföldig (Kolozsvár, München, London és Szabadka érintésével) ezer levél tanúsítja –, hogy a munka örültje vagyok. Vagyonom nincs, sosem is volt, de pénzt és fáradságot nem kímélve azért jártam be csaknem fél évszázad alatt a Kárpát-medence (és egy kissé távolabbi országok) tájait, hogy az ott termett értéket fölmutathassam. Önzetlenül tettem, amit tettem, sosem vártam ezért köszönetet. Jóllehet az idők folyamán egy-két (nem várt!) díj az ölembe hullott, ám nekem a boldogságot az adja, ha valamit tisztességesen meg tudok csinálni. Húsz könyvem bizonyítja, talán itt-ott sikerült.

A Párt, a munkásőrség és a besúgó-hálózat igyekezett magához édesgetni, de nem sikerült. Maradtam annak, aki voltam, és mindvégig maradok – szellemi szegénylegénynek! A divatáramlatokon, noha szélesebb spektrumát ismerem az irodalomnak, mint a Felperes, sohasem lovagoltam. Mindig az itt is, ott is föltünetező érték vonzott.

Tisztelt Bíróság!

Súlyos vádat vágtak a szemembe, de – ha lehet – kérem fölmentésemet!

Még egyszer leszögezem, nem a „kikeresztelkedés” és a többi vád bánt, hanem az a kitétel, amely a megfeszített (többnyire honorárium nélküli) munkát – a Felperes szavával – „belepislogásnak” értékelte. Ez ellen életem végéig tiltakozni fogok!

Fölmentésem indokaként idecsatolom egyik, talán tíz év előtti írásomat, s kérem a Tisztelt Bíróságot, hogy ez alapján ítéljék meg bűnösségemet!

NÉVEN NEVEZZÜK-E A CSODÁT?

A szabadsághimnuszoknak, legyenek azok az *Énekek énekét* visszhangzó szerelmi vallomások, megvan a közösség- és otthonosságérzetet sugalló aurájuk.

Úgy szállonganak, akár éter nélküli térben is, mint a vándormadarak vagy – Öntől a Szenczi Molnár Albert zsoltárjait idéző példa – mint az *olajágas galambsereg*.

A megverték szenvedését s az együvé tartozás örömét hirdetik a rablánc széttörését hozó eséllyel.

Az igazak nem véka alatt tartják a gyertyát, hanem – megadva a világolónak a méltóságot – olyan *helyre*: magaslatra helyezik, ahonnan látni bátorító fényt.

Ön, mezősegi világító, porban és sárban caplató, jól tudta ezt. Vagyis, hogy a Vlegyásza felhőt súroló tornyos tornyai – ezzel Kós Károly is szembenézett – jelenthetik a magasság rengetegét, a hó szigorában megdidergő helyi kozmoszt, ám az elnyúló, botladozó, nyelveket keverő tarka rétnak is lehet olyan kilátója, amely a mindent kimondani tudó álom szabadságképzetével magasodik a hó földte csúcsok fölé.

Néven nevezzük-e a csodát?

Pusztakamarás.

A falu behúzott nyakkal ül a történelem iskolapadjában – Zsiga báró, Kemény Zsigmond könyvtárát igencsak fölperzselték –, de elkomoruló magyar nyelve és a magukra hagyottak lélekdadogása ellenére is tiszta példa: a fölemelkedés, az *érettük* való küzdelem világító fáklyája.

Őn tette azzá.

Nem csupán avval, hogy unokája, Lacika számára az anyanyelv fészkéből azokat a pelyhes kis madarakat kiszabadította, de avval is, hogy történelmi – gondolkozásmódokat ugyancsak ütköztető – szószerék-ké emelte ama *cöveklábú* asztalt.

Az ígért könnyű álom nehéz valóság lett, hiszen a köréje ültetettek – Bethlen Gábor nagyságos fejedelemtől a Kolhaas szívkalitkájának is nevezhető Lisbetig hosszú a sor – mindannyian kiharaptak egy szeletet a szabadság kenyereből.

Ez volt életépítő, életmentő gesztusuk. Ezzel akartak a Nagy Romlás – a haza- és önfeladás – útjába állni.

Kolhaas és Nagelschmidt, a béketűrő és a lázadó forradalma, Kálvin kőtáblái és Szervét költői lángolása s a hómezőbe ültetett virágok: a Fügedes-lányok furcsa, önfelszabadító táncai éppúgy megfértek ama asztalon a „díszítmények” – a frissen hámozott zölduborka és a Biblia – mellett, mint a Nagy Sándor-i hódítást kisebbségpolitikai bölcseséggel elmesélő példázatok vagy a család emberség-ügyeletesének, például Gyümölcsoltó Gergelynek csoda számba menő – késszelídítő – tettei.

Mert békesség-asztal és forradalmi gyűlde volt az a Mezőségtől egészen az Atlanti-óceánig elnyúló-kerekedő hatalmas malomkerék. A „lesántultak és a hitükben összetörtek” – ez volt a cél is – fölemelkedésének a záloga.

Őn, Sütő András, jól tudta, hogy le lehet becsülni az évszázadokra visszanyúlóan sikeres harcmódot, a zsákban futás művészetét, de a közösségért felelős józan – legyen az fejedelem vagy király, avagy a toll szolgálatosa – nem teheti meg, hogy számot ne vessen a történelmi „hegyemenet” ezen kapaszkodóival.

Mert Kálvin – minden időnek más a parancsa – befalazhatta azt a törvényt, ám Szervét azért született, hogy megmutathassa: az észnek nincsenek korlátai.

Ha lenyessük a madár szárnyát, akarva-akaratlan a kút mélyrealitására húzzuk vissza a költészetet. Sok minden egyéb mellett Persze-

poliszba azért kell mennünk, hogy az *időutazás* erkölcsével tanúsíthassuk: a mezősegi padlaton is érvényes az a – végső soron az életért vívott – haláltánc.

Uram, minő szédítő asztaltáncos Ön, hogy semmitől sem fenyegettetve, csak ropja, ropja! Mezőn, síkságon, ama *földkerekek* asztalon, hogy félresodort, létükben megimbolygó szavak kalitkájából kiszabadíthassa, eszmélkedésünknek kifutópályát teremtve, történelmi és nemzeti sorunk rab madarát.

Amikor elindult gyertyával és könyvvvel a kezében a tömeg élén, gondolt-e a veszélyekre – minő dráma, hogy épp a *megteremthető* világosság érdekében kellett otthagynia szeme világát –, eszébe jutott-e, hogy az igazság cövekelte út végül *golgotai* is lehet?

Mi már csak azt látjuk: a *világ világossága* attól a corпустól is kapta fényét, amelynek emberi neve volt: Sütő András.

SÜTŐ ANDRÁS LEVELEI

1. (írógéppel)

(dátum nélkül)

Kedves Lajos!

Leveled – kézszerításod – jólesett olvasnom. Köszönöm. Mit mondjak? Így s ennyire sikerült. Kevéske része annak, ami volt s van. Valójában ez töltötte ki az életünket. A krónikát folytatom. Persze, ki kell lépnem Pusztakamarásból. Magam is elindultam onnan egyszer; ha vissza is térek hetenként: a korszak – már évszázadnak tűnik – az otthoni dolgoknál vaskosabb tényekkel terhes. Az élmény tetemes része: urbánus fogantatású. A mozgalom! Valami egészen más, mint egy Nagy Istvánnak, vagy épp Déry (áthúзва!) József Attilának kijutott. Írom s a többit meglátjuk.

Te – jelek szerint – nem érted az epilógust. Én azt nem, hogy mi lehet ez a nem-értés? Ott áll a két öreg s néz ki belőlük a lélek, mint toronyból a bakter. A többi: ennek a hangulatnak részelemeiből áll. Ám lehetséges, hogy szándék és megvalósítás – mint oly gyakran – most is egymásra viczorog. Az első vagy, aki ezt a részt így értelmezi, hogy nem érti. Épp ezért a te okfejtésedre volnék leginkább kíváncsi. Ha gondolod, hogy megéri, írd meg nekem a dolgot. Lehet, hogy igazad van, én azt nem tudhatom. Különben egyetlen értelemzavaró mondat

valóban becsúszott. Így hangzik: „A kimondott szó s az érvényesített igazság között húzódik az ösvény, amelyen az író babért nem szerezheth. Nincs hozzá hatalma.” Ennek a világos értelme eredetileg az lett volna, miszerint: az író kimondhatja az igazságot; az még nem valódi igazság. Az igazság ui. csak érvényesített formájában lehet igazság. Ha az anyag létformája: a mozgás, akkor az igazságé: az érvényesítés.

Erről van szó. Új kiadásban valahogy így hozom.

Különbén nincs miért haragudnom, hogy az epilógust így – mint értelmetlenséget – említéd. Lám, tűnődésre készítettél vele, hasznomra.

Mégis: írd meg, mi zavar?

S mikor jössz erre?

Ölel szeretettel:
Sütő András (kézírással)

(érkezett: 1970. XI. 3.)

2. (írógéppel)

VI. 2. (kézírással)

Kedves jó Lajosom,

bizony, hosszú volt ez a hallgatás; magam nem tudtam – talán elvesztettem – a címedet; akkortájt munkahelyed sem volt épp a legbiztosabb. Hová írtam volna neked, mégpedig rögvest, megköszönöm kedvességedet, figyelmedet, és főleg a szállodabeli öröködést, hogy megint el ne raboljon valaki cirfandlizni.

Nos, e kis gyónás – és tán kegyes föloldozásod után – hadd térjek rá a lényegre. Szerintem, míg meg nem halok, azzal a néhány versikével nem érdemes foglalkozni. Lírai naplók, nem is versek. Meg aztán alig van néhány, 7-8 kb. Azt se tudom, merre vannak, mikor hol jelentek meg. Hidd meg, célobban a legcsekélyebb mértékben sem akadályoz a hiányuk.

Petőfi ügyben szeretettel várunk. Mások is jelezték már jövetelüket. Ha nem csalódom, ezek szerint Kovács Sándor Ivánnal jössz. Bizonyára sok friss anyagot sikerül majd összegyűjtenetek.

A kért cím a következő: B. A. Alea Carpati, nr. 51., apart. 67. Tîrgu-Mures. Épp a napokban mesélte valaki; évek óta gyűjti a Petőfivel

kapcsolatos emlékanyagot, persze, nagyrészt foto-anyag. Majd meglátjátok, mire használható.

Örülök, hogy a Kortárshoz kerültél. Gratulálok.

S egyben öllek szeretettel:

Sütő András (kézírással)

(érkezett: 1972. VI. 9.)

3. (írógéppel)

(dátum nélkül)

Kedves Lajos,

leveled vettem, könyvet köszönöm. B. Varga Lajossal nem sikerült találkoznom; vagy nem talált, vagy nem jött. Hát majd megoldjuk a dolgot valahogy. Egy bizonyos: interjúd elől meg nem szaladok. Adósod vagyok vele. Valóban jó lenne lejönnöd a Tamási-évfordulóra. Tudomásom szerint 17-én tartják az ünnepséget. De jobb ha hamarabb jösztek, nehogy megváltozzék menet közben a menetel.

Remélem, vihetitek magatokkal a megígért Illyés-írásocskát. Kérlek, Kovács Sándor Ivánnak mondd meg: ha vénasszonyok potyognak az égből, avantgardista vénasszonyok, akkor is megírom. Ha – az idő rövideje miatt – csak szusszanásnyi lesz is: el nem hagyom. Épp tegnap jöttem vissza Imre bácsitól. Le kellett rohannom lóhalálában, hogy két órácskát a szóbanforgó festménye előtt üldögéljek. Így hát a napokban remélem, hozzálátok. Jelek szerint épp azokban a napokban lesz itt Féja Géza is, ma vettem levelét jöveteléről. Nagyon örülök neki; végre személyesen is megismerem.

Gyere hát, Lajos, szeretettel várlak!

Ölel:

András (kézírással)

(érkezett: 1972. IX. 11.)

4. (írógéppel)

(dátum nélkül)

Kedves Lajos! (kézírással)

Jó egy hete, hogy elküldtem Ivánnak az Illyés-köszöntő néhány módosított oldalát. Remélem, megkapta. Kérlek, jelezd nekem, a térítvevény még nem érkezett meg, ez nyugtalanít. Mármint Téged is megkérlek: nagyon alaposan bogarászd át a kéziratot, ui. – mint utólag megállapítottam – rengeteg ostoba gépelési hiba csúszott bele, a nagy sietségben pedig akkor nem volt időm átnézni.

Hirtelenében most csak ezzel zavarlak. Igen szép Bethlen-ünnepségünk volt Enyeden. Tasnádi Gábor és Ablonczy (sic!) Laci majd beszámol róla.

Ölel szeretettel:
SAndrás (kézírással)

(érkezett: 1972. X. 23.)

5. (kézírással)

1973. IV. 20.

Kedves jó Lajosom!

E pillanatban indulok Amerikába, kb. 40 napra. Kérlek, ha lehet, halaszd el ügyünket. Visszatérve, kapsz tőlem írást.

Megbocsáss a távirati szüksézságért. Később többet írok.

Ölel szeretettel:
Sütő András

6. (írógéppel)

(dátum nélkül; a boríték bélyegző: 1973. X. 9.)

Lajosom,

futtában néhány sort, merthogy Miska már utazik.

Szívből köszönöm a portrét. Moszkvai levelet hasonlóképpen.

Sokmindenről kellene szólnom, de most nincs idő rá.

Várunk, várlak s öllelek.

Sütő András (kézírással)

7. (kézírással)

'73. nov. 6.

Kedves Lajos!

1.) Megkaptad-e levélkémet, amelyben a Kós-szöveghez egy apró javítást kértem?

2.) Üzent-e Létay, hogy a szülőföldi szövegből is kiesik egy mondat? Vagy már itt (aláhúzva!) javított?

Várom üzeneted a megbeszélt Jogvédő-i ügyben.

Most csak ennyit s így futtában.

Ölel:

Sütő András

8. (kézírással)

(dátum nélkül)

Kedves Lajos!

Nem hívtál, tehát minden rendben van.

Mármost: egy apró javítás: ahol a szöveg így szól: „gazdája ellen a hajtóvadászat...” – az imigyen javítandó: gazdája ellen a hajtás (aláhúzva!), stb. Érted-e?

A lényeg marad, a vadászat nem megy. Isten neki!

Most csak ennyit.

Ölel

SAndrás

9. (írógéppel)

'75. II. 16. (kézírással)

Kedves Lajos,

többrendbeli ügyben fordulok hozzád, azonkívül, hogy újólág is megköszönöm rengeteg segítségedet, amit nekem s Évának, meg a fiamnak nyújtottál a sok futkosással. Remélem, azután, hogy eljöttünk, nyugalmasabb napokat adott neked a sors – és az irodalompolitika. Mármost, kedves Lajos, arra kérnélek: ellenőrizd, hogyan jut vissza hozzám a nagytata-fénykép, amihez a család igen-igen ragaszkodik. Továbbá: levelet írtam Kovács S. Ivánnak, azt kérdeztem, igaz-e a rémhör (sic!), miszerint MÁR nem dolgozik a Kortársnál. Nem

válaszolt. Téged kérlek, valamiképpen juttasd emlékezetébe a levelem, te pedig írd nekem ebben a dologban. És abban is, hogy ugyancsak Iván megkapta-e a táviratomat – ha nem ő, akkor másvalaki nálatok –, melyben hibaigazítást kértem. Képzeld, az írásomban egy közismert Illyés-versbe rettentő hiba csúszott be, úgy látszik, nem volt idő az alapos ellenőrzésre. Én ugyan megkértem valamelyiket – már nem tudom, melyikötöknek szóltam –, hogy az idézett verset a Poharaim című kötet Újévi ablak című verse alapján – még szedésminta dolgában is – vesse össze a szedett változattal. Nem történt meg, most Gyulának vagyok kénytelen bocsánatkérő levelet írni. Kérlek, továbbá, kedves Lajos: előlegezz nekem tavaszig – akkor ui. megyek állítólag hozzátok – 50-60 forintot s küldj 5-6 példányt a Kortárs 2-es számából. Soká lesz, míg a Szavak kötetben is megjelenik, ezért a Kortársat küldöm el néhány (arra? – Sz. L.) érdemes barátomnak. Lám, a Látóhatár nem hozta a Kék halált, úgy látszik megsokallta valaki a dolgot, vagy tán a Szavaknak tartogatták a megtiszteltetést? Vagy mert Czine nem volt otthon? Hát ezt csak úgy zárójelben mondom. Tinektek, mindnyájatoknak köszönöm a Szavak közlését.

Válaszodat várva ölel:
Sütő András (kézírással)

10. (gépirással)

'75. V. 29.

Kedves jó Lajosom!

Köszönöm Szép Szó-beli tünődéseidet. Szerény mivoltomtól függetlenül: egyik legjobb és legszebb, költőiséggel meghintett írásod. Múltkori írásod olvastán – a gyermekkori játékok dolgában – épp elgondolkoztam: hogy is lesz ez most már, hiszen arról beszéltél – ha jól értettem –, hogy a két témát (a játékokat és a Szavakat) egybeötvözzöd. Abból aztán külön kis írás lett, emez a Szavakra épült. Jobb így. Megérzik rajta a szállodai nyugalom, a zaklatástól mentes tünődés lehetősége. Nos, még egyszer köszönöm.

Végül is mi van veled?

Itt jártak Ivánék, a magam részéről semmit veled kapcsolatosan szóba nem hoztam, ők nem említettek. Így hát nem tudom: hol vagy és mit csinálsz. Írd magadról. S megkérnélek egyúttal: néznél be a

Jogvédősökhöz, múltkori módón, tájékoztatnál ottani dolgainról. S megkérnéd őket: vegyék figyelembe, hogy oda készülök. Mármint, hogy átutalást ne eszközöljenek.

Itt járt Nagy Laci, Kormos Pista, Kiss Feri. Sajnálatos, csak átröppentek, alig-alig jutott idő egy kis beszélgetésre, széki lakodalom várta őket. Annus Jóska is meglátogatott, igen tanulságos beszélgetésünk volt. Magamról: be szeretném fejezni a Szavak-könyvecskét, kibővítvén két folytatással, hogy egységes legyen. Két darabom, a Lócsiszar és a Kálvin – remélem – rövidesen nyomdába kerül a Kritérium gondozásában. Egyéb: a Gondolat fölkért, mondanám meg, mit hozhatna ki tőlem. Megírtam, a fülük botját sem mozgatják a válaszomra, van annak tán két hónapja is. Nem zaklatom őket, azt se tudom, ki írta a levelet, amit nem találok. Időközben Illés E. 40 ezer példányban rendelte meg D. Gézától az Anyám-könyvet, remélem, ebből lesz valami. Hát írj, Lajosom, és ha lehet, inkább gyere; személyesen jobb ízű a szó.

Ölel:

Sütő András (kézírással)

11. Távirat

Postabélyegző kelte: '76. III. 12

premier marcius 17 kozold baratainkkal
andras

12. Távirat

Postabélyegző kelte: '76. III. 13.

bemutato elhalasztva pentek 19 re
andras

13. (írógéppel)

'75. X. 23. (kézírással)

Kedves Lajos! (kézírással)

Valóban vártunk azon a napon, most már értem, miért nem jöttetek. Ezek szerint jól éreztétek magatokat Lajikánál.

Köszönöm a fölkérést. Egyelőre semmi kéziratom. Ami lesz: a Tiszatájnak már odaígértem. Hanem ha elkészül az új dráma: Kain és Ábel, akkor ígérhetek, ha a lap igényli...

Addig még találkozunk. Ha igaz, mint mondtam, december elején ott leszünk Évával a Kálvin-bemutatón. Erről jut eszembe: ugornál föl alkalomadtán a Jogvédőhöz. Tegyétek félre nekem a Kálvin-honoráriumot. (Itteni Jogvédőnkkel a dolog ilyen értelemben megbeszélve.)

Erről – Kálvinról – jut eszembe Géza bátyó vallomása: Úgylátszik, a szöveg hatása egyöntetű, mert nálunk is szidják épp elegen az ún. „elsőbbbségtudat” miatt, amit én úgy fogtam föl inkább, hogy a szerkesztő magát az összeállítást (Illyés, Bocskay stb.) óhajtotta vele gazdagítani. Viszont valóban: nálunk sem hajlandó senki sem – az istennek sem – ezt imígyen fölfogni. Tehát objektív hatásában máshová érkezett a jegyzet, mint ahová – esetleg – indult. Potomság.

Tévedtünk, Lajos: új Kinga-lemez nincs. Hiába is kerestük. Kedves asszonyodnak mihamarabbi gyógyulást kívánok, téged pedig öllelek s adj át valamit belőle Juhász Ferinek is. Személyesen nem ismerem őt s ez nyilván az én hibám, mert hiszen tehetségben ő a nagyobb, a mi nagyobbik testvérünk.

Kósa Csabának is (kézírással)

Sütő András (kézírással)

14. *Távirat*

1976. X. 6.

imre bacsí szöveg rövidesen megy
andras

15. *(írógéppel)*

'77. II. 9. (kézírással)

Kedves Lajos!

Régóta teszem-veszem a leveled, osztogatom az időmet, hogy miként írhatnám meg a pályám emlékezetét. Mármost: mivel sarkunkban a tavasz, majd azután a nyár, én úgy gondoltam, hogy hagyjuk ezt az anyagot azon alkalomra, midőn – szerencsétlenségből – fennállásom ötvenedik esztendejét töltöm, június 17-én.

Addigra nyugodtan összegyűjtöttem a fotóanyagot is, a szükséges dokumentációt. Egyetlen problémám, hogy fölöslegesnek tartom magamat mutogatni, meg a cserepeimet, ócska vasalóimat és egyéb hobbys dolgaimat. Mint említettem, a magam részéről más formát keresnék a mondandó számára, talán sikerül is.

Káin? Egyelőre sehol. Még bízom benne s részint magamban is, de nem tudom, májusig lesz-e belőle valami. A közlés dolgában állom a szavam. Uram, mikor jó felénk? Néhány igen szép írásodat olvastam, kézfogásom küldöm. Feri? Remélem, meggyógyult. Újévi kézjegye jólesett, köszönöm neki, neked, mindnyájatoknak.

Szeretettel ölel:
Sütő András (kézírással)

16. (írógéppel)
'77. II. 11.

Kedves Lajos!

Levélkém, melyet Levente barátom juttat el hozzád, aki különben személyesen is óhajt veled találkozni (ifjú költőnk, ismer téged stb.), nem a legrózsásabb.

Nincs kézirat!

Földrengés utáni körülmények között semmit sem tudtam írni.

Ha kész is lenne a kézirat: engedélyeztetése roppant bonyolult. Anélkül MOST nem küldhettem volna.

Kérlek, csinálj, amit tudsz, míg könnyebb napok jönnek.

Mikor jössz felénk?

Juhász Feri öleld meg nevemben.

Téged én öllelek:
SAndrás (kézírással)

17. Marosvásárhelyi képeslap (kézírással)

Lajos barátunkat ringassa térdén a múzsa.

Jó szívvel gondol rá: Sütő András

Hát én újra itt, és Te nem szállsz fel a kolozsvári állomáson: Kulcsár Kati

Üdvözlettel: Nagy Károly

(Érkezett: 1977. VIII. 30.)

18. (írógéppel)

'83. VI. 1. (kézírással)

Kedves jó Lajosunk!

Hogy van az, hogy nem látjuk egymást? Budapesten sosem találkozunk. Meg már Szentgyörgyön sem? Ősszel meglesz a Kollokvium. Akkor talán?

Köszönöm régi-régi soraidat a tévéfilmecskéről. Ezt is, meg a Hervay Giziről írott kis ékszer-esszédet. És egyáltalában... jó lenne már szót váltani, mint réges-régen... És a könyved? Én azt még nem láttam. Remélem, mihamarabb.

Sok szeretettel ölel:
Sütő András (kézírással)

19. (írógéppel)

Sikaszó, '95. IX. 3.

Kedves Lajos!

Azóta, hogy elvileg és „lehetőség szerint” írást ígértem neked a Kortárs számára, sok idő telt el, közben néhány sürgető lapodat is kézhez vehettem. Kérlek, „siketségemet” próbáld megbocsátani. Nem közönyben avagy sértettségben hallgatok, hanem *létvégi hajrában* és testi nyomorúságban. Munkaerőm megcsökkent, közügyek és naplógondok kötöttek le az elmúlt két esztendőben. Vehetted észre a Vörösmarty téren, ahol kiadóimnak kellett segítenem könyveim eladásában. Egymás után két könyvhéten dedikáltam Debrecenben, Budapesten és Győrben déli 3 órától este 8–9-ig, olyan ütemben, hogy kávé sem ihattam, meg a dolognak is úgy vetették végét, hogy a szervező ember odament a sor végére: „Emberek, innentől kezdve ne várakozzanak, mert végét kell vetni a dedikálásnak.” Nem panaszként mondom, hanem disznóságként, hogy az ilyen jelenség előtt szemet hunyt a média; olyan kamerás embert is láttam, aki futásnak eredt a sátram előtt álló sornak a láttán. Azt gondolta, hogy vasvillás, gatyás népfiai fogják megtámadni az Esztétika budapesti hadállásait. De félre a tréfával! Hadd köszönjem meg inkább az *Ugató madár*ról küldött írásodat. Ezt jó lenne olyan költőnek (és szellemi vezérnek) is olvasnia, aki ezt a drámát Marosvásárhelyt „bundás nacionalizmusnak” nevezte.

Dupla szekunda: nem tudja, mi a bunda, s még nem tanulta meg, mi a nacionalizmus. Ez nem is lenne baj, ha mostanság egy-egy ilyen korszerű mocskolódás nem lenne feltétele bizonyos irodalmi ösztöndíjak elnyerésének. Végeztem! Lajos, nem felejttem kérésedet és ígéreteimet. Ahogy levegőhöz jutok, küldök neked valamit. A Kortárshoz mostanság nemigen jutok hozzá, a Forrást kapom, meg a Tiszatájat. Azt nem kívánhatom el, hogy mint régen, ingyen küldjétek, ui. jól tudom: nincs rá pénz. Előfizetőként pedig nem akarom a levél- és újságelszám Gondolat s Magyar Betűt Elhárító Banda jövedelmét gyarapítani.

Ez a kései reagálás a cikkedre nem attól van, hogy elefánt volnék, mely tudvalevőleg az embernél sokkalta későbbben fogja föl agyában a talpába fúródott tüskét. Ó, nem! Főleg, hogy kritikád nem tüske (a szívemben), hanem inkább szellemi szolidaritás. A dologra úgy került sor, hogy hajnali óráiban, itt Sikaszóban tallózatok kényszerűleg „későbbre félretett”, megőrzésre érdemes, mert hisz baráti kézből röppentett levelek között.

Aztán egyszer majd, nyugodtabb órában arról is elbeszélgetünk, hogy az ifjonti hévtől, érdekesebb mondatoktól eltekintve miért vállalom ma is Székely Jánoshoz hajdan intézett leveletem. Ez nem holmi öszvérkonokság, csupán annak bizonyossága, hogy amiként kubikos, gyepmester, király, császár, azonképpen költő sem létezik, aki Isten lenne, azaz: önmaga által és önmagáért létező valami... Hát ezt csak futtában, mert a horizonton fölbukkant a nap, amely hasznosabb ténykedésre serkenti az embert. De Jánossal engem ez a véleményem sem ugrasztott össze. Szívmeleg dedikációk igazolják.

Ave

Sütő András (kézzel)

(Készült az MMA támogatásával.)

Melomán (terrakotta, 2016)

Obrusánszky Borbála

A TATÁROK KIVONULÁSÁNAK OKAI

Batu kán hadjárata, közismert nevén a tatárjárás, máig kedvelt témája a történelem iránt érdeklődőknek. Tudományos kutatók, lelkes amatőrök egyaránt keresik a választ arra, hogy 1242-ben vajon miért vonult ki az országból olyan gyorsan a mongol haderő.

A magyar történeti kutatás a 19. század második felétől kezdte meg a mongol hadjárat, ismert nevén a tatárjárás eseményeinek feltárását. A 20. század folyamán megjelentek a korszakra vonatkozó keleti források is, illetve a magyar kutatók is megjelentették kritikai tanulmányaikat a nyugati, latin nyelvű forrásokról. Jó néhány átfogó tanulmány és forráskiadvány született erről a témáról. Katona Tamás szerkesztésében 1981-ben jelent meg *A tatárjárás emlékezete* című könyv, melyben a korszakra vonatkozó külföldi és hazai források olvashatók. Györffy György által 1986-ban összeállított *Julianus barát és a Napkelet felfedezése* című forrásgyűjteményben a mongolokhoz utazó magyar és külföldi követek jelentéseiben szerepelnek velünk kapcsolatos leírások. Legutóbb az 1241–1242-es tatárjárás írott forrásait a 2003-ban Nagy Balázs által szerkesztett *A tatárjárás* című kiadvány gyűjtötte egybe, amely a Katona-féle kiadást fejlesztette tovább, és nemcsak a korabeli feljegyzéseket, IV. Béla király kiadott okleveleit és adományleveleit gyűjtötte össze, hanem a korszakot és magát a tatárjárást érintő publikációkat is. A fenti kiadványokból kimaradt néhány fontos forrás, amelyek új adatokat szolgáltatnak a mongolok kivonulásának okaihoz. Az egyik a mongolok történetét összefoglaló krónika, a kezdetektől a hódító hadjáratok megindulásán keresztül, egészen a mongol ilkánok udvaráig, melyet a perzsiai mongol kánok¹ társvezére és történetírója, a hamadani illetőségű Rasid-ad-din (1247–1318) állított össze *Jami-at tawarih* címen. A műben *Kipcsak hadjárat* címszó alatt rövid összefoglalást olvashatunk a magyarországi eseményekről. A könyvben további fejezetek – Batu kán és Güjük kagán életrajza – is figyelmet érdemelnek, mert fontos adalékokat szolgáltatnak a magyarországi tatárjárás végéről. A másik figyelemreméltó mű

1 Gaszan (1295–1304) és Öldzsejtü (1304–1316)

a *Tarih Djihan Kushai*, amelyből Rasid-ad-din is merített. Ebben főleg az előkészületekről kapunk értékes adatokat. A 13. századi hispániai muszlim szerző, Ibn Said al-Maghribi *Geográfia* című munkájában (*Taqwîm al-buldân*) pedig szó esik egy dalmáciai magyar–mongol összecsapásról.

Először idézzük Rasid-ad-din szövegét:

„A hercegek története a kipszak sztyeppén

A patkány év őszén, ami 637-nek (1240) felel meg, Güjük és Möngke kán hazaértek a kagán parancsára a kipszak sztyeppéről. Batu herceg és testvérei: Kadaan, Büri és Böcsök expedíciót indítottak a Ruszok területére és a Fekete Kalaposokhoz. Kilenc nap alatt elfoglalták a ruszok nagy városát, amelyet Menkermennek² neveztek. Ezután „dzserge”³ alakzatban haladtak, tümen tüment⁴ követve eljutottak Vlagyimir⁵ minden városába, amelyek útközben feküdtek. Együtt ostrom alá vették Ücs-Ogul és Vlagyimir városát és három nap alatt elfoglalták. Az ökör évben (1241) a kagán meghalt és a tavasz középső hónapjában átkeltek a... [Kárpátok?] hegyen és Bular és Basgird⁶ ellen vezettek hadjáratot. A jobb oldali úton haladva, Orda és Bajdar átkeltek az Ilaut területeken. (Boleslav) kijött egy sereggel, de legyőzték őt.

Batu megütközött a basgurd (magyar) uralkodóval Astarilar irányban.⁷ Kadaan és Büri a szaszan [szász] nép felé vonult.⁸ Három csatában legyőzték őket. Böcsök⁹ Kara Ulagon¹⁰ keresztül átkelt a hegyen, és legyőzte a vlah népet. Onnan bementek az erdőbe és a hegyekbe, Mislavhoz¹¹ közel és legyőzték az ellenséget, amely ott várakozott.

2 Kijev régi neve.

3 A bekerítő hadművelet mongol neve.

4 Mongolul: tízezred.

5 A Vlagyimiri-Suzdali Nagyfejedelemséget a mongolok 1238-ban támadták meg és lerombolták Vlagyimirt, a fővárost.

6 A történeti forrás szövegkiadásában nem tudták értelmezni ezt a nevet. Valamegyik magyar város neve lehet.

7 A mongol főserég a Vereckei-hágón (akkor: Orosz-kapu) tört be a Magyar Királyság területére.

8 Ez a mongol hadtest.

9 Böcsök, Büdzsek vagy Bücsük – Rasid-ad-din szerint – Dzsingisz kán fia, Möngke kagán féltestvére volt. Rasid-ad-din, II. 329., 382.

10 Kara Ulag Moldva tatár neve. Később a törökök Kara Bogdannak nevezték.

11 Jórészt ismeretlen hely. Legvalószínűbb, hogy a Szörényi bánság területén lehetett.

A hercegek áthaladtak az említett öt úton és elfoglalták a magyarok, basgurdok¹² és a szaszan területeket, és az uralkodójukat, a kilart, menekülésre kényszerítették. Azon a nyáron a Tisza és a Duna folyóknál tartózkodtak.

Kadaan elindult seregével és elfoglalta Makut, Ojrag és Szaran¹³ területeket. A kilart, az uralkodót, a tengerpartig vitték, és amikor beszállt egy hajóba... [Trau]városnál, amely ott volt a tengerparton, és a hajó a tengerbe vitte, akkor Kadaan visszatért, és elfoglalta Ulagut két városát, Karcsint és Kaszla-t¹⁴ nagy küzdelem után. A nagykan halálának a híre még nem ért el hozzájuk. Ezután a tigris évben (1242) sok kipszak jött, hogy harcoljanak Kötennel. Dzsocsi fia, Singkorral megütköztek és legyőzték a kipszakokat. Az ősszel visszafordultak megint, átkeltek azokon a hegyeken. Ila'udur-nak adtak sereget és elküldték őt. Elment és legyőzte azokat a kipszakokat, akik abba az irányba menekültek. Létrehozták Urunkut és Badacs területeket, alávetették és elvitték a követeket. Abban az évben a környéken befejeződött a hadjárat. A nyúl év elején, ami 640-nek felel meg (1243), befejezték a hódítást azon a földön és visszatértek. A nyarat és a telet útközben töltötték, és a kígyó évben, ami 641-nek (1244) felel meg, elérték szállásaikat (ulusz) és leszereltek az ordu-ban.”

A *Tarih Djihan Kushai* a következőképpen foglalta össze a tatárjárást:

„Amikor az oroszokat, alánokat és a kipszakokat kiirtották, Batu a basgirdok ellen vezette seregét, egy tekintélyes keresztény nép, akikről azt mondják, hogy a frankokkal határosak. A hadjárat 1241 elején kezdődött, amikor egy 400 ezres férfi menetelt a mongolok ellen. Batu elküldte testvérét, Sibánt 10 ezer emberrel, hogy kikémlelje az ellenség erejét. Egy hét múlva Sibán visszajött és jelentette, hogy az ellenség túlerőben van. Amikor a két csapat szembenézett egymással, Batu felment egy dombra, ahol egy napig és egy éjjel pihent, anélkül, hogy bárkivel is beszélt volna,

12 A basgurd sokszor a magyar névvel együtt tűnik fel a mongol kori iszlám forrásokban. Egyes vélemények szerint a basgurdok muszlim hitű magyarok, vagy magyarokhoz csatlakozott egyéb népek (besenyők) voltak, akik az Árpádok alatt szabadon gyakorolhatták hitüket. Kautz Gyula egy 13. századi muszlim forrásra hivatkozva azt állítja, hogy a basgurdok a magyar király alattvalói, 30 helységben élnek és régen a Volgai Bolgárországból érkezett muszlimok térítették át az iszlámra. Kautz, 1859. 107.

13 Ezek Szlavónia és Horvátország területén lehetnek.

14 A két települést még nem azonosították be a régészek. Talán Moldvában lehetett.

és isteni védelemért esedezett. Megparancsolta az összes muszlimnak a seregében, hogy imádkozzanak az éghez. A következő napon a seregek felkészültek az ütközetre, és a két erőt egy nagy folyó választotta el. Az éjjel Batu leválasztott egy részt a seregéről, amelyet Sibán irányított, hogy keljenek át a folyón és támadják meg az ellenséget, de a próbálkozás nem volt sikeres a nagyszámú védő miatt. A mongol hadsereg fő teste megtámadta a basgirdokat és behatoltak a kelar táborába, elvágták a sátra kötelét. Amikor látták a basgirdok, hogy a kelar sátra összedől, menekülni kezdtek, de csak egy kis részük tudott elmenekülni, az egész országba utat adtak a hódítók számára. A győzelem az egyik legdicőségesebb volt a mongolok számára.”¹⁵

A dalmáciai hadjáratban kapcsolatban a hispániai *Geográfia* egy magyar–mongol összecsapásról írt: „Amikor a tatárok megközelítették Sebenico”¹⁶ erődjét, a magyarok, németek, és baskírok egyesítették erejüket és legyőzték a támadó erőt, akik arra kényszerültek, hogy hazatérjenek.”¹⁷

A TATÁRJÁRÁS ESEMÉNYEI

Először is röviden foglaljuk össze az eseményeket, hogy megismerjük, mi történhetett 1241–1242-ben a Magyar Királyság területén. A mongol hadak Kijev lerohanása után, 1241 telén jelentek meg a magyar határ közelében és több irányból indítottak támadást.¹⁸ A Jüan-dinasztia évkönyve, a *Yuan-shi* 120. fejezete szerint öt irányból, külön-külön törtek előre a fejedelmek, Batu, Hürdü (Orda), Sziban és Kadaan.¹⁹ A négy fejedelem mellett valószínűleg az ötödik csapatot Büdzsek vezethette. Az eurázsiai térség akkori legnagyobb birodalmának legkiválóbbjai, Dzsingisz kán unokái akarták elfoglalni a Magyar Királyság területét. Velük tartott Szübötej bátor, az akkori világ legjobb hadvezére. 1206-ban megindított hódító hadjáratok óta egyetlen nép sem volt képes ellenállni ennek a hadseregnek. A mongolok egy jól megtervezett

15 Bretschneider, II. 328–329.

16 Ma Sibenik.

17 Géographie d’Aboulféda, 309–310., 312. Elképzelhető, hogy ennek a csatának az emléke maradt meg a horvátokban, amelyet később Grobnik-mezei csatának neveztek el.

18 A vezérek a következők: Orda – ő Lengyelországban és Magyarországon volt haddal; Batu, Büri, Kádán, Sibán, Büdzsek – ezek valamennyien jártak Magyarországon... Carpini, IV. 21.

19 Yuan-shi. 120. In Nagy, 2003. 33.

haditerv alapján próbálták legyőzni a magyarokat, akikről tartottak, hírszerzőik szerint harcias és bátor katonák voltak. Észak felől Orda vezetésével a jobbszárny Lengyelországot és Sziléziát végigpusztította, és a Felvidéken portyázott tovább. A főszereg Batu kán vezetésével a Vereckei-hágón át (Orosz-kapu) tört be az országba, vele tartott Szübötej, Dzsingisz kán legkiválóbb hadvezére. A határt Tomaj nembeli Dénes nádor védte, akinek nem sikerült feltartóztatni az ellenséget. Március 12-én vereséget szenvedtek a betörő mongol hadtól, a nádor is a csatatéren maradt, és a mongolok behatoltak a Magyar Királyság területére. Ezzel párhuzamosan a mongol balszárny Erdélyt támadta három irányból. A Kadaan vezette sereg a Borgói-hágón keresztül tört be, majd sorra foglalta el Radna, Beszterce, Torda, Kolozsvár és Várad városokat. A Büri vezette sereg az Ojtozi-szoroson hatol be, a Barcaságban március 31-én megsemmisítette Posa erdélyi vajda seregét. Büdzsek az Olt vonalán, a Vöröstorony-szoroson át támadt, s Gyulaféhérvár alatt egyesült a Büri vezette sereggel, majd Csanád váránál a Kadaanéval.

A két főszereg közti összecsapásra 1241. április 11-én került sor a Sajó folyó partján, a mai Muhi falu közelében, ahol mindkét fél érzékeny veszteséget szenvedett. Sajnos, a csatáról nem szemtanúk és nem katonák beszámolóiból értesülünk, hanem olyan egyházi személyek tollából, akik hallomásból, katonai ismeretek hiányában jegyezték fel az eseményeket, ezért az azokban szereplő információk nem minden esetben hitelesek²⁰, többek között Rogerius mester és Spalatói Tamás beszámolóiban sok a hiba és a tévedés, sőt Rogerius a magyar királyt nagyon negatív színben tüntette fel, ami azt sejteti, hogy eleve elfogult volt a politikájával szemben. Éppen ezért adatait óvatosan kell kezelni. Ugyanerre hívja fel a figyelmet Radványi is művében.²¹ Sajnos, a mongol hadjárat és a muhi csata tudományos megítélése hosszú ideig többnyire ezeken a forrásokon alapult. A 20. század elejétől Mátyás Flórián, Zichy Ladomér, Négyesi Lajos és B. Szabó János a magyar források kritikai elemzése, a mongolok rövid beszámolóí, a hadászati szempontok figyelembe vételével, valamint a hiteles, magyar királyi oklevelek összevetésével az egyháziaknál jóval realitásabb képet festenek a csatáról.²² Különösen Négyesi Lajos tanulmánya nagyon fontos, aki

20 Mátyás, 1897. 20.

21 Radványi, 2014. 15.

maga is alezredes lévén, tisztában volt a harcászati taktikákkal, azok alkalmazásával, ismerte a hadműveletek megtervezésének és kivitelezésének módozatait.²³ Az új elemzések szerint kemény csata dúlt a két tábor között, végül a mongolok – érzékeny veszteségek árán – diadalmaskodtak. A *Yuan-shi* krónika szerint Szübötej kiváló haditervet készített, amely alapján három oldalról támadták volna meg a magyarokat, két csapat lekötötte volna a magyarok figyelmét, míg Szübötej a megáradt Sajón át tutajjal átkelt volna. Batu is hibát követett el, amikor nem várta be Szübötej csapatait és nekirontott a magyaroknak és vereséget szenvedett. Batu már visszavonulásra gondolt, de akkor érkezett meg Szübötej délről, aki megfordította a csata állását. A magyar hadak hibája az volt, hogy nem számítottak arra, hogy délen, a magas vízen át tud kelni az ellenség.²⁴ A mongol udvarban járt pápai követ, Plano Carpini is kiemeli a magyarok vitézségét a Sajó menti csatában: *„Oroszországból és Kunországból pedig az említett vezérek tovább nyomultak, és a magyarok és lengyelek ellen támadtak. Lengyelországban és Magyarországon sokan elesetek a tatárok közül, s ha a magyarok el nem menekülnek, hanem vitézül ellenállnak, a tatárok kitakarodtak volna földjükről, mert olyan félelem fogta volt el őket, hogy mind megkísérelték a megfutamodást. Batu azonban kirántotta kardját, és szembeszegezte velük, mondván: „Ne fussatok! Ha megfutamodtok, senki sem menekül meg, ha pedig meg kell halnunk, haljunk meg mind egy szálig; mert eljövend, amit Dzsingisz kán előre megmondott, hogy el kell vesznünk, és ha most jött el az ideje, viseljük el.” Szavai új lelket öntöttek a tatárokba; a harcosok kitartottak, majd feldúlták Magyarországot.”*²⁵

A *Tarih Djihan Kushai*-ban új adatot találunk. Az egyik, hogy Sibán hadvezér jelentette, hogy a magyarok túlerőben vannak. Ez arra utal, hogy Béla király elég katonát tudott mozgósítani. A második lényeges megjegyzés, hogy Sibán vezetésével nem tudtak átkelni a Sajó hídján, mert a védelem nagyon jó volt. Csak akkor tudtak sikert elérni, amikor a mongol derékhad is megtámadta a magyarokat és együtt tudtak behatolni a király táborába. A magyar csapat akkor kezdett el

22 Négyesi, 1997., B. Szabó, 2016.

23 Négyesi, 1997. 296–310.

24 Yuan shi 120. In Nagy, 2003. 33.

25 Carpini, IV. 28.

menekülni. A fenti feljegyzés szerint ez volt a mongolok egyik legfényesebb hőstette.²⁶

Az egyházi leírásokkal ellentétben nem bizonyított, hogy fejetlenség volt a magyar táborban. A fent idézett források éppen arról írnak, hogy két erős sereg csapott össze és mindkét oldalon érzékeny veszteségek voltak. A magyarok egyik nagy érdeme volt, hogy Béla királyt szervezetteren ki tudták menekíteni, sőt a csatában megsebesült katonák közül sokan túléltek az ütközetet. A tatárok elől elmenekült IV. Bélának volt ideje arra, hogy elmenekítse és biztonságba helyezze a királyi és egyházi kincseket és az ereklyéket. Először a nála vendégeskedő Babenberg Frigyes hercegnél kért menedéket, de ő inkább kirabolta és megzsarolta, sőt rákényszerítette a szorult helyzetben lévő uralkodót, hogy három nyugati vármegyét átadjon neki. Ezek után Béla tovább indult Horvátországba, ahol biztonságban érezhette magát egykori hívei körében, 1220–1226 között ő volt Szlavónia és Horvátország hercege. A tenger közelsége miatt kiváló menekülési útvonal volt a király számára.

Egymásnak ellentmondó adataink vannak arról, hogy pontosan mi történt 1241 áprilisa és 1242 áprilisa között. Források hiányában nem ismerjük, hogy pontosan mi történt a muhi ütközet után. A helytörténeti adatokból tudjuk, hogy sok települést felégették, ezek nagy részét a régészeti ásatások is megerősítették.²⁷ A Dunán inneni országrészben számos település és templom megsemmisült, az Alföldön élők különösen sokat szenvedtek a támadások miatt.²⁸ Erdélyben bizonyos helyeken felperzselték a településeket és az ellenálló lakosságot legyilkolták. IV. Béla Gál erdélyi püspöknek íródott királyi leveléből kiderül, hogy leginkább Gyulafehérvár, a Kolozs megyei Gyalu, és a Szolnok megyei Zilah és Tasnád ürült ki, ott volt a legnagyobb a veszteség emberi életekben.²⁹ A *Tarihi Üngürüş* szerint sokat szenvedett a lakosság Szeged és Csanád vonalon, ahol Kadaán és Büdzsek serege átvonult. Számos történet kering mind a tatárok pusztításáról, mind pedig a sikeres ellenállásról, ami azt jelenti, hogy a magyarok nem adták fel harc nélkül területeiket, és a mongol hadak nem tudtak olyan gyorsan

26 Bretschneider, II. 328–329.

27 Garam-Ritoók, 2007.

28 Szabolcs, Eger, Lajosmizse, stb. területeken ma is élnek beszámolók a tatárok pusztításairól.

29 1246. május 6. Nagy, 2003. 188.

előrehaladni, mint tették azt az orosz fejedelemségek esetében. Zsoldos Attila tanulmánya kitér arra, hogy akik megmenekültek a muhi ütközetből, azok nekikezdték a helyi ellenállás megszervezésének lakóhelyükön, azok a dunántúli erők, akik nem értek oda a csatamezőre, azok is környékük védelmét szervezték meg.³⁰ A felvidéki megerősített helyek sikeresen ellenálltak Orda támadásainak, ezért a mongolok nem tudták bevenni Pozsony, Trencsén, Túróc várát, de Komárom, Abaújvár, Fülek és Liptó is megmenekült.³¹ Az országban akkoriban 162 erőd, megerősített központ létezett, ami jó búvóhelyet jelentett a magyar lakosságnak.³² Rasid-ad-din leírta, hogy a mongolok a nyarat a Duna–Tisza közén töltötték. Nem ír további hőstettekéről, sem csatákról, így nem tudjuk, hogy valójában mi is történt a mongol erőkkel. Mindenesetre Rasid-ad-din tudósítása is árulkodó, míg az orosz fejedelemségeknél és a Kaukázusban vívott ütközetekben beszámol a diadalokról és a könnyű hódításról, addig ez a magyar hadjáratnál nem tapasztalható. Nem tudjuk meg belőle, hogy pontosan mi történt hazánkban. Csak tömören ír a muhi ütközetről, a mongolok nyári szállásairól, illetve arról, hogy Kadaan a király üldözésére indult, de hallgat arról, hogy Batu milyen hadműveleteket hajtott végre, illetve volt-e újabb összecsapásuk a magyar erőkkel. Valószínűleg nem akarták veszteségeiket, illetve kudarcaikat megörökíteni. IV. Béla nem vállalt újabb összecsapást a mongolokkal, inkább a Duna folyó vonalát erősítette meg.³³ Ezen a védelmi vonalon a mongolok nem tudtak átjutni 1241 áprilisától egészen 1242 január végéig, ami nagy magyar sikernek mondható. A Duna menti védelemről IV. Béla IV. Ince pápához írt levele tanúskodik. Arról írt, hogy 10 hónapon keresztül sikeresen megakadályozták, hogy a tatárok átkeljenek a folyón.³⁴ Valóban, a mongoloknak csak 1242. január 19. – február 2. között sikerült átjutni a befagyott Dunán. Béla erre a hírré elindult Dalmácia irányába. Elhagyta Zágrábot, majd onnan Spalatóba ment. Sajnos, a király útvonala nem tisztázott, vannak helyi legendák, például a Cres szigeti Beli városból, hogy állítólag ott is megállt a király. Ha azonban arra gondolunk, hogy a király Zágrábból menekült Spalato (Split) felé,

30 Zsoldos, 2003. 531.

31 Zichy, 1934. 69.

32 Zichy, 1934. 76–81.

33 Zichy, 1934.

34 1250. november 11-én íródott levele. In Nagy, 2003.

akkor bizonyos, hogy a szárazföldön haladt lóháton. Spalato helyett az uralkodó a szomszédos Trau (ma: Trogir) várába ment, mert a város közeli szigetek jó menedékül szolgáltak Bélának, sőt már elő volt készítve egy hajó, hogyha a tatárok elfoglalják a várost, akkor tovább tudjon menekülni. A szájhagyomány szerint a közeli kis Kraljevac-sziget (kralj = király) IV. Béla királyról kapta nevét, aki itt várta meg a tatárok elvonulását.

Kadaan serege Béla üldözésére indult 1242 telén. Lerombolták Zágrábot, majd Likán és Vinodolon át eljutottak Dalmáciába. Egy legenda szerint a modern Fiume felett, Grobnik mezőnél a mongolok vereséget szenvedtek a magyaroktól, de ennek megtörténte nem igazolható.³⁵ Elképzelhető, hogy összekeverték egy másik ütközetet, ami Sibenik környékén történt. A mongolok úgy értesültek, hogy a magyar uralkodó Klissza várában húzta meg magát, ezért az erődöt ostrom alá vették, amikor kiderült, hogy az uralkodó nem ott tartózkodik, akkor megindultak Trau felé. Ott azonban nem jártak sikerrel, mert a várost nem tudták bevenni, Béla pedig elővigyázatosságból nem is a városban, hanem a közeli szigeteken rejtőzött. A hűséges várvédők azonban ellenálltak a mongol ostromnak, így megmentették a település lakóit és a királyi párt. Spalatoí Tamás szerint Kadaan fenyegető levelet küldött a város lakóinak: *„Ezt üzeni nektek Kajdanus úr, a győzhetetlen sereg hadvezére: ne akarjátok az idegen vér bűnösségét magatokra vállalni, hanem adjátok kezeinkbe ellenségeinket, nehogy belekeveredve az ő meglakoltatásukba, feleslegesen elvesszetek.”*³⁶ Mivel a fenti egyházférfi tudósításának hitelessége és pontossága több esetben megkérdőjelezhető, nem tudhatjuk, hogy ez a levél valóban megíródott-e. Elképzelhető, hogy a mongolok felszólították a város védőit, hogy adják meg magukat. Kadaan hadserege az egész márciust Horvátország és Dalmácia területén töltötte, de mivel Bélát nem sikerült elfogni, ezért április elején Cattaro, Suagio és Drivasto városokon keresztül Szerbiába vonultak és csatlakoztak Batu hadához.³⁷ Szerbiát és Bulgáriát meghódoltatták, visszatértek a kipszak területekre és folytatták velük a háborút.

A Batu vezette főszereg eközben, 1242. február és március hónapokban, vagyis körülbelül két hónapon keresztül próbálkozott a Dunántúl

35 Elképzelhető, hogy az oszmánokkal vívott harc emléke összemosódott a mongolokéval.

36 Spalatoí, 39. fejezet. A tatárok dühöngéséről 63. o.

37 Bretschneider, II. 326.

meghódításával. Nem arattak sikert, mert a megerősített helyek ellenálltak: egyik királyi központot, vagyis Esztergomot és Fehérvárat sem sikerült elfoglalniuk. Ezenkívül számos erősség, mint Nyitra,³⁸ Trencsén³⁹ ellenállt, és még kisebb erősségek, mint Dánoskő is megmenekült.⁴⁰ A IV. Béla által kiadott oklevelekben szerepelnek olyan erősségek, amelyek kicsiny voltak ellenére is sikeresen ellent tudtak állni a mongol ostromnak. Mátéfi Filep várhadnagy a Dalmácia felé törő Kadaan csapataitól védte meg Kemlук várát.⁴¹ Menedékkő a környező falvak népeivel szintén megmenekült. Zichy Lodomér tételelesen felsorolja azokat a helyeket a Dunántúlon, amelyek nem kerültek mongol kézbe.⁴² A mongolok tervszerűen hagyták el a Magyar Királyság területét. Batu a Duna-völgyön át délre vonult, más erők az Olt-völgyén keresztül mentek, míg a Béla üldözésével felhagyott Kadaan délen csatlakozott a Batu vezette főszereghöz.⁴³

Az egész európai közösséget meglepte, hogy a mongol erők 1242 márciusa és áprilisa között hirtelen kivonultak a Magyar Királyság területéről, de a hadjárat nem ért véget, hanem ahogyan Rasid-ad-din írta, a kipcsakkokkal még 1243-ban is hadakoztak Moldva (Kunország) területén és csak 1244-ben tértek vissza főhadiszállásukra, a Volga partjára. Plano Carpini 1245-ben arról írt, hogy mongóliai látogatása idején még tartott a harc a Rumi Szultánátus ellen.⁴⁴

A KIVONULÁS OKAI

A mongolok hirtelen kivonulása a magyar területekről rejtély volt az akkori emberek számára, de a mai kutatók is sokféleképpen értelmezik ennek okát. Plano Carpini tudósítása nyomán⁴⁵ terjedt el az a felfogás, miszerint a mongolok kivonulása Ögödej kagán halála miatt követke-

38 A nyitrai hospesek megvédték a várat a tatárok ellen. 1248. szeptember 2-i oklevél szerint. In Nagy, 2003. 188.

39 1243. június 2-án kelt oklevélben Hat trencsényi várszolga megóvta a várat. In Nagy, 2003. 180.

40 IV. Béla Három bolondóci várjobbágnak adott oklevele, 1245. szeptember 3. In Nagy, 2003. 185.

41 Mátyás, 1897. 20.

42 Zichy, 1934. 76-81.

43 Kristó, 2003. 383.

44 Csormagan – ő még most is a tengeren túl hadakozik a szaracénok országának bizonyos szultánjaival és másokkal, akik a tengeren túl laknak. (Carpini, IV. 21.)

45 „A mostani kán apjának nővérét ugyanis elfogták, amiért Gűjük apját méreggel megölte volt azalatt, amíg a tatárok serege Magyarországon járt; emiatt vonult vissza a had az említett területről.”

zett be.⁴⁶ Erre hivatkozva kutatók tucatjai állították azt, hogy Batu kán azért hagyta el a Magyar Királyság területét, mert értesült a mongol uralkodó haláláról. Először Zichy Ladomér 1930-ban megjelent monográfiájában cáfolta, hogy ez lett volna az egyetlen ok. Jelenleg több történész is osztja ezt a nézetet.⁴⁷ A *Jami at-tawarih* fent idézett szövege, miszerint Batu kán serege nem értesült Ögödej kagán haláláról, valamint a Batu és Güjük kánról szóló életrajzi összefoglaló alapján nem támogatható tovább ez a feltevés, az ugyanis kimondja, hogy nem jutott el hozzájuk a nagykán halálhíre.

A kivonulás okairól sincs semmilyen leírás, de a mongol udvarokban íródott források a muhi ütközet után nem számoltak be újabb dicső eseményről, ami arra utalhat, hogy nem volt olyan könnyű a magyar területek elfoglalása. A magyar oklevelek viszont azt örökítették meg, hogy a magyar haderő jól védekezett a Duna-vonalán, illetve kisebb erősségekben. Valószínűleg ennek az ellenállásnak, valamint IV. Béla kiváló szervezőképességének volt köszönhető, hogy a mongolok visszavonultak. A magyar király ugyanis Zágrábból tudta irányítani az országot, onnan küldött utasításokat, levelezett az európai udvarok vezetőivel.⁴⁸ Zichy Ladomér szerint Batu kán azért vonult vissza, mert hadereje nem volt elég Magyarország meghódításához. Tapasztalt hadvezér révén rájöhetett arra, hogy egy esetleges vereség végzetes lenne a mongol hadak számára, ezért kisebb presztízsveszteség volt visszavonulni.⁴⁹ Radványi Béla *A kettőskereszt fia* című művében hasonlóan vélekedett, ő a magyar ellenállást tartotta a fő oknak, hogy a mongolok elhagyták a Kárpát-medencét. Az összes eddig felmerült elmélet közül a fenti két magyar kutató által megfogalmazott szempontok a legrealisabbak. Az eseményekből látható volt, hogy Batu nem tudta villámháború során elfoglalni a magyar területeket, nem tudta elfogni vagy megölni IV. Bélát. Nem sikerült elfoglalni a magyar fővárost, a dunántúli és a felvidéki várak ellenálltak. A nagy pusztítások ellenére az ellenséget is veszteségek érhatték a várak és erősségek megvívásakor. Sajnos, írott adatok híján nem tudjuk felbecsülni, hogy a magyar haderő mekkora volt akkoriban, de a mongoloknak számítani kellett arra is, hogy egy következő nyílt csatában esetleg alulmaradnak.

46 May, 2011. 73.

47 Rasid-ad-din, II. 360.

48 Nagy, 2003.

49 Zichy, 1934. 100.

Ezeket a szempontokat figyelembe véve, Zichy Ladomér megállapítása nagyon helytálló volt a kivonulás okairól.

Nemcsak idehaza, hanem külföldön is sokan próbálták megmagyarázni, hogy miért hagyta el Batu hirtelen a Magyar Királyság területét. Az okokról az elmúlt évszázadban számos elmélet keletkezett, amelyeket 1996-ban Greg S. Rogers egy tanulmányba⁵⁰ összegyűjtött. J. Fletcher és G. Vernadsky Carpini tudósítása alapján feltételezték, hogy Batu azért fordult vissza a Magyar Királyság területéről, mert maga szeretett volna Ögödej utóda lenni, vagy legalábbis befolyásolni akarta a nagykan választásra összehívott országgyűlés (kurultáj) döntését. Timothy May is azt állította, hogy a visszavonulás egyik oka Ögödej kán halála volt.⁵¹ Rogers megállapította, hogy a korabeli források ellentmondásosan szólnak arról, hogy Batu valóban a nagykan halála miatt távozott volna oly sietősen Magyarországról. Egyszer sem jelent meg a későbbi országgyűléseken (kurultáj), ugyanis nem volt esélyes a nagykáni címre. A szerző arra is felhívta a figyelmet, hogy Batu kán amúgy is óriási területek fölött uralkodott, így neki előnyösebb volt megerősíteni hatalmát Kelet-Európában, és Szaraj nevű fővárosából irányítani a kelet-európai és a szibériai területeket.

Denis Sinor 1972-ben fogalmazta meg „földrajzi” elméletét, eszerint a mongolok azért vonultak volna vissza, mert nem találtak elég legelőt a lovaiknak. Nemcsak Rogers, hanem más kutatók is bírálták Sinor elméletét. Arra hivatkoztak, hogy a mongol lovasok a magyarnál sokkal kopárabb vidékeken is megfordultak, például Palesztinában, Egyiptomban, ahol kihívás volt az állatok ellátása és legeltetése. Vernadsky és Saunders azért látta megalapozatlannak Sinor elméletét, mert éppen a magyar Alföld lett volna az ideális kiinduló terület a nyugati irányú mongol katonai műveletek számára.⁵²

A „katonai gyengeség” elméletét elsősorban a nyugat-európai egyházi krónikások (Carpini, Rogerius mester és Spalatói Tamás) beszámolóira alapozta néhány kutató, többek között S. L. Tikvinszkij, V. T. Pasuto, akik úgy vélték, hogy a mongol hadakat kimerítették korábbi, a volgai bolgárok és a kunok ellen, valamint a kijevi Rusz területein vívott harcaik. Ehhez még hozzáadódtak kelet-közép-európai veszteségeik, s

⁵⁰ Rogers, 1996. 3–26.

⁵¹ May, 2016. 48.

⁵² Saunders, 1972.

a meghódított területek népeinek állandó lázadásai. Szerintük Batu kán nem tudott volna további területeket megtartani, ezért vonult vissza. A „katonai gyengeség” elméletét éppen a mongol haderők nagy létszámával és szervezettségével szokták cáfolni. Charles Halperin például azt állítja, nem az orosz vér mentette meg az európai civilizációt, hiszen a mongol hadak sohasem gyengültek meg, mindig legyőzték az európai lovagokat és tűzérseget, valahányszor csak megütköztek velük. Sőt, éppen a volt orosz nagyfejedelemségek területét birtokolták Batu kán utódai legalább kétszáz éven keresztül. Ezenkívül képesek voltak győzni a 13. század másik legerősebb hadseregével, a kínaival szemben is, de könnyedén lerohanták az Abbászida-kalifátust is 1256-ban. A mongol haderő az 1250-es években nagyon aktívnak mutatkozott Európa keleti felén, ami arra utal, hogy nem voltak gyengék, sőt a mongol hadakat csak a magyar haderő tudta megállítani 1285-ben. Ez a hadjárat második tatárjárásként vált ismertté. 1345-ig pedig nem volt hadsereg, amelyik legyőzze és viasszaszorítsa őket. Laczkfi Endre és a székelyek voltak az első, akik legyőzték az Arany Hordát és viasszaszorították őket a Dnyeszter-folyó mögé. A következő, a katonai felderítés elméletét magyar kutatók is támogatták. Kristó szerint a hadjáratlalt feltérképezték az országot, hogy legközelebb elfoglalják. Borosy András elfogadta Kristó állításait. Szerinte a tatárok azért vonultak ki, mert hódításait nem tartották véglegesnek, csak akkor tudtak volna itt meglepedni, ha a helyzet az orosz földeken számukra kedvezően alakul.⁵³ V. P. Susarin orosz történész úgy vélte, hogy a tatárok nem is szándékoztak véglegesen elfoglalni Magyarországot, csupán felderíteni jöttek a terepet. Ez az elmélet azért nem állja meg a helyét, mert a magyarokon kívül szinte mindegyik legyőzött országban tartósan meglepedtek a mongolok, vagy legalább adófizetést követeltek a legyőzött területektől, egyedül csak a Magyar Királyság volt kivétel ez alól. Ezenkívül a mongol hadak az 1250-es évektől támadásokat indítottak a lengyel és halicsi területek felé, Magyarországot kihagyták ezekből. Az események arra utalnak, hogy a mongolok nem is akartak újra visszatérni hozzánk.

2016-ban Nicola di Cosmo új elmélettel állt elő. Azt állította, hogy a mongol hadak kivonulásának az oka a rendkívül hideg tél és nedves

53 Borosy, 2003. 413.

tavaszi volt.⁵⁴ Ez azonban önmagában nem jelenthetett kihívást a szélsőséges időjáráshoz szokott mongolok számára. A hazainál sokkal keményebb teleken edzett mongol seregnek nem okozhatott gondot a hideg tél. Mongólia területén, valamint a meghódított orosz területeken a tél sokkal hidegebb és szélsőségesebb, mint a Kárpát-medencében, sőt a vegetáció is ritkább, mint nálunk. Ez önmagában nem jelentett kihívást a támadóknak.

A magam részéről egyetértek Radványi Béla állításával, hogy a mongolok kivonulásának fő oka a sikeres magyar ellenállás volt. A fenti események és leírások tükrében csakis ez riasztotta el a világ legütőképesebb hadseregét a Kárpát-medence elleni új hadjáratról.

AZ UTÓDLÁS KÉRDÉSE

A mongol birodalom második nagykánja, Ögödej 1241 decemberében meghalt. Éppen akkor, amikor a szóba jöhető trónörökösök és a befolyásos hadvezérek és kánfiak a nyugati, kipszak hadjáratban vettek részt. Ögödej hirtelen meghalt, ezért az utódlásért megkezdődött a vetélkedés a fiak és unokák között. A trónért folyó küzdelemlről Rasid-ad-din műve elég részletesen beszámol. Ögödej kán unokáját, Kötent jelölte ki utódjául, de ő meghalt, így egy másik unokáját, Siremünt akarták a trónra ültetni. Ezt az özvegy kánasszony, Töregene katon nem támogatta. Ő legidősebb fiát, Gűjükit akarta trónra emelni, ezért a kánválasztó gyűlés megtartásáig régensként irányította a birodalom ügyeit. Ez elég hosszú ideig tartott, ugyanis a kánválasztó kurultájt nem lehetett megtartani időben, mert Gűjük, a trónörökös nem tért vissza a kipszakok elleni hadjáratról, más kánfiak is távol voltak Karakorumtól. A nyugati hadjárat miatt nem lehetett döntést hozni. Nemcsak Batu hada volt távol, hanem mások is a kipszak sztyeppéken időztek, ami azt jelentette, hogy kizárólag a kágán halála miatt nem siettek vissza a mongol csapatok a birodalom központjába. Eközben Karakorumban Otcsgin⁵⁵ személyében trónkövetelő is akadt, ő, mint Dzsingisz kán legfiatalabb öccse, megpróbálta magához ragadni a hatalmat. Hosszas alkudozás után sikerült meggyőzni, hogy álljon el tervétől.⁵⁶ 1243-ban megpróbáltak összehívni egy országgyűlést, de

54 <http://www.livescience.com/54902-mystery-of-mongol-retreat-solved.html>

55 Dzsingisz kán öccse. Temüge Otcsgin vagy Otcsgin Nojan néven ismeri Rasid-ad-din.

56 Rasid-ad-din II. 392.

nem érkeztek meg időben a küldöttek, így végül csak 1246-ban tudták megválasztani nagykánnak Güjüköt, Ögödej kán legidősebb fiát.⁵⁷ Batu kán azonban erre a gyűlésre sem ment el, öregségre hivatkozva lemondta a részvételt: „Miután Möngke kagán és Güjük hercegek hazatértek... ő (Batu kán) és testvérei elfoglalták a maradék területet... Amikor Ögödej kán meghalt, Batu már ernyedtségtől szenvedett öregkora miatt, és amikor beidéztek, hogy vegyen részt a kurultájon, emiatt kimentette magát. Hiánya nélkül azonban – hiszen ő volt a többiek közül a legidősebb – a kaganátus ügye nem volt eldöntve majdnem három évig, amíg Töregene katun uralkodott. Ez idő alatt káosz és zavar uralkodott mind a birodalom középpontjában, mind a periferián.”⁵⁸ Dzsocsi többi fia, Orda, Sibán azonban megjelentek a kánválasztó gyűlésen, nem merték megszegni a Dzsaszagot, a mongol törvénykönyvet, amely valóban rendelkezett arról, hogy az országgyűlésen kötelező a részvétel.

Baturól hasonlóról írt a kínai nyelvű *Yuan-shi krónika* is Szübötej hadvezér életrajzában. Ebben röviden olvashatunk a magyarországi hadjáratról és arról, hogy a kipcsak és orosz hadjárat vezetője nem akart elmenni a karakorumi országgyűlésre.⁵⁹ „Batu a kerel elleni hadjárat idején történekekről beszélve így szólt: Amit akkor szereztünk, az mind Szübötej érdeméből való! Mikor a fekete tigris esztendejében Ögödej császár meghalt, és a fekete nyúl esztendejében Batu nem akart elmenni a fejedelmek Nagy Gyűlésébe, Szübötej így szólt: A Nagyságos fejedelem a nemzetség legidősebb férfitagja, hogy tehetné, hogy nem megy el? A kék sárkány évében aztán az Idzsil folyónál gyűltek egybe.”⁶⁰ A kínai krónika újabb tanúbizonyságot szolgáltatott arról, hogy Batu nem is akart elmenni a kánválasztó gyűlésre.

A fenti adatok tehát egyértelműen kimondják, hogy Batu nem akart részt venni a kurultájon, így bizonyos, hogy pusztán Ögödej kagán halála miatt a mongolok nem vonultak volna vissza egy nyertes hadjáratról. Két okkal indokolhatjuk Batu döntését. Egyrészt apja kétes származása miatt nem lett volna esélye a trónra. A mongol történeti

57 Rasid-ad-din II. 393.

58 Rasid-ad-din II. 393.

59 A *Yuan-shi* szerint a fekete tigris évében Ögödej nagykan meghalt, és a fekete nyúl évében (1243) Batu nem akart elmenni a fejedelmek nagygyűlésébe.

60 Jüan-dinasztia története 120. tekercs. Nagy, 2003. 33. (Fekete tigris éve: 1242; Fekete nyúl éve: 1243; Kék sárkány éve: 1244)

források, elsődlegesen *A mongolok titkos története* megörökítette, hogy Dzsingisz kán elsőszülött fiának származása vitára adott okot. A mongolok első nagykánjának feleségét a merkiték elrabolták, és amikor az asszonyt kiszabadították, már várandós volt. Dzsingisz kán ugyan elismerte fiának Dzsocsit, de a trónöröklésnél komoly aggályok merültek fel a többi fiú részéről, ezért ő kapta meg a legnyugatabbi területeket. Fiából, Batuból sohasem lehetett volna nagykán. Emiatt neki nem állt érdekében Mongóliába visszatérni, hogy részt vegyen a kánválasztó kurultájon. A második ok, hogy Batu a hadjárat után csúnyán összeveszett Güjükkel. A vita olyan komollyá fajult, hogy Ögödej nagykán 1240-ben visszarendelte fiát, Güjüket, és a későbbi nagykánt, Möngkét. Az ellenségeskedés tovább fajult, amikor Güjüket megválasztották a mongol birodalom fejévé. 1248-ban a nagykán táborát Közép-Ázsiába helyeztette, és olyan hírek kaptak szárnyra, hogy haddal indult meg Batu ellen.⁶¹ A betegeskedő Güjük azonban Szamarkand mellett meghalt, így a Batu-Güjük ellenségeskedésnek vége szakadt.⁶² Güjük után ismét három éves interregnum következett, és csak 1251-től Möngke személyében lett új uralkodója a mongol birodalomnak.

KÖNYVÉSZET:

- Borosy András: Történetírók a tatárjárásról. In *A tatárjárás*. Nemzet és emlékezet. Szerk: Nagy Balázs, Budapest, 2003, Osiris, 406–421.
- Bretschneider, Emil: Mediaeval researches from Eastern Asiatic sources: fragments towards the knowledge of the geography and history of central and western Asia from the 13th to the 17th century I–II. , London, 1910, Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd.
- B. Szabó János: *A tatárjárás. A mongol hódítás és Magyarország*. Harmadik kiadás, Budapest, 2016, Corvina.
- Félegyházi József: *A tatárjárás kútfoink kritikája*. Vác, 1941, Kapisztrán Nyomda.
- Garam Éva-Ritoók Ágnes (szerk.): *A tatárjárás, 1241–1242*. Budapest, 2007, Magyar Nemzeti Múzeum kiállítási katalógus.
- Györffy György (szerk.): *Julianus barát és a Napkelet felfedezése*. Budapest, 1986, Szépirodalmi Kiadó.
- Katona Tamás (szerk.): *A tatárjárás emlékezete*. Biblioteka Historica, Budapest, 1981. Helikon Kiadó.

61 Rasid-ad-din. II. 395.

62 Güjük megválasztására 1246. augusztus 24-én került sor. Alig két évig uralkodott, 1248 áprilisában halt meg Szamarkand mellett. Rasid-al-Din, II. 395.

- Kautz Gyula: Magyarország ethnographiája. In *Budapesti Szemle*, Budapest, 1895, 5. Kötet, 94–124.
- Kristó Gyula: A tatárjárás. In *A tatárjárás emlékezete*. Szerk: Nagy Balázs, 371–384, Budapest, 2003, Osiris.
- Kristó Gyula: *Az Árpád-kor háborúi*. Budapest, 1986, Zrínyi Kiadó.
- Laszlovsky József: A tatárjárás és régészet. In *A tatárjárás emlékezete*. Nemzet és emlékezet. 453–465. Budapest, 2003, Osiris Kiadó.
- Makkai László – Mezey László (szerk.): *Árpád-kori és Anjou-kori levelek. XI–XIV. század*. Budapest, 1960, Gondolat.
- Mátyás Flórián: Pogány szokások őseinknél. Roger és Tamás esperes a nagy tatárjárásról. In *Értekezés a történettudományok köréből*. XVII. 4–35, Budapest, 1897, Magyar Tudományos Akadémia.
- Nagy Balázs (szerk.): *A tatárjárás*. Nemzet és emlékezet. Budapest, 2003, Osiris Kiadó.
- Négyesi Lajos: *A muhi csata. 1241. április 11.* Budapest, 1997, Hadtörténeti Közlemények, 110. 296–310.
- Rasid-ad-din: *Jami-at-tawarikh*. Eds: Tekin Sinasi-Tekin Gönül Alpay. *Journal of Turkish Studies*, Cambridge, 1999, Harvard University.
- Rogers, Greg S.: *An examination of historians' explanations for the Mongol withdrawal from East Central Europe*. *East European Quarterly*. 30. 1996. 3–26.
- Saunders, John J.: *A History of Mongol Conquest*, London, 1972, Harper and Row.
- Sinor Denis: *Inner Asia and its contact with Medieval Europe*, London, 1977, Variorum.
- Sophoulis Panos: The Mongol Invasion of Croatia and Serbia in 1242. In *Fragmenta Hellenoslavica*. Vol. 2., 2015, 251–277.
- Spalatói Tamás: A salónai és a spalatói főpapok története. 52–65. In *A tatárjárás emlékezete*. Szerk: Nagy Balázs, Budapest, 2003, Osiris.
- Szende László: Magyarországi várak Rogerius korában. In *Limes*, 2001, 45–46. 1., 107–117.
- Timothy May: *The mongol conquest in world History*. London, 2012, Reakton Books.
- The Mongol Empire*. A Historical Encyclopedia [2 volumes], Santa Barbara, California–Denver, Colorado, 2016, ABC-CLIO.
- Cumans and Tatars, Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans. 1185–1365*, Cambridge, 2006, Cambridge University Press.
- Vásáry István: *Az Arany horda*. Budapest, 1986, Kossuth Kiadó.
- Veszprémy László: Újabb szempontok a tatárjárás történetéhez. In *A tatárjárás*. Nemzet és emlékezet. Budapest, 2003, Osiris Kiadó.
- Zichy Ladomér: *Tatárjárás Magyarországon*. Pécs, 1934, Dunántúli Pécsi Könyvkiadó és Nyomda.
- Zsoldos Attila: A királyi várszervezet és a tatárjárás. In *A tatárjárás*. Nemzet és emlékezet. 519–544, Budapest, 2003, Osiris Kiadó.

Czakó Gábor¹

KI JÖTT, HONNAN ÉS MIKOR?

Mintha némi világosság derengene őstörténetünk „ragyogó” homályában. A kiagyalt elképzelésekből származtatott „tudományos” levezetések adatmentes köde oszlik. Megint eltelt százötven év? Lám, lám, nem csak gyűlnek, de hovatovább össze is mernek fogódzni a tények...

*

Hatályos nyelv- és történelemtudományunk elutasítja a magyar-hun-avar azonosságot, miközben a középkori forrásokban se szeri, se száma az olyan állításoknak, melyek a hunokat és avarokat egy népnek tekintik. Például *Paulus Diaconus* (kb. 720-799), a longobárdok történetírója így tudta: „*a hunok, akiket avaroknak neveznek; hunok, akik avarok is.*”

A Szent Wandregisilius kolostor évkönyvében, a 877. évnél, ez áll: „*Lajos – I. avagy Jámbor Lajos fia, Nagy Károly unokája – kapta meg többek között az avaroknak, azaz a hunoknak vagy ungarorum-oknak az országát.*” Vagyis a Kárpát-medence nyugati részét, mondja ez a honfoglalás előtti irat! E mondatában azt is állítja, hogy az avarok, a hunok, és az ungarorum-ok, vagyis magyarok egyazon nép!

A vesztfáliai Corvei (Corvey) kolostorában élt *Widukind* krónikás (kb. 925–1004) *Annales*-ében azt állítja, hogy az avarok a hunok maradványai, majd hozzáteszi: „*ezeket a hunokat most ungarios-oknak nevezik.*” Állítását másutt is megismétli: „*Avares quos modo Ungarios vocamus*”, vagyis: „*az avarokat, akiket most ungariknak hívunk.*” Tehát a hunok elnevezést avarokra váltja, azt pedig ungarikra, azaz magyarokra.

Ezek szerint a három népnév csereberéje nem szűrt szemet a kortársaknak! Miért? Mert tudvalévő lehetett, hogy hun, avar és

1 Itt ragadjuk meg az alkalmat, hogy köszöntsük az idén szeptemberben 75 éves Czakó Gábort, folyóiratunk régi, kedves szerzőjét, és kívánunk még neki számos, gondolatokban gazdag, írásokban termékeny évet! – A *Székelőföld* folyóirat szerkesztősége.

magyar közeli rokon, netán egy nép volna, miként őseink, mondáink és krónikáink állították!

A többé-kevésbé közismert adatok sorát tovább szaporítva meg kell jegyezni, hogy a történelemben nem ritka, hogy egy új hódító valamely régi, híres és félelmetes előd álarcába bújik. A görög *Theophylaktosz Simocatta* (VII. sz. első fele) ötlete volt az *álavarság* fogalma.

Másutt már idéztem idevágó elméletét. Itt csak annyit, hogy figyelemre méltó a „barsélt, onogur, sabir, s kívülük néhány más hun nép” említése, mivel tudjuk, hogy mindezek a mi őseink, vagy őseink egyes csoportjainak megnevezései!

Szerhij Patkanov 17, a szabir szóra hajazó helynevet – domb, temető, vár – talált Nyugat-Szibériában – Szibir, Szavar, Szabar stb., sőt, az Urál európai oldalán is. A szabirok arrafelé roppant tekintéllyel bírtak. Ráadásul az őslakók a különlegesnek, előkelőnek tartott dolgokat egyszerűen szabirnak nevezték: ezüstöt, varázsíj húrját, stb.²

A Kárpát-medencében is akad vagy negyven idevágó helynév-tanúnk: Szabar, Zobor, Szopor stb. A barsélt nép emlékét Nógrád, Pest és Szabolcs megyében egy-egy Bercel falu neve őrzi.

Nem tudom, vizsgálták-e a hozzáértők a *szabar* meg az *avar*, netán a *barsélt*~*barszel* szavak esetleges rokonságát, vagy netán...

*

Miért különböztettek meg a középkor nyugati krónikásai, politikusai, hadvezérei többféle gótot, gepidát, longobárdot, vandált, tehát germán népeket, s miért keverték össze hunt, avart és magyart? Holott a századokon át tartó hadakozásoktól és szövetségkötésektől a térítő munkán át a kereskedelmi kapcsolatokig nem nélkülözhatték a pontos tájékozódást. Buták voltak? Bükkfanyelvűek? Kétségtelen, hogy e népek nem egy időben álltak európai hatalmuk csúcsán, de a hunokból is maradhattak a svájci Val d’Anniviers-től Székelyföldre, sőt, a Szeret völgyéig kisebb-nagyobb csoportok, melyek megérték az avarok bejövételét, hiszen alig egy évszázad telt el Attila birodalmának fölbomlása és az avarok Kárpát-medencei honfoglalása között. Búvóhely szinte mindenütt akadt bőven, hiszen „*Nagy Károly (742–814) birodalma körülbelül 1 200 000 km²-en terült el – az Atlanti-óceántól a Dunántúlig.*

2 A szabirok nemzetisége. In *Ethnographia*, XI. évf. 1900. 8–9. szám.

(...) A legújabb becslés alapján úgy tűnik, hogy az egész birodalomnak csupán 15–18 millió lakosa lett volna. Ez azt jelenti, hogy a kevésbé művelt területeken a népsűrűség négyzetkilométerenként tíz fő körül lehetett, a megművelt területeken pedig mintegy harminc fő.” (Granasztói György nyomán.) A parlagon maradt részek tehát lakatlanok voltak!³

*

A tájékozódás fő módszere kellett legyen a nyelvismeret. Bizonyára akadtak emberek akkor is, akikre ragadtak a nyelvek: tanulhattak fogolytól, elrabolt asszonytól. Ráadásul kém, hittérítő pap, kereskedő, krónikás, tolmács, egyszóval mindenki, akinek dolga akadt velük/e-le-inkkal, kénytelen volt tanulni hun-avar-magyarul. Három különböző nyelvet kellett elsajátítaniuk, vagy elég volt kevesebb is? Esetleg egy?

Ne vegyünk rá mérget, de rótt nyelvelméleink megfejtése által ennek valószínűsége nőttön-nő. Mi másért keverték volna a népneveket, ha nem ugyanazt jelentette volna mind a három?

Az avarokat például „uar-chun”-nak is nevezték. A szó eleje vagy a vár szót jelenti⁴ – híresek voltak hatalmas földváraikról, gondoljunk a Szibériától Lappföldre föllelhető szabir földvárakra, meg a Tokajjal szemközi szabolcsra –, vagy az avart, ha uar-chun nevük második tagja a hun, mai ejtéssel: avar-hun. Kifejtve: a hunok avar ága. Mi másért mondták hunyor/hungar-nak a magyarokat, ha nem a hun-ogort, vagy hun-ogurt jelöltek vele?

Az első tolmács észlelte volna a zűrzavart! A nyelvek és népnevek félreértése ma csak tudományos viták gerjesztője, de akkor rettentő katonai-politikai károkat okozhatott volna!

A három nép első azonosítása bizonyára ránéztében történhetett ruházat, fegyverzet, hadi taktika alapján, de szinte lehetetlen, hogy a kortársak ne említették volna nyelvi különbségeiket, ha ilyesmiket észlelnek.

Hun irat sajnos nem maradt ránk, dr. Tempfli Imre rk. pap és tanár írja *Mit adott a kereszténység a magyarságnak* című tanulmányában⁵, hogy „523-ban az egyik örmény püspök, *Quardusat (Theoklétosz)* és

3 Granasztói György: A középkori Európa népesedése. In *Európa ezer éve I–II.* Szerk.: Klaniczay Gábor, Budapest, 2004, Osiris, 4. fejezet.

4 Simocatta idézett írata *vár* szavunkat legkorábbi nyelvelméleink közé iktatja. Ez akkor is fontos, ha a várnak valószínűleg közeli rokona a perzsa *bar*, *baru*, ua.

5 <http://church.lutheran.hu/utitars/gyulekez/mitad1.htm>

papjai hét évig hirdették az evangéliumot itt, a hunok földjén – a Kaukázustól északra, Cz. G. – lakó népek (onogurok, ogurok, szabirok, bolgárok, kuturgurok, fehér-ogurok és fehér-hunok) között. Sőt még a Szentírást is lefordították hun nyelvre. Munkájukat egy másik örmény püspök, Maq (Makariosz) folytatta, és olyan sikerrel, hogy egy korabeli görög utazó, Koszmasz Indikopleusztész, aki bejárta ezt a vidéket, ezt írta 547-ben kiadott művében, a *Keresztény Topográfiában*: a hunok földjén nagyon sok templom, keresztény hívő és szerzetes, valamint több püspök van. Őt igazolja az a tény, hogy I. Jusztinianosz bizánci császár (527–565) idejében a kazárok uralma alá került hunoknak és onoguroknak szervezett missziós püspökségeik voltak, és a püspökeik a magyar törzseknek is hirdették az evangéliumot.” Eszerint a VI. században az örmények valóban térítették a „hunokat”, s nyilván a nyelvüket is jól megtanulták, ha lefordították hunra a Bibliát. Mindennek, sajnos, kézzelfogható nyoma eddig nem került elő.⁶

A Bibliához képest soványka lelet a Szarvasi tütartó (VIII. sz.). 62 betűs fölirata, mégis komoly és hiteles tanúja annak, hogy az avarok magyarul beszéltek, sőt írtak és olvastak! Nyilván nem mindenki, ahogy ma sem. De hogy tütartó-faragók – talán pásztorok? –, és annak rovását olvasó magyar ajkú nők éltek akkoriban, az döbbenetes, hiszen a korabeli Európában a papokon kívül még a királyok sem – pl. Nagy Károly – barátkoztak a betűkkel. Minálunk a jónépnek is nevezett réteg: gazdák és juhászok, hitelbe ivók és bormérők, adósok és kereskedők róttak és olvasták. Nyilván az előkelők is írtak, ennek a Nagyszentmiklósi Kincs a tanúja, melynek aranyába a szarvasi tütartó betűivel róttak szövegeket a tütartó keletkezését megelőző óavar – netán hun? – időkben!

A magyar nyelvűség múltja és a magyar írástudás mindenesetre a honfoglalás előttre nyúlik vissza a Kárpát-medencében. Az említett

6 A szöveg terjesztője lelőhelyként hivatkozott az iráni Iszfahán tartományban fekvő Shurb Khács örmény kolostor könyvtárára, de a helyszíntre utazott kutató sem a könyvtárat, de még a kolostort sem találta. Sőt, egész Iránban nincs ilyen nevű zárda. Ezután egy másik kolostor jött szóba, az létezett ugyan, de könyvtár nélkül, régóta kiürítve. Ezután a Tyr-i örmény egyetem egyik néhai professzora nevezte meg, ám megjelent műveiben, kéziratok hagyatékában hun nyomok nem lelődtek. A *Hun szavak, szövegek* című irat társszerzőjeként hírbe hozott néhai Schütz Ödön, jeles armenológus tudósunk könyvtárában, emlékszobájában sincs hun iratemlék. Mindez nem cáfolja dr. Tempfli Imre más forrásból származó adatait. Igen érdekes és értékes volna találkozni eredetijükkel.

decretum⁷ 5-ik cikkelye *nem előírja* az írás-olvasás elsajátításának kötelezettségét, hanem *természetes népi tudásként számításba veszi!* Ilyesmi nem létezett a középkori Európa más tájain! E tény nyelvregészeti bizonyítékai hemzsegnének a magyarban: *kiró, leró, fölró, ráró, sok van a rovásán, rovott múltú* stb.

A jelek szerint a rovásírás is összekötötte a hunokat, avarokat, magyarokat.

Mit jelent ez? Nyelvi, továbbá kulturális egységet, ami elsősorban a közös írásban mutatkozik, valamint nyelvi közösséget, aminek egyelőre a magyar-avar kapcsolatban máris erős a bizonyossága. A hunról nyelvemlékek hiányában egyelőre nem szólhatunk.

*

Vékony Gábor rovástudó régészünk írta az *Életünk* 1985/12. számában: „*Régészeti-történeti eredményeim alapján azonban a magyar nyelvű népcsoportok Kárpát-medencei megjelenése ennél korábbi időre tehető. Hogy pontosan mikortól számolhatunk velük, azt ma sem tudnám megmondani, de arra már nyelvi adataink is vannak, hogy a VII. és VIII. századnál korábban (a VIII. századból a Kárpát-medencei írás első feljegyzése, a VII. századból pedig egy felirat szolgál bizonyítékkal). Másrészt László Gyula, másokkal együtt, engem is rádöbbenett arra, hogy a Kárpát-medence magyar nyelvűségét nem lehet 895-tel, a honfoglalással magyarázni (ezért is ajánlottam neki Életünk cikkemet). A lakott Kárpát-medencében a 895-ös honfoglalók legfeljebb birtokot szerezhettek, de annak népi arculatát át nem alakíthatták (...) a 895-ös honfoglalók 850 előtt még a Volgán túl laktak, ez a területüket elfoglaló besenyők lakhelyének földrajzi adataiból világosan kimutatható!*

A magyar-avar-hun nyelvközösség igazolása még várat magára. Remélhetőleg nem sokáig.”

A VIII. századi Aethicus-féle ábécé betűinek zöme megtalálható a Szarvasi és a Nagyszentmiklósi rovásbetűk közt.

⁷ *Nyelvédesanyánk* című könyvemben (2016) már idéztem Sebestyén Gyula (1864–1946) néprajztudósunkat, aki előbányászta Mátyás király 1478-ik évi decretumát, s annak 5-ik cikkelyét, melyben a rovásírásos adónyilvántartásról rendelkezett, mivel a falusi bírák és parasztok ezt az írást értették. Vagyis a lakosság elsőpró többsége! Latin eredeti: Magyar Törvénytár, Milleniumi emlékiadás, 1000–1526. évi törvénycikkek.

*

Erős valószínűséggel tudjuk a régészet jóvoltából, hogy az andronóvi kultúracsaládot délről jött emberek hozták létre a Kr. e. III–II. évezred fordulóján. A kultúracsalád elterjedettségét mutató térképre pillantva látjuk, hogy az a Volga–Káma találkozástól a Dél-Uralon át az Ob, majd a Jenyiszej forrásvidékéig nyúlt. Legnyugatabbra a mi őseink területével, tőlünk keletre az Altájban az avarokéval, a Jenyiszejnél a hunokéval. A tudomány mai állása szerint az ő- vagy előmagyarok ennek a kultúrkörnek a tagjai voltak. Ezt sokasodó és folyamatos lelettömeg mellett az andronóviak és Árpád népének szoros genetikai kapcsolata is igazolja.

„A régészeti intézet elemzése szerint a honfoglalók génjeinek egy része a középkori Európából származó leletekkel, más része pedig a mai Kazahsztán területén feltárt bronzkori, úgynevezett Andronovo-kultúra leleteivel, valamint az Ob és Irtis folyók vidékén fekvő Baraba-sztyeppén, illetve Kína és Üzbegisztán területén feltárt hasonló korú leletekkel mutatott nagyfokú hasonlóságot. A ma élő népségek közül a tatárok, nyenyecék, komik, magyarok, baskírok, hantik, manysik, ukránok, székelyek és csángók között találtak a honfoglalókéhoz hasonló szekvenciákat. A rokonság meghatározásának másik lehetőségeként az egész népesség összetételéhez legjobban hasonlító összetételű népségeket keresünk. A régészeti intézet adatai alapján eszerint is ugyanazok a középp-ázsiai, dél-szibériai Andronovo– Baraba bronzkori kultúrkörből és a kazahsztáni vaskorból származó populációk mutatták a legkisebb genetikai távolságot a honfoglalóktól, amelyeket az előző módszer is talált, de emellett a középkori lengyelek, Kárpát-medencei avarok és longobárdok is közelinek mutatkoztak.” Nyilatkozta Török Tibor, a Szegedi Tudományegyetem genetikai tanszékének docense.⁸

Azóta csak egy év telt el, de máris befejeződött a honfoglalók karosi temetőinek vizsgálatáról készült összegző PhD-értekezés (Szerző: Neparáczi Endre. Témavezető: Dr. Török Tibor. Társ-témavezető: Dr. Pálfi György, Biológia Doktori Iskola, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar, Genetikai Tanszék, Szeged 2017.) A kutatók a honfoglalók közt egyetlen finnugort sem találtak... (http://doktori.bibl.u-szeged.hu/3794/1/Neparaczki_PhD.pdf⁹)

8 Magyar Idők, 2016. nov. 26.

9 „...mtDNS [mitokondriális DNS – a szerk. megj.] genom elemzésével megállapítottuk, hogy a honfoglalók lehetséges őseinek 41,5%-a xiongnu (ázsiai hun),

A szabir/magyar, avar, hun emberek föltehetően közös, bronzkori-vaskori kultúrából érkeztek: magas fokú állattenyésztő, építő, fémműves, hadi és egyéb ismeretekkel. Mindez megteremti az írás igényét is. Hagyatékuk elkülöníti őket az ott talált őslakó népektől, melyek akkor és később is kőkorukat élték. Írást nem ismertek. Talán a hatalmas kulturális különbség is oka lehetett annak, hogy a mongoloid helyiek és az europid érkezők nem olvadtak össze, sőt nem is nagyon vegyültek.

Hanti emberek ünneplőben. Száz éve még szinte tiszta mongoloidok voltak. Azóta erősen keveredtek az oroszokkal.

42,7%-a skandináv-germán, 6,7%-a kaukázusi (közel-keleti), 2,2%-a szláv és 6,7%-a egyéb európai származású lehetett. Adatainkat egyéb genetikai, antropológiai történeti adatok is alátámasztják. Eredményeink támogatják a középkori krónikáink hitelét, melyek azt állítják, hogy a „honfoglalás” a magyarok második bejövetele, és a honfoglalók itt már magyar nyelvű népséget találtak. Adataink hihetővé teszik az elismerten eredetileg is magyar nyelvű székelyek hun hagyományát, és a honfoglalást megelőző jelenlétüket a Kárpát-medencében. Ezzel magyarázatot nyer a régészeti anyagból levont következtetés is, miszerint a honfoglalás kori népség régészeti hagyatékból becsült csekély létszáma alapján nem adhatta alapját a 11. századi Árpád-kori tömbmagyarságnak (Kniezsa, 1993; Révész, 2016). A *finnugor-honfoglaló genetikai kapcsolat hiánya* arra utal, hogy a magyar nyelv finnugor rétegeit nem lehet a honfoglalókhöz kötni, ellenben a magyar nyelvben meglévő masszív török nyelvi réteget nagy valószínűséggel hun eredetűnek tekinthetjük. Ez újabb kérdéseket és kutatási irányokat nyit a magyar nyelv lehetséges eredetéről, és rokonsági viszonyairól.”
A kérdésről lásd e könyvben CzG.: *László Gyula, a fekete bárány* című tanulmányát.

A jövevények tehát az Uráltól az Altájig, a sztyeppvidék északi, nedvesebb, erdős-ligetes, hegylábi részén szállásolták el magukat. A régészet szerint félig földbe mélyített – földfűtéses és hűtéses (!) – boronaházakban laktak. Ugyanúgy, miként a Tiszapüspöki mellett 2015-ben föltárt honfoglalás kori telep lakói!

A legnyugatibbak, a mi előd magyarjaink, közel három évezredet töltöttek a mai finnugor népek őseinek szomszédságában, tehát nyilván hatottak egymásra. Leginkább a hozzájuk legközelebb élő ugorokra.

Keleten a hunok egységes birodalommal kovácsolták – szinte a szó szoros értelmében – a kis hadakozó kínai fejedelemségeket. A bő két évezredes harc végén a vesztes hunok egy része visszavonult és Nyugatra költözött, a Kárpát-medencébe. A IV–V. században óriási birodalmat szerveztek, ami azonban Attila halála (453) után széthullott.

A középső fő csoport, az avaroké – nehéz közép-ázsiai és kelet-európai harcok után – ugyanitt kötött ki. Az ő birodalmuk eleinte a mai Bajorországot is magába foglalta, de hamar megtört. Nagy Károly 791-ben kezdett hadjáratát még visszaverték 793-ban, az először Hérodotosz által leírt „szkíta taktika” alkalmazásával – felperzselt föld –, de 796-ban súlyos vereséget szenvedtek, majd 803-ban Krum bolgár kán mért rájuk megrendítő csapást.

„870–871-ben a Frank Birodalom keleti határvidékén, Pannoniában (...) keresztény és földművelést folytató avar népesség élt.”¹⁰ Ekkor már megjelentek magyarok is a Kárpát-medencében. *Olajos Teréz* erre *Német Lajos* király 860. május 8-ra keltezett oklevélében írásos bizonyítékot is talált az *Uungariorum marcha* kifejezésben. Lásd még *László Gyula* kettős honfoglalás elméletét.

*

Sajnos nem ismerjük a magyar–finnugor kölcsönhatás valódi természetét. Erősen valószínű, hogy éppen a hunfalfvysta rokonításpolitikai elfogultságai torzították el. Mérget vehetünk rá, hogy a víz az Urál térségében sem folyik hegynek föl. Ott is az erősebb, népesebb csoport és a mélyebb, gazdagabb kultúra az átadó. Ez – a dolog természetéből következően – hatékonyabb, mivel több és kíváncsabb az „áruja”. Ékes tanúja ennek a finnugor és a magyar regevilág közti különbség.

10 Olajos Teréz: Az avar továbbélés kérdéséről. In *Tiszatáj*, 2001/11.

A gyöngébb csak „lejáró lemezeket” és töredékeket képes kínálni, legyen szó eszközökről, meséről, dalról, szavakról, nyelvi szerkezetekről. A kisebbségi érzéstől gyötört nép még alapszókincsébe is beenged előkelő idegeneket. Lásd például a cigányból jött *csaj*, *csávó*, *kaja*, stb. szavainkat. Vagy az angol vendégeinket: *sale*, *salt*, *action*, *rapid*, *szép napot feléd* stb., hogy nyelvünk szerkezetére, s általa észjárásunkra mért csapásokat ne részletezzem.

*

Három-négyezer éve sem lehetett másként. Erősen valószínű, hogy a jövevények szókincse sokkal gazdagabb volt a helyi finnugorokénál, már ami pl. a fémekkel, vagy az állattartással állt kapcsolatban, viszont a finnugorok nyilván több szót ismertek a hó színárnyalatainak kifejezésére.

Más dolgozataimban már kimutattam, hogy téves az az elképzelés, miszerint a magyar ennyi meg annyi ezer év előtti ősuráli, ősfinnugor nyelvnek a leszármazottja lenne. Nem csak azért, mert pl. 6000 éve

Hanti asszonyok

ott sem voltunk. Az elmélet nem felel meg az észtani szabályoknak, közelebbről az összehasonlító módszer követelményeinek, mivel a finnugoroknak nincsenek nyelvemlékeik, tehát nincs mivel összehasonlítani nyelvünket. A nyelvi anyag helyén a régmúltról csak következtetésekre épített elméleti feltételezések, majd belőlük származtatott valószínűségek reménybeli lehetőségeinek ködében bolyong a nyelvtörténész, és sejtelmeinek sugallatára olykor föl-fölkiált: megvan, megvan! Nem is tehet mást, mert az MTA hivatalos lapjában, a *Magyar Tudomány*-ban kinyilatkoztatták (2015

március), hogy a finnugor nyelvészetben nincsenek vitás kérdések. A szakma tehát letért a tudományosság útjáról. Má' mindön fő' van fődözve...

Nincsen, kedves nyelvtársak, a nem létező fekete macska sincs megfogva az ablaktalan, sötét szobában. Ugyanis a valóság oldalán immár írásos bizonyítékok tanúsítják, hogy az avarok a miénkkel egyező nyelvet beszéltek. Tehát finnugoroknak kellett volna lenniük, velünk és tán a hunokkal együtt, ámde ilyesmi tudományos szinten soha nem merült föl. Ugyanis az említett népek világszép életükben véletlenül sem forgolódtak Karjalában, de még az Urál nyugati lejtőin sem. Tehát nem vehettek át nyelvet az ó-finnugoroktól.

És mi, akik közelükben éltünk?

Bizonyára a mi őseink vitték a fémkést, a kerámiát meg a hunokkal-avarokkal közös nyelvet, zenei és mondavilágot, amiből a finnugorok meríthettek szabadon – amennyit csak akartak, még inkább bírtak –, s cserében adtak jóféle prémeket. (Lásd Iordanes: *Getica*, 37.)

*

A magyar-avar-hun egységnek egyre több nyelvrégészeti bizonyítéka kerül elő Nyugat-Ázsiában, a mai Kazahsztán, Üzbegisztán stb. területén is, ahol ma iszlám vallású, török fajú-nyelvű népek élnek, melyek közt akadnak csoportok és emberek, akik magyarnak vallják magukat. Például a Torgaj-vidéki *madjar* – eredeti cirill írásváltozatokat követve: *madiar*, *madijar*, *madyjar* – törzs tagjai. Eredetüket sírkövékre is ráíratják ékes arab, vagy cirill betűkkel.

A Volgán túl maradt magyarok fölfedezője Tóth Tibor genetikus volt, de – többek közt – nagy munkát végzett Benkő István és Benkő Mihály is. Idehaza igencsak akadályozták őket. Tőlük tudjuk, hogy a Nogaj Hordában még a XIV–XVII. században is harcolt magyar nevű törzs! Benkő Mihály szerint „Az orosz helységnévtárak nagyszámú (több mint száz) olyan helységnévet ismernek, melyek elnevezése a magyar nevet tükrözi.”

A torgaji magyarok genetikai képlete igen közel áll a miénkhez az Igazságügyi Orvostani Intézet vizsgálata szerint.

Csisztopoli sírfelirat

1. *Hucā-l-ħajji-l-lāzi lā jamutu.*
2. *uā kullā ħajjin sincaħu aġjamutu!*
3. *Galimlāqqa tārbijjāt qilqan.*
4. *zāhidlāqqa aewgān, māsfid-*
5. *lārni gimārāt qilqan, ākūš*
6. *xājrattiy Mafar qašij oyli*
7. *Imagil zijjārāte bu, Rāħmātū-*
8. *-l-lāħi gāljāħi rāħmātān waasigātān!*
9. *Wafat bolfu: tariz fe-*
10. *ti fūr uon bir faʔl, rāfāp*
11. *aġzi fjiirem ākeši kōn āti.*
12. *Al-māutā babun,*
13. *uā kullū-n-na-*
14. *si dāħilāħu!*

- (۱) مُوَاتِي الَّذِي لَا يَمُوتُ
- (۲) وَكُلِّ تَنْ سَوَاءٌ سَيَمُوتُ
- (۳) بِأَمْلٍ لَا رَحْمَةً لِقُلَّانِ
- (۴) رَحْمَةً لَا رَحْمَةً مَسْجِدَ
- (۵) لَا يَنْ عَمْرٍ لِقُلَّانِ وَكُوشَ
- (۶) حَرَاتْلَقَ مَفَارَ قَاشِيٍّ أَوْيْلِيٍّ
- (۷) إِسْمَاعِيلَ زَيْبَارَةَ بُو رَحْمَةِ
- (۸) إِلَهٍ عَلَيْهِ رَحْمَةٌ وَاسِعَةٌ
- (۹) وَفَاتَ بُلْفُو مَارِيزَ فَعِ
- (۱۰) مَسْجُودَ وَانْ مَرِجَالِ رَحِيمٍ
- (۱۱) أَعْزِيَّ فَيُورِيمَ أَكْشِيَّ كُونِ أَتِيٍّ
- (۱۲) أَلْمَوْتِ أَبُورِ
- (۱۳) وَكُلِّ النَّاسِ
- (۱۴) سِوَا دَاخِلِهَا

Forrás: Acta Orientalia

Róna-Tas András 2004. március 1-i akadémiai előadásán bemutatott kép.
A sírkő 1311-beli.

Róna-Tas András akadémikus megállapítása szerint „...a keleten maradt magyarok is magyarnak hívták magukat, a magyar népnév tehát régebbi, mint a magyarok nyugatra történt vándorlása, a két csoport elválása.” Más szóval éltesebb a „870 körüli” vagy más időpontoknál, melyekre népnevünk keletkezését éppen hatályos tudományunk keltezi.

Vagyis a *magyar* szó igen fontos nyelvrégészeti lelet. Azt igazolja, hogy már jóval a honfoglalás előtt, a IX. századot megelőzően, vagy még korábban így hívtuk magunkat. Ugyanakkor az ősi területeiken élő hantik, manysik és más hajdani finnugor szomszédaink, roppantul tisztelték az általuk szabírnak – taparnak, szibirnek stb. – mondott régi népet. Ősüknek tekintették, de nem nevezték magukat magyarnak, sőt, szabírnak sem... (Szerhij Patkanov idézett műve)

A hunfalvysta hatalomtudomány hiába szorította vissza rovásírásunkat a székelység külön játékvá, hiába tette nevetségessé, hiába akadályozta ma is fönnforgó tanítványai által a rovásismeretet, hasztalan próbálta a kutatókat fasisztázgatni és rákényszeríteni arra, hogy biggyessenek elméletükbe illő ősfinnugor ősvéghangzókat a megfejtett szavak végére. Mindeközben egyre-másra bukkannak föl rótt szöveg- emlékek a korai és késő avar leletek között – ómagyarul.

Még régészeti és nyelvészeti tanszékeinken sincs rovás-oktatás. E tény önmagában szomorú és elégséges bizonyítéka annak, hogy némely hangadók inkább analfabétákat nevelnek egyetemeinken, nehogy múltunk kutatói megtanulják azt, amire a tudománynak, nekik és a nemzetnek szüksége van, s ami elől ők homokba dugják fejüket...

*

Az igazság mindig kiderül.

Portrék (terrakotta, 2017)

Gáll Erwin

ZÁRSZÓ, A REPLIKA JOGÁN

(Sajnálattal tapasztaltuk, hogy a Székelyföld folyóirat tavalyi és idei lapszámaiban közölt, Gáll Erwin és Botár István régészek között folyó vita sokszor a barátságtalan indulatok irányába tolódott el. Ezért jobbnak látjuk lezárni a vitát. Szakmai véleménykülönbségek kérdésében nem tisztünk ítéletet mondani. De bízunk abban, hogy a Székelyföld olvasói, a vita figyelmes követői maguk is el tudják dönteni, kinek az érvei, bizonyítékai nyomnak többet a latban. És bízunk abban is, hogy még sok érdekes-értékes lelet kerül felszínre a székelyföldi ásatásokon, amelyek segítenek tisztábban látni a székelység régmúltjában. Ehhez kívánunk erőt, kitartást, és nem utolsósorban összefogást, segítőkészséget régészeinknek, egyben gratulálva eddigi eredményeikhez. A szerkesztő.)

A templom körüli temetők kérdéskörének, illetve a segesvári XII. századi temető és település kutatása kapcsán évekkel ezelőtt, akarva-akaratlanul a középkori Székelyföld történeti kérdéseivel is kapcsolatba kerültem. Fel kellett tennem a kérdést: mikor terjeszti ki fennhatóságát a Magyar Királyság erre a területre? A szóban forgó területen mikor szerveződik meg a középkori intézményrendszer? Melyek a vizsgált folyamat régészeti nyomai és milyen buktatói vannak a kérdéskör kutatásának?

Népvándorlás- és honfoglalás koros régészként egyértelmű volt számomra a korábban vázolt problémák rendszerezésének szükségesszerűsége. Sajnálatos módon a XIX. századi erdélyi történelemszemlélet és hagyomány mindmáig kihat a történetíráásra,¹ időszerű a dokumentarista jellegű történeti narratíva módszertani átértékelése. Ennek a felfogásnak megváltoztatására tett kísérletem és a *Székelyföld* folyóirat hasábjain megjelent szakmai vita azonban sikertelennek bizonyult.

Vitapartnerem, Botár István válaszcikkében sajnos kevés szó esik a régészeti problémák konkrét, analitikus vizsgálatáról. Ismételten felhí-

1 A történeti narratíva geneziséét illetően kiváló elemzések állnak a rendelkezésünkre. Ezek nem Londonban, hanem Kolozsváron születtek. Lásd: Bíró A.: *August Ludwig Schlözer és Aranka György vitája*. ETF 272. Kolozsvár, 2011.

vom kollégám figyelmét, hogy a *településterület* és az *adminisztráció* két eltérő fogalom!² A megfelelő Árpád-kori cseréptöredékek felszínre kerülése Kotormányban vagy Csíkszentmiklóson nem azonos a XII. századi magyar királyi adminisztráció jelenlétével. Hasonló alapon a Magyar Királyság határait egészen a kuban-vidéki Krasnodarig kiterjeszthetjük, ahol múlt hónapban hasonló jellegű kerámiát dokumentáltam egy nemzetközi kutatócsoport tagjaként.

Kollégám számos szakmai és módszertani problémával küszködő válaszelevelére, főleg ennek végén található személyeskedésekre nem kívánok reagálni. Az építő jellegűnek szánt tudományos vita személyeskedéssé való torzításában és a sárdobálásban nem veszek részt! Jómagam nem a kolléga személyével, hanem elemzésének szemléletmódjával, felfogásával vitatkoztam mindkét cikkben. A „*nacionalizmus*” terminológiát sem az első, sem a második vitacikkemben nem használtam!

Egyetlen dologra szeretnék válaszolni, amely személyemre nézve több mint sértő. Botár István állítása szerint két különböző tanulmányomban egymásnak ellentmondó történeti megállapítások találhatók. Mindezt egy, a szöveggörnyezetéből kiragadott mondatlall szemlélteti. A súlyosabb vád kollégám tudományos nézeteinek hivatkozás nélküli átvételére vonatkozik. Magyarán: *hazudtam* is, *loptam* is! Elutasítom a vádaskodását (remélem a vita hevében, meggondolatlanul és nem ártó szándékkal tette ezeket a súlyos, esetenként jogi következményekkel is járó kijelentéseket) megjegyezve:

1. A tanulmányaimban szereplő egymásnak ellentmondó véleményekre vonatkozó állítását illetően: az inkriminált román nyelvű tanulmányban³ – amelyet Botár Istvánnak nem sikerült pontosan idéznie (az általla készített táblázatában lévő évszám is pontatlan, a tanulmány

2 Erre vonatkozóan lásd: Gáll Erwin: A 12. századi Magyar Királyság és a Csíki-medence. (II. rész). In: *Székelýföld*, XX. évf. (2016), 4. szám. 73–94.; Gáll Erwin – Nyárádi Zsolt: 'Drang Nach Osten': Terjeszkedés kelet felé. A 12. századi Magyar Királyság és a Csíki-medence kérdése. In *Népek és kultúrák a Kárpát-medencében. Tanulmányok Mesterházy Károly tiszteletére*. 2016, Magyar Nemzeti Múzeum – Déri Múzeum – MTA BTK Régészeti Intézet – Szegedi Tudományegyetem, 717–736.

3 Gáll Erwin: Habitatul est-transilvânean în secolele XII–XIII. Evoluțiile microzonei Sighișoara și a sitului Dealul Viilor într-un peisaj de graniță. In *Marisia. Studii și Materiale XXXIV–XXXV*, 2014–2015, 73–105. Botár István utolsó válaszában nem idézi a korábbi tanulmány címét, így az olvasó nem is ellenőrizheti állításának valóságértékét.

megjelenési évének számító 2014–2015-ös évszám helyett a 2016 jelenik meg) – a segesvári XII. századi teleppel kapcsolatos megállapításaim mindössze érintőlegesen kapcsolódnak a Csíki-medence településfejlődésének kérdésköréhez. Véleményemet a tanulmány 12. képén levő térkép tükrözi. Botár István kollégám nem akarta észrevenni, hogy a kelet-erdélyi sírokból származó XII. századi pénzérmék és a templom körüli temetők térképi ábrázolása nem terjed ki a Csíki-medencére a román nyelvű cikkemben közölt térképen sem. Ugyanez látható a magyar nyelvű írásaim mellékleteként szereplő térképen is. Mondani valóm mindkét nyelven azonos. Sajnálatosnak tartom a szövegkörnyezetükből kiragadott két mondatra való hivatkozását. Szakembereknek és földrajzban járatosabb olvasóknak egyaránt feltűnhet, hogy a kollégám által idézett várak még véletlenül sem találhatók a Csíki-medence keleti részében, hanem ettől nyugatra és délre fekszenek.

2. Említett román nyelvű tanulmányomban mintegy 52 alkalommal idéztem Botár István három írását. Az állítólag Botár István kollégámtól „plagizált” mondatok⁴ egy, a *Temesvári Közlöny* szerkesztőségnek 2013 augusztusában leadott és 2014 első felében megjelent cikkem a segesvári XII. századi temető részleges publikációjának részei.⁵ Ugyanaz a szakszöveg 2013-ban megjelent angolul is.⁶ Ekkor Botár kollégám budapesti doktori disszertációjáról még nem is hallottam, ennek letölthető változatát 2015-ben használva először. Újabb írásaimban a korábban már ismert adatokat használtam fel, ezek eredetét jelezve. 2014-ben megjelent cikkem tartalmának utólagos használata szerzői jogaim közé tartozik, hogy megállapításaim részlegesen egybeesnek Botár kollégám meglátásaival, arról nem tehetek, sőt örvendek neki.

Botár István szakirodalmi jártasságát nem tisztem méltatni, hogy olvasta-e a Radu Harhoiuvál közösen írt publikációmát, nem tudom.

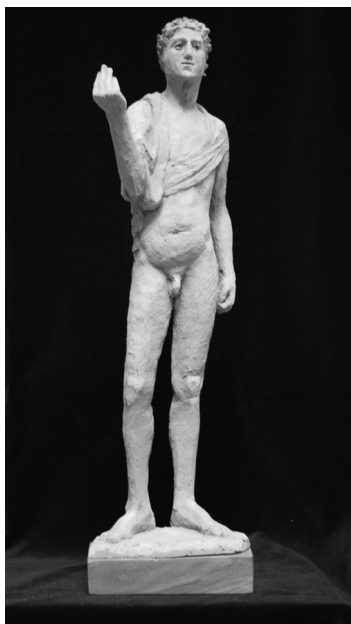
4 A vitapartnerem által kiragadott mondatok egy Kelet-Erdélyről szóló (így a Csíki-medencét is érintő) hozzávetőlegesen 4 oldalnyi elemzés részét képezik (229–233. oldal). Nem kívánom itt jogi kifejezéseket és paragrafusok sorozatát idézni, de felhívom a figyelmet, hogy a plágium megállapításának konkrét törvényi szabályozása és módszertana van, amelyet illene átnézni, mielőtt valaki ezzel vádol másokat.

5 Radu Harhoiu – Gáll Erwin: *Necropola din secolul XII de la Sighișoara-Dealul Viilor, punctual „Necropolă”. Contribuții privind habitatul epocii medievale timpurii în Transilvania estică*. *Analele Banatului* 22, 2014, 229–233.

6 Gáll, Erwin: *The Analysis of Churchyard Cemeteries in Transylvania Basin from the 11th–first half of the 13th Centuries. On the beginning of institutionalised Christianity*. In *Marisia. Studii și Materiale* XXXIV–XXXV, 2014–2015, 250.

Gratulálok ellenben a térképismeretéhez, Szentábrahám valóban a Nagy-Küküllő mellékvölgyében található, mint ahogy ezt csíki kollégám is „felfedezte”. Sajnos ennek a jelentős megfigyelésnek a tudományos babérjaival sem én, sem vitapartnerem nem büszkélkedhet, mivel a településterületi megállapítások a kora középkori erdélyi régészetben a néhai Bóna István érdeme (1988).⁷ Ennyit a ki mondta először kérdésről...

Megkérem azonban, hogy tartózkodjon olyan személyemet sértő megjegyzésektől, amelyeket nem tud bizonyítani, és amiknek – elviekben – semmi köze egy történeti kérdésről folytatott nyílt, kollegiális vitához. Az évek során 31 kollégámmal öt nyelven és nyolc országban közzeltünk kisebb-nagyobb terjedelmű írásokat, de hasonló vád még soha nem ért.

A filozófus (terrakotta, 2016)

⁷ Bóna István: Monostorok, templomok, templom körüli temetők. In *Erdély története*. Budapest, 1988, Akadémiai Kiadó, 225–227. A településterületek kiterjedésének ilyen jellegű – többnyire nyelvészeti – vizsgálata kapcsán azonban visszamehetünk akár a 20. század elejéig!

Borsodi L. László

A LÉLEK SZALAMANDRÁI

– Márton Evelin: Szalamandrák éjszakái¹ –

Ma az Európai Unió országaiban multikulturalitásról beszélni illik, értékeit elismerni elvárás, azt megvalósítani elérendő cél, multikultinak lenni divat. Ha egyszer ebben a viszonylatban kezdenének beszélni Márton Evelin regényéről, könnyen válhatna a könyv az ideologikus retorika áldozatává, ami egyben a mű félreolvasását is jelentené, ugyanis az ideologikus megközelítés nem az adott műalkotás jelentésösszefüggéseit keresi, hanem a maga prekoncepcióit vetíti rá arra. Márton Evelin *Szalamandrák éjszakái* című regénye márpedig szól a multikulturalitásról, de nem valamiféle divat nevében, hiszen a műben megjelenített, a konkrét földrajzi utalásokat metaforikusan olvasható térségben, Bukaresttől a Fekete-tenger vidékén át Kolozsvárig, Amerikától az afrikai Tanzániáig a multikulturalitás nem program, nem elérendő cél, hanem adottság. A nemzetiségi sokszínűség, vagyis töröknek, tatárnak, románnak, magyarnak, székelynek, félig perzsának, félig bolgárnak lenni és a szereplőknek románul beszélni, tehát részben románnak is lenni természetes, s ezért föl sem merülnek ezek a különbségek, akadályként semmiképpen nem, igaz, előnyként sem. Ezért vonható le az a következtetés, hogy a regénynek nem sarkalatos pontja a nemzetiségi kérdés, hanem létfeltétel, de nincs kihangsúlyozva, hogy ez az lenne, hogy a többféle etnikum együttélése valami rendkívülit jelentene. S ebben rejlik a mű egyik újdonsága más Erdély-regényekhez képest: hogy ki mer, ki tud és akar lépni a történelmi Erdély területéről, és összekapcsolja azt – mert történelmileg is immár jó ideje összekapcsoltatott – a Kárpátokon túli térség kulturális-etnikai sokszínűségével.

Ennek nem mond ellent az, hogy Anwart, a harmincas éveiben járó, egyes szám első személyben beszélő narrátort foglalkoztató kérdések közül az egyik legfontosabb az identitás kérdése, amitől elválaszthatatlan számára a haza fogalmának meghatározási igénye. A dilemma

1 Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2015.

azonban nem többnemzetiségű (magyar-perzsa) voltából adódik, és nem a nemzetiségi kérdés mantrája felől merül fel, hanem – akárcsak az általa függő beszédben megidézett többi szereplő esetében is – a szalamandra-létminőségből fakad. Anwar és a képzeletében megidéződő szalamandracsapat másik két tagja, Kajal és Milen szalamandra formájú emberek, vagy ember formájú szalamandrák. Kételtűek: míg az állathatározóban a „társaikról” az olvasható, hogy védett állatok, amelyek az északi részek kivételével Európában, illetve Nyugat-Ázsiában és Észak-Afrikában fordulnak elő, addig Kajgal Amerikába megy (eltűnik!), Milen Kolozsvárt marad, Anwar Afrikába vándorol. Közös bennük az, hogy nem védettek. Nem védi meg őket semmi és senki, sem mástól, sem egymástól, sem önmaguktól: „Már réges-régen rájöttünk, hogy a hülye érzelgösségünk miatt nem jutunk előre. Előbbre, mármint magunkban.” Miközben például Anwar története az apa és az anya, a nagypapa és a nagymama, valamint a déd- és az ükészülék története is (ez a sokféle, sokrétegű történet már elég ok neki a viszonylagosság és a létbizonytalanság megtapasztalásához), számára nem jelent kapaszkodót az, amit a dédapa a hazáról mond: „A hazáról, az egyik dédnagypám, akivel egy háztartásban éltünk néhány évig, azt mondta, hogy csak egy irány.” Anwar története ennek az iránynak a hol tudatos, hol ösztönös keresése, hol annak szem elől tévesztése anélkül, hogy az ezzel járó kétségbeesését kitergetve önsajnálatot vonna magára.

Keresése többirányú: nemcsak földrajzi viszonylatban, a Sárga-parton, a Béke Városában, Európában és Afrikában zajlik, hanem a szexuális (és szerelmi) kételtűségben is, hiszen a férfi nevet viselő nő egyszerre vonzódik mindkét nemhez. Vergődését, hol elszántnak, hol szánalmasnak tűnő helyt keresését mutatja, hogy annyiszor szeretkezik férfiakkal (Kajgallal, Milennel, Filemonnal, a férjével, „a” Pilótával), nőkkel (például Livett-tel), alkalmi szeretőkkel, ahányszor, amikor és ahogy teheti. Anwar szexuális aktusai mégsem válnak kizárólag ösztönös párzássá, mint a természetben élő szalamandrák esetében. A szexnek rituáléja és filozófiája van a regényben, hiszen mégiscsak van egy lélek és szellem, amely érzékenyen figyel mindazt, ami a testtel történik (lásd erre vonatkozóan Anwar saját reflexióit és az általa idézett Milen könyvének a részleteit), és amiből – s hinnünk kell Anwar-nak, hiszen ő a kizárólagos elbeszélő, ő reflektál a valamikor

történetekre, és idézi, idézi fel az emlékezés pozíciójából a többiek gondolatait és tetteit is – megszületik a felismerés, ha nem is megfellebbezhetetlen szentenciaként: „Azt hiszem, a hazám én vagyok.” Túlzás lenne azt állítani, hogy önmagára talál, de az emlékezés, az írás révén megtalál önmagában egy olyan pontot, ahonnan a bejárt út számára valamiképpen belátható, ahonnan összegezni lehet. És ami legalább ilyen fontos – és a bevezetőben felvetett etnikum kérdése fölött áll –, az a regénybeli szalamandracapat tagjai között megszületett kötődés. Mindegy, hogy tudják-e, hol van éppen a másik, merre bolyong Kajgal Amerikában, mit csinál Milen, a Gyógyszerész úr Kolozsvárt vagy Anwar Amaniban, menthetetlenül összetartoznak. Ami Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényében úgy fogalmazódik meg, hogy „Tejsav vagy gyanta, valami kitermelődött izomlázból, sebekből, sárból, hóból, életünk gyalázatából és csodáiból; valami kenyérízű, ami nélkül most már nehéz volna meglenni.”, az itt szeretkezésből, féltékenységből, abortuszból, füvezésből, cigarettázásból, „szuicidális ösztönök”-ből, a szereplők világgá menési vágyából és bolyongásaikból szül életre szóló (emberi) kapcsolatokat a szalamandrák között.

Anwar írói érdeme, hogy ő és szalamandra társai hitelesek. Hitelességük éppen abban rejlik, hogy a társadalmi konvenciókon magukat kívül helyezve, őszinteségüket teszik meg életük iránytűjévé, amivel – semmiféle külső erkölcsi normához nem igazodva, csak saját, *belsőleg kitermelt*, múltjukból és jelenükből szerzett tapasztalataik alapján megszületett etikai mércéjük szerint – képmutatás nélkül szembe tudnak nézni az önmagukban levő démoni szalamandrakkal, emberi kapcsolataikkal, saját kételtűségükkel, bűneikkel, életükkel, életképtelenségükkel. Mindez gyakran a szarkazmusig menő öniróniával történik. A következő részletben például ekképpen: „Pocsékul néztünk ki, mint egy vietnami háborúról szóló, ötödrangú film díszlete. Bármelyik percben bekúszhatott volna a képbe a lógó archerendezésű Sylvester Stallone. Ehhez képest itt ülünk, a Pilóta meg én.”

Ez az őszinteség az író, Márton Evelin és írói alteregója, Anwar ars poeticája is, hiszen ez hívja életre a rendteremtés vágyát, magának az írásnak az aktusát, aminek a végeredménye ez a regény: „Hinnem kell abban, hogy megtaláltam a helyet, és magamban az erőt ahhoz, hogy valamiféle rendet rakjak ebben a forró üstben, melyben a tudatomat

hordom. Hogy nem lineáris, néha nem-történeteket meséljek. És hogy írjak. Az írás is csak mesélés.” A mű nemcsak önmaga fiktív genezisést tartalmazza, a műben az írás nemcsak emlékezés, számvetés, utólagos rendteremtési szándék, amelyet retrospektív elbeszélésben adna elő az író-elbeszélő. Ennél sokkal izgalmasabb írásfelfogásról és narrációs eljárásról van szó a *Szalamandrák éjszakáiban*: Márton Evelin nemcsak szereplőket, nemcsak helyszíneket teremt meg, hanem az író-elbeszélő Anwaron keresztül egy olyan alkotót, akinek Afrikába utazása nem csupán a történetbeli Anwar sorsa szempontjából szükségszerű, hanem azért is, hogy a tanzániai Amani egy olyan tér-időbeli távlatot jelentő, külsővé tett nézőpontnak a metaforája lehessen, ahonnan elbeszélhető mindaz, amiről a regény beszél. Magát az írást, az elbeszélhetőséget teszi lehetővé, ahonnan nem annak kell láthatóvá válnia, ami történt, hanem annak, ami *Anwar szerint* megtörtént. Sőt, nem is biztos (és én meg vagyok győződve erről), hogy a történeteken, sokkal inkább a történetek hogyanján van a hangsúly, mi több, inkább azon, hogy hogyan reflektálnak a szereplők – Anwar szerint – arra, ami velük, bennük, általuk történt, és ami benne az írás (az emlékezés) helyzetében zajlik. Ilyen értelemben már nem a történetek utólagos előadása, nem is a történetek lineáris rendbe állítása (bár lehet, ezt is megkísérelhető lenne kitapintani a szövegből), hanem a „nem-történetek” elbeszélése a lényeges, amelyben a dőlt betűs részek, a Milen-könyv fejezetei Anwar elbeszélői nézőpontját viszonylagosítják, nem hagyva, hogy egysíkúvá vagy kizárólagossá váljék, bár nyilván nem tagadható, hogy a Milen-könyv részletei is a fiktív író alkotói, szerkesztői munkájának eredményeként kerültek be a fő szövegbe.

Ez a regény tehát többszintes nyelv-világ-struktúra, amely nem egyetlen, fő történetszálat, hanem egymásból szövődő, kinövő, egymás múltját, oksági viszonyait feltáró-magyarázó történetszálakból áll. Ezek a történetszálak azonban azáltal hoznak létre nyitott értelmeket, hogy nem rendeződnek egységes egészbe. Szerteágazásuk és az egybefogásukra tett folyamatos kísérlet azért nem valósulhat meg, mert Anwar érintettsége – a történetekhez képest utólagosan megteremtett külső nézőpont ellenére – nem teszi lehetővé a teljes elvonatkoztatást, kvázi objektivitást, mindentudása, mindent látása, totalizáló összefüggésteremtése pedig azért nem jöhet létre, mert a történet nem csak az ő személyes története, hanem a Kajgalé és a Milené is, s mindaz, amit

mond önmagáról, róluk, Erdélyről, Bukarestről, Afrikáról, azt mindig relativizálja az az elképzelése, hogy mit tenne hozzá ehhez vagy ahhoz az elmesélt történethez vagy annak reflexiójához Kajgal és Milen.

Márton Evelin regénye éppen a fentiekben körvonalazott elbeszélői eljárás révén sugallja, hogy nem történet van, hanem történetek, a történetektől elválaszthatatlan reflexiók vannak, és azt mutatja, hogy az létezik, annak van létjogosultsága, ami és ahogyan elmesélhető. Arra vezeti rá a mű a figyelmes olvasót, hogy nincs olyan Erdély-kép, amely elmondható lenne Bukarest nélkül és fordítva (!), olyan Fekete-tenger, Sárga-part, amely meglenne Afrika nélkül, haza a hazátlanság és a helyt nem találás érzése, emberi minőség pedig annak tudomásul vétele nélkül, hogy az emberben ott vannak lelkének érzékenysége mellett a szalamandrák, vagyis létezésének a démonai. De ezt a gondolatot is úgy teremti meg a regény a befogadóban, hogy nem mondja ki, hanem alázatosan hallgat, hiszen nem akar meggyőzni semmiről, nem deklarál semmit, a részlegesség, a töredék poétikáját vállalja, és közben más lehetséges történetek felé mutat. Minden bizonnyal Márton Evelin újabb prózai kísérletei felé.

(Appendix a kiadónak) Úgy gondolom, ha az író tehetségével összhangban magas színvonalú alkotói munkát végez, akkor ehhez a színvonalhoz fel kell nőnie a könyvkiadó szerkesztői, tördelői, korrektori munkájának is. A tetszetős borító, valamint a szemnek és a tapintásnak kellemes papírminőség még nem minden. A gyakran olvasási-megértési zavart okozó központoszási hibák és a tördelési pontatlanságok tömkelege azt mondatja a kritikussal: Márton Evelin regénye többet, lelkiismeretesebb munkát érdemelt volna a kiadó részéről. Azért is érthetetlen ez a gyarlóság, mert általánosságban véve nem jellemző a kiadó korábbi kiadványaira.

Zsidó Ferenc

SORSKERÉK

– Szávai Géza: *Makámaszútra*¹ –

Az utóbbi években egyre nagyobb regényes vállalkozásokba fog bele Szávai Géza. „Világregénnyé” összeálló sorozatban gondolkodik, ennek egyik állomása a 2016-ban megjelent, 450 oldalas, vagyis méreteiben is tekintélyes *Makámaszútra*. A szerzői koncepció a könyv hátoldali ajánlóját idézve körvonalazható legjobban: „A Káma Szútra közismert, prózában írt mű a szerelemről, a makáma pedig olykor rímeket is használó prózai elbeszélés.” A szerző „(...) rímnek tekint mindent, ami a világban, az emberi sorsokban ismétlődik, összecseng, egyik a másikra utal.”

A blikkfangos cím tehát azt sugallja, hogy egy olyan szövegfolyammal fogunk találkozni, amely a testiséget sem mellőzi, és amely több generációnyi ember összefonódó motívumú sorsláncolatát mutatja be. És így is van. Időben mintegy száz évet fog át a regény: Budapest 1919-es román megszállásával kezdődik, és napjainkban ér véget. A történelmi momentumokat ugyanakkor csak alulnézetből, egy-egy szereplő személyes sorsának perspektívájából látjuk: Szávai nem történelmi regényt ír, hanem generációregényt.

Így az első képben sem annyira Budapest román megszállása a fontos, hanem az, hogy az egyik főszereplő, Pompéry Konstancia („Pompe and circumstances!”), elegáns, öntudatos nő, az örök szerető, ebben a közegben is feltalálja önmagát: „Ha nem volnék kivételezett, akkor is kivételes volnék.” Egy szerelmi háromszögben találjuk: „nagyon jó ebben a hármas alakzatban, de idejében vége is kell legyen”. Perle Miklós Perle Margit férje, tőle vár gyereket, de Pompéry Konstanciát is teherbe ejti: ő bitangot nem akar, a gyermeket elveteti, de szeretője kislányát, a megszületendő Perle Micit végig saját gyermekének is tekinti, óvja, segíti. Mert mit akar a fiatal: „Összedőlt világban világga menni?”

A történelem természetesen akarva-akaratlanul jelen van a szereplők sorsában, nem csak azért, mert: „most, mint a búzavetést, úgy

1 Pont Kiadó, Budapest, 2016.

letapossák a lányokat. Csoportban”, hanem azért is, mert például Aurelian Stefanescu román főhadnagy beleszeret Budapesten Perle Micibe, feleségül veszi, s magával viszi Bukarestbe, a „kis Párizsba”. „Ha tudnék románul, akkor sem beszélnék románul.”, makacskodik Mici, és egy harmadik, semleges nyelv, a cigány használatát javasolja (végül francia–német keveréknyelven beszélnek). Perle Miklós tiltakozik a házasság ellen, mert micsoda dolog az, hogy a hazáját hátba támadó románok a kislányát is elrabolják, de Konstancia a maga pragmatikus észjárásával meggyőzi: „a férfiraktárak üresek (...) legalább Mici talált egy első osztályú, reális férfit.”

Stefanescu egyébként jó román hazafi, és egy sor előítéletet táplál a magyarsággal szemben. Víziójában például: „ezer év múlva is pávatollakkal díszített magyar grófkretének menetelnek büszkén a drótkerítés mögé zárt Budapest-kertben.” Ugyanígy Konstancia sem rejtí véka alá véleményét: „a román nem egy nép, hanem egy foglalkozás.” (És ha már a román–magyar ellentéteknél tartunk, a sors iróniája, állapítja meg a narrátor, hogy rímel a vulturul (román: sas) és a turul... És e történelmi határhelyzetben a dolgok fölöttébb relatívak: „Bitang anyjának lenni – civil szégyen?!” Viszont: „Bitang apjának lenni – hadi dicsőség.”

Stefanescuék románca echója, vagy ellen-echója egy másik román tisztt, Pompiliu Dragoman és Konstancia régi szerelmének. Tizennyolc évvel ezelőtt ugyanazok a szenvedélyek és ellentétek feszítették szét kapcsolatukat, mint most a Miciékét. Most, hogy újra találkoznak az elfoglalt Budapesten, mindent újrakezdenek. Persze, eközben a románok viszik „a leszerelt gyárakat”, mindent, ami mozdítható. Konstancia hosszas karrierje során talán ezt a férfit szerette legjobban, részint azért, mert tudta, sosem fogja feleségül venni, részint azért, mert Dragomán Pompér „a feje búbjától a fasza feje búbjáig egyetlen gyalultatlan deszka.”

Mici nehezen szokja Bukarestet: „Félt ebben a vad, keleti sásból, nádból, por- és bucka-zónából kinőtt harsány Párizsban.”

Domokos Gizit – Perle Miklósék székel szobalányát, Konstancia elhozza magával Bukarestbe, hogy legyen Mici segítségére. Gizi sora rárimel a Konstanciáéra: elsősorban a gyermektelenségben. A Giziére pedig barátnője, Korom Róza sora rímel rá, azzal a különbséggel, hogy ő megszülte a német bitangot...

Bukarestben megismerjük Ovidiu Berenga román költőt (és közben vérszenen közeledünk a második világháborúhoz). Életének makámája

(vagy káma-szútrája?), hogy egy fotóművész „portréfotót” készít a nemiszervéről, ami aztán Merengő címen előkelő helyen, a SUS folyóirat címlapján megjelent. Berenga félretesz tizenöt példányt az eredeti fotóból, azzal a szándékkal, hogy tizenöt olyan nőnek ajándékozza majd, akikkel elvileg el tudná képzelni az életét. Katonaként eljut Segesvárra és Székelykeresztúrra (a második bécsi döntés, vagyis Észak-Erdély Magyarországhoz való visszacsatolása után itt húzódott a román–magyar határ). Berenga a híres keresztúri Müllerájban megismerkedik Pintér Enikővel, mindenki Pintyőjével, aki annak a Pintér Erzsinek a lánya, akit az első világháború végi román betörés katonái megerőszakoltak, s többé feleségnek nem kellett. A lány, az erőszakos román katonák nemzette Pintyő életútja egyenesen a Mülleráj nevű kuplerájba vezet. Berenga megkedveli ezt az „akárhogyan is, de: román” nőt, annak őszinteségét is: „annyi próza járt már bennem, no meg líra, hogy kerítést lehetne fonni belőlük Keresztúr meg Segesvár között” (A recenzens nem rejtheti véka alá, hogy keresztúri származása miatt számára ezek a leírások extra pikantériával bírnak). Berenga egyik fotóját Pintyőnek adja, aki később továbbadja – minő véletlen! – egy bizonyos Domokos Annának...

A második világháborúban aztán Stefanescu a németek oldalán harcolva orosz fogságba esik, a pálfordulás után a románok ismét megindulnak Budapest ellen. Perle Mici Bukarestet elhagyva Domokos Gizi Fogarashoz közeli házában húzza meg magát, lábtörlőket fon, és várja, hogy férje kiszabaduljon a fogarasi börtönből.

A kapcsolatok tovább rímelnek az alsóbb szinteken is: Domokos Gizi Radó Bélával, e börtönjárt proletárral nem képes soha elvarrni szerelmük szálait: immáron sosem házasodnak össze (vénségük közeledtével sem), de el sem hagyják egymást – gyermektelenül, csakúgy, mint Konstancia.

A könyv harmadik nagy vonulata az 1960-as évektől napjainkig húzódik, és három szereplő köré szerveződik – de természetesen a rím-elv alapján a korábbi fejezetek figurái is felbukkannak. A korán elhunyt Bede Zoltika, Korom Róbert és Farkas Géza (ez utóbbi akár a szerző alteregója is lehetne). Mindhárman a székelykeresztúri gimnázium tanulói, innen rajzanak ki és futnak be a legeltérőbb pályákat. A Bibliát átíró, túlérzékeny Korom Róbert öngyilkos lesz, Géza pedig...

Egy segesvári kirándulás alkalmával megismerkedik Ingeborg Hauserrel, egy százsz diáklánnyal, szerelembe esnek, közös életet, karriert

terveznek, de aztán kiderül, hogy Ingeborgot a származása miatt nem veszik fel az egyetemre, ekkor kitalálják, hogy a lány emigrál Németországba, Géza pedig elmegy harcolni Vietnámba az imperialisták ellen, de megadja magát az amerikaiaknak, s így, keletről indulva találkoznak majd nyugaton. Mert: „...a Földön a rím, hát az bizony Kelet és Nyugat között süvít...”

A narrátor Ingeborg és Géza kapcsolatának alakulását mutatja be a legrészletesebben, hol eufemisztikus virágnyelven (szeretkezésük: „magánrím”), hol vulgaritásba hajló szókimondással.

Mint említettem, az egyes szereplők sorsának mozaikkockái újra és újra felbukkannak a regény folyamán: a bevezető részben megismert Perle Miklósról később megtudjuk, hogy a második világháború végén halt meg a pesti gettóban, tehát zsidó volt, akárcsak a felesége, Margit. A szerelmi háromszög felszámolódott tehát, maradt a két nő a közös bánattal, mi összekovácsolja őket. Azt is megtudjuk, hogy Konstancia úgy vészelte át a második világháborút, Budapest oroszok általi elfoglalását, hogy elvetette magát feleségül Alekszej Makarov alezredessel, aki röviddel ezután meghalt Berlin ostrománál. Ekkor fogalmazza meg Stanci azt a szomorú tanulságot, hogy „minden kislány eleve özvegy”.

A sorsok vadul kígyóznak tovább, megismerjük Vasile Luput, akit a petrozsényi szénbányából emeltek ki a kommunisták és helyezték Segesvárra gyárigazgatónak, s aki intenzív (szexuális) átnevelésben részesíti Ingeborg anyját (kinek férje Duna-deltai kényszerszolgán hunyt el). Itt újra viszontlátjuk Stefanescu tábornokot is, kinek a börtönből való szabadulása és lefokozása után Segesvár mellett jelölték ki kényszerlakhelyet. Stefanescu az utcaseprést is méltósággal végzi, felesége gyakran meglátogatja. Vasile Lupu egyik küldetése az, hogy a segesvári szászokból, a német-rómaiak utódaiból „német-románokat” fabrikáljon (a regény igazi „multikulti”: megmutatja, hogy nemzeti traumák és sztereotípiák ide vagy oda, az együttélés működik, mert az élet megköveteli magának).

Ingeborg aztán valóban elhagyja az országot, Farkas Géza azonban nem tudja követni, nem jut el Vietnámba, szülőföldjén házasodik meg, majd menekül a fojtogató kommunizmus elől a konyakba, végül az elhatározásba, hogy Magyarországra emigrál: „Itt, ebben a szomorú országban csak a Kondukátor meg a szekuritáte marad, és a konyak.”

A könyvet áthatja a testiség – nem véletlenül az a címe, ami –, de nem csupán a szó elsődleges értelmében, hanem: „ha már memória

sincs, akkor megkeresed, mi van a testedbe írva.” A kommunizmus utolsó éveiben egyébként a narrátor szerint a szex volt a végső menedék: „Ellenálló baszások voltak, államellenes és pártellenes kefélek, jöhetett-mehetett a Kondukátor, szónokolhatott, és mi éljenezhattünk ütemesen neki.” És aztán megtörténik a „forradalom” Romániában is, de túl sok változás nem következik, legföljebb annyi, hogy: „ma már nincs mondanivalója a dugásnak”.

A könyv utolsó negyede már Farkas Géza családja – gyermekei, unokája – budapesti története, ismétlődő motívumokkal. A szerelem tudás, a tudás maga a szerelem, így jön létre a sorsok örök és szükségszerű körforgása. Ez a vidáman vállalt determinizmus a könyv végszava.

A kötet alapvetően jó, olvasmányos, szellemes és buja, tele nyelvi és történésbeli leleménnyel. A legjobb részek természetesen azok, amelyek a szerző személyes élményvilágából építkeznek (lásd Farkas Géza élete). Jó elképzelés a sorsok makámás variálódása – ezt következetesen végig is viszi a szerző a művön.

A szövegben vannak hagyományos értelemben vett, makámás rímek is: „Hát, ha már érettségi, abban legyen valami megejtően égi. Az ünnepi látvány a régi.” Makámaságként mégis az az élmény a mérvadó, hogy nincs új a nap alatt: lehet, hogy a generációk elutasítják egymás életvitelét, mégis egymás életét élik.

Az olvasónak ugyan olykor az az érzése, hogy egyik-másik sorsbéli rím kissé erőltetett, csupán a szerzői koncepció alátámasztásául jelenik meg, a végkifejlet felé haladva azonban a fragmentumok, mozaikok összeállnak egy egységes egészé, a történet él, lélegzik, és viszi magát tovább, önmagát gerjesztve: megállíthatatlanul.

Szavai a klasszikus családragények (pl. Th. Mann: *A Buddenbrook ház*, Galsworthy: *Forsyte Saga*) hagyományát értelmezi újra (posztmodern gesztussal), s bár olykor túlságosan elkapja a „szöveg öröme”, a nézőpontok váltakoztatásával (mindenki mesél, mindenki narrátor, mint az életben), a legkülönbébb nyelvi regiszterek működtetésével, a fordulatos, játékos mesélésnek köszönhetően maradandó olvasmányélménnyel szolgál, mely a makámás történelmi katasztrófák ellenére sem lehúzó, inkább vidám, életerőt sugalló, olykor hetyke, fityiszt mutató. Ez a pozitív attitűd a könyv fontos erénye: az embert a sorskerékben pörögve is erősnek, elpusztíthatatlannak mutatja.

Medgyesi Emese

KORTÁRS ORATÓRIUM

– Péterfy Gergely: *Kitömött barbár*¹ –

A ttól a bizonyos október huszonhetedikétől kezdve, hogy a bécsi Természettudományi Múzeum tetőterének raktárában Kazinczy Ferenc özvegye, Török Sophie kísérelőjével szegődik, a „Kitömött barbár” olvasóját hatalmába keríti az ellenállhatatlan story-éhség: vele tart, nem fogja tudni letenni (ezt) a thrillert, mert belekerül abba az idő- és térbeli fikciófolyamba, amely része a gyászoló asszony narrációjának, de a *lektor* énképének vizsgálatát is feltételezi. Úgy élteti meg Péterfy Gergely a műbeli idő (közel három évtized) eseményeinek sorát, hogy az időrétegek vonzatában ki-ki a maga jelenével, mindennapjainak valóságával is szembesül. Mert a vörös szekrény központi alakjának látványa – a „barbár” Angelo Soliman kitömött teteme – három évtized lezajlott eseményeinek ismeretében a másság koncepciójának értelmezéséhez és megjelenítéséhez vezet. Egy emberöltő során – adott esetben a Kazinczy házaspár életútjának folyamán – a tapasztalat és a derűs bölcsesség eredményeként mindent letisztáz és összegez, elrendez a sors, zajlik a történelem, sorjáznak-múlnak a szereplők mindennapjai.

Meghatározó formai és variációs elem ebben a magasztos hangulatú, komplex kompozícióban, hogy a szerző szövegszervező szerepet ruház a mozdulatlan fekete alakra: látványa szuggesztív, jelenléte átszővi a mű világát. Statikus lendületével Soliman – mintha nemcsak az asszony, hanem felém, felénk is lépne – úgy foglalja egységbe, hogy fejezeteire taglalta az alkotást. A Sophie asszony által elbeszéltekben a csaknem szó szerinti, ismétléses egyezés „ahogy álltam a Természettudományi Múzeum tetőtéri raktárában, és velem szemben a vörös szekrényben ott állt a fekete test, eszembe jutott, (...)” szövegverziók sorát teremti meg. Megsokszorozódnak az özvegy emlékezésének mozzanatai, holott a fejezetek többsége azonos helyzetből, szó szerint egyező kezdőparagrafussal indul. „*Eszembe jutott*, ahogy Ferenc mesélte, milyen különös viszony fűzte Angelo Solimant a Múzeumhoz” (1.

1 Pesti Kalligram Kiadó, Budapest, 2014.

fejezet); „*eszembe jutott*, milyen volt az a nap, amikor a kolera híre megérkezett Széphalomra” (2. fejezet); „*eszembe jutott*, amikor Ferenc először beszélt Angelo Solimanról” (4. fejezet). A történésfonal vezetésében a magyar felvilágosodás irodalomtörténete által tehetséges költőnként számon tartott Török Sophie egyénisége egyre erőteljesebben mutatkozik meg: fokozatosan válik összetettebbé alkotói, illetve narrátori szerepe is. Elfelejteti velünk, olvasóval a tanítványok kezdetben jellemzően simulékony stílusát, konszenzusra hajlamos semlegességét. „Kétségbeesett figyelemmel követtem a (Kazinczy Ferenc) gondolatmenetét, hogy a megfelelő ponton, a számomra biztosított csendnél bele tudjak lépni a számomra kialakított nyomvonalba, pláne, hogy aztán onnan ki tudjam valamilyen meglepő irányba fordítani a szekeret.” (365. o.) Lassanként nő fel börtönviselt, sokkal idősebb, kulturált férjének társává. Osztja „mesterével” a magyar nyelvet és a helyi szokásokat, valamint a vidéki, maradi életvitel megreformálására irányuló szándékot. A morális és pszichológiai terhek ellenére együtt vállalják e feladat ódiáját. „Krónikás” – mai értelemben vett kommunikációs – kötelezettség is járt ezzel az elhivatottsággal: Kazinczy a magyar kultúrában mély meggyőződésből fakadó, tudatosan irányító szerepet játszott. Buzgó szorgalommal szolgálta a haladás, a változás, a kultúra és az anyanyelv ügyét azáltal, hogy leveleket írt, tucatjával, országsszerte összejöveleteket szervezett, tudósított, fordított-magyarított. „Úgy akartunk élni, ahogy előttünk Magyarországon még senki – de tudtuk és akartuk ezt az elkülönülést, és tisztában voltunk avval, hogy mitől és mennyiben fogunk különbözni” (44.o.) – emlékezik az eseményeket előrevetítve, az idősíkok megbontásával Kazinczyné, aki maga is tehetséges gondolkodó és képzett, rendszeres olvasó volt. Meglepően realista reflexiókat vetett papírra: „családjainkat ugyanúgy áthatotta az elrontott mérték, ahogy a széphalmi házunkat, és a hiba itt sem a tervből származott” – szögezi le például Angelo Soliman közszemlére kiállított testének láttán a 7. fejezetben.

A koleralázadásnak a Kazinczyék családját érintő tragikus következményéről, illetve helyi kihatásairól a 8. fejezettől kezdve szerez tudomást az olvasó: „*eszembe jutott* apám temetése, amelyen a családból mindössze ketten vettünk részt Ferencsel”; illetve „*eszembe jutott*, hogy billent át bennem a vesztegzár utolsó napjaiban tettvágyba a tétlen rettegés” (9. fejezet). A házaspár a külföldi szerzők élettörténetében

felfedezni vélt harmóniát szerette volna meghonosítani saját életében, életvitelük ezért hangsúlyozottan kirakatszerű: „olyan szertartásosan, olyan előírászerűen éltünk Ferencsel, mintha színpadon mozognánk. (10. fejezet)

Fordított időrendben indul Péterfy lenyűgöző ismerettel, dokumentációs alázattal és nagy szerzői türelemmel komponált alkotásában a történések folyamata. A látvány hatására a fájdalomtól érzelmileg és testileg elkínzott narrátor-özvegy kezdetben szoborként definiálta magát, mégis élénk figyelemmel szemléli a gondolataiban felelevenített és tárgyyszerű valóságában felélesztett „barbárt”. Ezzel a mozzanattal kezdődhet beszámolója az elhunyt Kazinczy Ferenc életének különböző állomásairól – Soliman-hoz fűződő barátságáról, börtönéveiről, szellemi kőművességéről (a mester túlélés-technikáját nevezi így) és kultúrpolitikai-, valamint nyelvűvelő tevékenységéről – holott a férfi halálával már lényegében minden történés lezárult, de legalábbis felfüggesztődött. Sophie asszony úgy vette át férjétől az elbeszélő szerepet, „a státuszfogoly, a felségáruló, a volt halálraítélt” által elmondhatatlan történetek megjelenítését, hogy gondolatai átlényegültek; társa és „mestere” szemléletének megfelelően, az ő hangján” ismeret”: „az én emlékezetem a papír, az ő szava a toll”. (96. o.)

Háttérrajzzal, felnagyított részletezéssel történik a regény népes szereplőgárdájának felvonultatása. Ebben a 19. század eleji, gigantikus tablóban központi szerepet kap a jó barát, Angelo Soliman alakja. Tulajdonképpen mindig is része a narrációnak, mert helyzetük, származásuk, bőrük színe ugyan ellentétes Kazinczyval, de sorsaik „különös szimmetriája” szembetűnő, és nemcsak a még Török Sophie hangján elbeszélte részekben, hanem a más szereplők nyelvi regisztereinek révén megelevenítettekben is. Magyar vonatkozásban leginkább Erzsi, a család mindenese, Török gróf, Sophie édesapja, a Kazinczy-fivérek és Bossányi Zsuzsanna, az édesanyjuk, valamint Nagy Mari révén, illetve a bécsi udvari figurák – a Lobkowitzok, von Bern, Steugnerné, stb. retorikája által. Soliman belesimul a korabeli osztrák és magyar társadalmak korrajzába azáltal, hogy személyének mássága kiegészíti magyar barátjának „barbár” különbözőségét.

Péterfy Gergely művében megéljük a koleralázadást – arcokból-sorsokból, plasztikus, realista leírásokból vetül eléink a történelem valósága, de rálátást enged a regény a bécsi szabadkőműves páholy tevékeny-

ségére, bepillantathatunk a felvilágosodás korabeli, osztrák udvari élet erővonalaiba is. Lenyűgöz Kazinczy klasszikus, filozófiai és zenei műveltségének bemutatása, egyéniségének esendősége, önmaga iránti szigorúsága. Modell-értékű, reformer törekvései, kultúrsumja, társadalom-nevelő elhivatottsága. A széphalmi mester megrögzött tájékozottói szándéka, mellyel a mai értelemben vett, őszinte kommunikációs igény társult, jelentős nyelvújító tevékenységét is erősítette. Erősek, kiforrottak a motívumok, melyek a regény keretében a tragédia és a derű elemeit kiegyensúlyozottan, hitelesen fogják egymást váltakoztató egységekbe. Kazinczyék külföldről hozatott magnóliái megmozgatják a birtokaikon élő parasztok fantáziáját: a házvezető Erzsi képzelgésének tirádája akár egy reformáció-korabeli, képzelt hitvita tréfás túlzása is lehetne – az asszony babonás félelmének leírása pajkos és friss. Egy tulipánfa ellen ma is csak ilyen érveket sorakoztathatnának fel azok, akik elültetését valamilyen – ki tudhatja, a másságot miért rosszálló, létét miért megkérdőjelező? – indokkal elleneznék.

Sorozatos fokozással, szinesztéziás technikával bővülnek a „Kitömött barbár”-ban a több rétegben egymásra épülő narrációs síkok, melynek elemei az alaphelyzetten nem változtatnak, csak gazdagítják azt. Török Sophie a vesztegzár feloldása után „iliászi” helyzetben, az újraéledő piacon, tárgyak és illatok tobzódásában, friss gyászatól még sokkos állapotban tévelyeg. Mintha egy Brueghel-kép figurája lenne. Visszaemlékezik élete három évtizedére, néhai önmagára, házasságára, illetve a kolerajárvány kitörését megelőző, baljós (elő)jelekre. Valamely külső, névtelen szemlélő leírásából rajzolódik ki portréja. Hirtelen megváltozik az őt ábrázoló látószög: önarckép lesz belőle, az „én mondom”, „na, de én mondom”, „én azt mondom” közbeszólás-szerű, sorozatos fokozás révén. Mintha kézzől kézre adnák a tömegben azt a kamerát, amellyel ez az irodalmi „felvétel” készül róla. Túlélőként a piacon az újraindult élet zálogának érezheti magát ez az immár idős asszony, aki megkérdőjelezi a létet és vele együtt saját állapotát. Bár... „ki tudja? (...)”

A Kazinczy házaspár kapcsolatának leírása életszerű. Mindennapjait korhűnek, mégis kortársnak érezzük. Egyenrangúságuk okán? A grófnő világképe éppen olyan modern, ugyanazon a hagyománytisztelő értékrenden alapul, mint az általa tiszteletteljes perspektívában ábrázolt mesteréje. Családtagjaiknak – Ferenc anyjának, illetve testvéreinek – életvitelében egyes mozzanatokra akár ma is sor kerülhetne,

de feltűnően sok – egyébként Török ágon is – a rendkívüli elem (Sophie nővérenek és bátyjának vérfertőző szerelme, szüleinek rögeszmés zavarodottság és pótcselekvő elfoglaltságaik, Kazinczy testvéreinek gyarlósága, stb.), melyekkel szemben tehetetlenek.

Török Sophie gyakorlatias, nőies, művelt és fogékony; kivételesen tehetséges tanítványa volt férjének: e regényben epikáját nemcsak rendkívüli átérző képessége teszi hitelessé; „trendi” életérzései ugyan-csak szerepet játszanak ebben. Az olvasó számtalan rokon vonásra ismer bennük – az értékrend hozzánk annyira közelálló! Színhasználatát a részletek iránti figyelem és a jó ízlés jellemzi: szívesen él például az antracit kék, valamint a fehér ellentétével (lásd a sátoraljaújhelyi könyvtárjelenetben, Kazinczy sápadt arcán a tintafolt). Kazinczyné felnéz gyermekeinek apjára; anyai és hitvesi szerepköreiben minden erejével igyekezett megfelelni az elvárásoknak, pedig sokszor összeegyeztethetetlen feladatok voltak. Támogatta férjét a nyugati mintájú életvitelt meghonosítani akaró szándékában, és – narrációjából úgy tűnik – sokkal tisztábban látta a buktatókat, mint maga a széphalmi mester. Keserű-édes humorral elemzi viszontagságaikat, életük zátonyra futásának okait, egyre mélyülő szegénységük következményeit. Áldozatra kész, hűséges társ volt, kitartott választottja mellett. Ugyanakkor érző szülő maradt, meghasonlott édesanya, akit megviselt gyermekeinek kényszerű eltávolítása: elvesztésükre, távollétükre mindig lelkiismeret-furdalással gondolt. Tisztában volt Kazinczy tevékenységének fontosságával: „Ahányszor egy új szót megalkotott, ahányszor egy új mondatszerkezetet ácsolt, Ferencet átjárhatta a kétszeres boldogság: olyat tudott megnevezni, amit őelőtte senki sem, s elvette a nevét valaminek, amit ellenségei ezután már soha többé nem tudnak birtokolni.” (68. o.)

Elbeszélői hangnemében a széphalmi mester özvegye – saját esendőségének elismerésével együtt – empátiával egyensúlyozott a külső és belső világok, a valóság és a megálmodott jövő között, elannyira, hogy sikerült jelen és múlt diafragmáját gyakorlatiasan összehangolnia: kibírta a kudarcokat. Kompromisszum-hajlamára vall, hogy akkor kezdte el részletezni a regénybeli jelent, amikor az valójában múlttá foszlott. Angelo Soliman története így akkor elevenedik fel újra meg újra – *de facto*, csaknem minden fejezet kezdőképe révén – amikor a „fekete barbár” személye nem létezik többé, és legjobb barátja, maga

Kazinczy Ferenc is elhunyt. Ez az a pillanat, amikor a szembenézést és a számvetést tovább nem halogatja sem az elbeszélő, sem az olvasó: a bécsi Természettudományi Múzeum tetőtéri raktárában Péterfy, a szerző szembe állít valamennyiünket – özvegy grófnőt és olvasót – Angelo Solimannal. Komplex, prózai helyzetet teremt ezzel: olyan „polifon” kép részei vagyunk, mely térben-időben kitágul. Leköti figyelmünket, működésbe hozza érzékeinket. Hatása maga az időtlenség – mindenkor kortárs oratórium.

Éva és Lucifer (szintetikus gyanta, 2014)

OLVASÓLÁMPA

ZUHANÁS A REPÜLÉSBEN

Kell-e tudnom, kell-e ismernem vajon, hogy mi történt kettejük (vagy hármójuk) között, amikor ezeket a verseket olvasom? Fontos-e ismerem a körülményeket, a harcokat, a csatározásokat, az elmenéseket, a visszatéréseket, a gyötrelmeket, a szenvedéseket, a szakításokat, és a szakítani igazán mégsem tudásokat, a mélységeket, magasságokat, a szárnyalásokat és a zuhanásokat? Fontos-e tudnom úgy, ahogy ezek a versekben nincsenek benne? Tisztában kell-e lennem azzal, hogy ki volt Ő, hogy kik voltak a szereplők, kik voltak a még szereplők, hogy hogyan néztek ki, hogy az egész hogyan indult, mi történt, hogyan történt, hogy hogyan alakult ki, mi volt az első szikra, stb.? Elég lehet-e, elég kell-e legyen annyi nekem, olvasónak, amennyi számomra a versekből kiderülhet? Csomó ilyen és ehhez hasonló kérdés merül fel, és fog is felmerülni, amíg világ lesz és ember lesz a földön, amikor az ilyen vagy hasonló verseket, műveket olvassuk, köztük ezt is, ezt a rettenetes, fájdalmas, lírai rekviemben elsirató, 120 szonettben emléket állító munkát, a Szabó Lőrincét¹.

Vajon csak napjaink szupermost nemzedékét, vagy mindenkori kukkolóit érdekli-e, érinti-e meg a kulisszák mellé/mögé is bepillantás vágya, óhaja, készítése, ez a fészbuk-kukkoló-kíváncsiság, hogy látni akarjuk a vers, versek mögötti arcot, „olvasni” a versek körüli, mögötti embert, a leveleket, a dokumentumokat stb. Mert mi sem lehet bizsergetőbb egy tiltott viszonymnál, egy tiltott kapcsolatnál, mi sem lehet stimulálób, veszélyesebb a kizökkent időnél, a szokásostól, a „normálisnak tartottól” eltérőnél? Mi sem lehet inspirálób, varázslatosabb egy ilyen szerelemnél: titkos találkozások, titkos üzenetváltások, minden eshetőségre felkészült fedősztorik, szavak nélküli, csupán pillantásokból, titkos érintésekből is megértett mondatok, párbeszédek, üzenetek; szabályok, amelyeket igen vagy nem egyeztetnek, meg- vagy nem beszélnek meg előre, mégis működnek, amikor a fantáziájukat használják csak, találékonyak, elszántak, és nincs előttük, mert nem ismernek soha lehetetlent. És aztán ez kiderül. Vagy nem. És ez véget

1 Szabó Lőrinc: A huszonhatodik év. (In *Szabó Lőrinc összes versei II.*) Budapest, 2003, Osiris Kiadó. Uő: *Homlokodtól fölfelé.* Budapest, 2000, Nap Kiadó.

ér. Vagy nem. Ez esetben azonban, 25 év után: igen. A kedves megnyitja a gázcsapot, és pontot tesz a kapcsolat végére. Illetve dehogy is tesz. Mert ezután jön még a java, vagy 116 szonett, a lírai rekviem, sirató, a viszonyt, ezt a szerelmet percről percre újraélő, újragondoló szonett-sorozat. A (majdnem) mindent vállalásnak az ideje, amikor felfedődnek a kártyák, lehull a lepel, és a vers, a versek leplezetlenül (sok mindent!) megmutatnak. Amennyit versben meg kell és meg lehet mutatni. De van-e tétje már ilyenkor, kérdezhetjük? Van. Nincs. Van. Nincsen. Nincsen? Hiszen kész, lezáródott már valami. Egy szakasz, ami tulajdonképpen az élete, az életük volt. Van? Hiszen vállalja ország-világ előtt ezt a szerelmet. A titkolózások, bujdosások, titkos találkák, titkos érintkezések, a sóvárgások, egymáskeresések, elválások és újra találkozások gyötrelmeit, büntudatát és lelkiismeret-furdalását, a csalás bűneit, a csalás fájdmát, és a szerelem mindent felülíró csodálatosságát. A kérdés nyitott. Illetve megválaszolhatatlan.

Mme Dubarry, Mme Pompadour, Louise O'Murphy (François Boucher képeinek modellje), Dante Poklának „húspan vétkező” szerelmesei, Paolo és Francesca csak egy-egy kiemelt, nem is jellemző példa a történelemből. Negyedszázadnyi szenvedély és szenvedés, titkolt együttlétek, vívódások és zaklatottság, a teljességet kereső kapcsolat, a mindenséggel mért egyesülés szándéka és öröme, és a lélek szüntelen kielégítetlensége. Lelkifurdalások és gyötrelmek, megkönnyebbülések és állandóan egymásra rakódó terhek, és ezek fölött, között, mögött a mindent elsöprő, mindent leigázó szerelem. Édes, mámorító gyötrelmek és viszontagságok.

Az utókor, a kukkoló utókor pedig hálás lehet, mert fellebbent a titkok elől a fátyol, nem mőriczi hálószoitatitkok (vö.: Simonyi Mária, Csibe-szerelem) fedődnek fel, hanem egy igazi szerelem valódi természete. Egy valódi fergeteges szerelemé. Hogy igen, így néz ki, ilyen ez. Nem kétszereplős ebben az esetben, és többnyire más esetekben sem, hanem négy- vagy többszereplős. Menny és pokol, mélységek és magasságok. Elszakadni akarás és elszakadni soha nem tudás. A társadalmi elvárások és az egymás iránt érzett felelősségtudat miatt egyikük sem akart elválni. És az is, a férj, feleség iránti is, szerelem volt, mindkét részről, hiszen mindketten szerették a másik társat is, úgyiszlván mindkét nőre, férfira szükségük volt. És a csalás bűnössége, a tisztaság elvetésének, a tisztaságra való méltatlanság érzésének

erőssége, a mások megvetéséé. Szóval: nem lehetett könnyű. De szép lehetett. De csodálatos lehetett. Nagyszerű lehetett. És rettenetes lehetett. És nem mellékesen: szenvedések, gyötrelmek, szépségek „hullámvasútja” árán adott az irodalomnak egy ilyen nagyszerű lírai rekviemet, egyenletesen magas színvonalon, több, messzire kiugró szonett-remekléssel. (*Fekete Vince*)

EGY KORAI SALINGER-KÖTET

„45 évesen az ember ne olvasson hülyeségeket – pláne, ha fizetnie is kell a könyvért” – egyebek mellett ilyesmiket szoktam gondolni, amikor nagyobb könyvesboltokban turkálva elővesz a legocsmányabb betegség, a sznobéria. Nemrég mégis elkapott a hév, s 15 lejt fizettem J. D. Salinger *Három korai történetéért*². S hiába győzködtem magam, hogy egyik kedvenc szerzőmről van szó, aki megérdemli, hogy minden (magyarul is megjelent) kötete ott legyen a polcomon, a három történet elolvasása után annyira szégyelltem magam, mintha loptam volna a könyvet.

De vajon miért épp *ezt* a három (tényleg *korai*) történetet adta ki 2014-ben (Salinger halála után 4 évvel) a memphisi The Devault-Graves Agency (miközben közel 30 darab, kötetben még meg nem jelent Salinger-történetről tud a szakma)? Nos, a válasz meglehetősen egyszerű: a memphisiek kiderítették, hogy ez a három történet nincs Salinger szerzői jogi védelme alatt, tehát semmi veszténivalójuk nincsen (értsd: nem kell tartani a Salinger-örökösök perétől), a profit viszont annál nagyobb lehet, mert Salinger rajongói bizonyára ezt a soványka kötetet is meg fogják venni (hiszen 50 éve nem jelent meg új Salinger-kötet!). S hogy milyen jól spekuláltak, arra élő példának itt vagyok én (s az ocsmány sznobériám).

Magukról a történetekről nincs mit mondani: az elsőben (*A fiatalok*) egyetemisták diskurálnak egy buliban, a másodikban (*Menj fel Eddie-hez*) egy fivér győzködi táncosnő (konzumhölgy-gyanús?) hűgát, hogy vállaljon el egy munkát, a harmadikban (*Egyszer egy héten ki fogod bírni*) egy férj próbálja rábeszélni a feleségét arra, hogy míg ő a II. világháborúban lesz, az asszony vigye el (egy héten egyszer) a nagynénit moziba. És: könnyed cseverészés mindhárom történetben, valahogy így:

2 Bp, 2015, Helikon Zsebkönyvek 14.

- „– Miért nem kell neked ez a meló?
– Egy szóval sem mondtam, hogy nem kell.
– Akkor miért nem akarsz elmenni Jacksonhoz?
– Mert nem akarok többet tánckarban fellépni. És különben is, utálom Eddie Jacksont.
– Értem – mondta Bobby. Felkelt, és odament az ajtóhoz. – Elsie!
– szólt ki az ajtón. – Hozzon nekem egy csésze kávé! – Aztán újra leült.
– Szeretném, ha elmennél Eddie-hez – mondta.
– Én meg nem akarok elmenni Eddie-hez.
– Nagyon szeretném, ha elmennél hozzá. Tedd már le azt a rohadt reszelőt egy percre.

Helen nem hagyta abba a körömrészelést.

- Azt akarom, hogy még ma délután felmenj hozzá, érted?
– Nem megyek fel hozzá. Se ma, se máskor – mondta Helen, és keresztbe tette a lábát. – Mit képzelsz, ki vagy te, hogy csak így parancsolgatsz nekem?”

Persze, aki próbált már dialógust írni, az tudja, hogy talán ez az egyik legnehezebb része az irodalomnak. Márpedig ebben az amerikaiak (Hemingway óta mindenképpen) verhetetlenek. Sőt, feltalálták a fából vaskarikát is: még a látszólag öncélú, üres diskurálásnak is funkciója van náluk! Aki nem hiszi, nézze meg újra Tarantino *Kutyaszorítóban* című filmjének reggeli-jelenetét, illetve abban a jelenetben azt a bő három perces süketelést Madonna *Like A Virgin* című daláról. Vagy – ha már Salingerről volt szó – olvassa el sokadszorra is az *Alpári történet* *Esmének, szeretettel* című remekművet... (Lövétei Lázár László)

SÜKETEK PÁRBESZÉDE

Adva van három ember: anya, apa és a fiuk. A fiú már felnőtt, úgymond kirepült a családi fészekből, elment Amerikába. Nem akart a visszakapott földeken gazdálkodni, ahogyan az apja szeretette volna, és végre kiszabadult a nyomasztó anyai irányítás, ellenőrzés alól is. Kaliforniában él, ott van jól fizető állása, felesége, aki gyereket vár tőle, ott van szabadságérzete, ott érzi jól magát. Az anya nem érzi jól magát, folyton azon bánkodik, hogy a fia kiment Amerikába, nem tud ebbe beletörődni. Azt szeretné, ha feleségestől hazajönne a székely falucskába, ahol ő, az anya, már elrendezett nekik mindent, beindított

egy saját boltot, amelyet vezethetnének, esetleg betársulna a szomszéd tervezett panziójába, ott is lehetne dolgozni. Mi kellhet ennél több a boldogsághoz? Úgy érzi, ő feláldozta magát, folyton dolgozott, hajtott, hogy gyarapodjanak, megvont magától minden jót a fia érdekében, s akkor tessék, ez a hála, elment, otthagya őket. Bár minden garassal spórol, az anya repülőre ül, elmegy Kaliforniába, hogy hazahozza a fiát.

Az apa csalódott, hogy a fia nem akar vele együtt gazdálkodni a faluban, érthetetlen, miért nem, pedig a földeket is visszakapták. Ráadásul a felesége is állandóan cseszegeti valamiért, sajnálja tőle azt az egy-két üveg sört, pohárka pálinkát, amit megiszik, azt a csomag cigarettát, amit naponta elszív, holott telik rá, megvan mindenük. Pedig milyen szépen, nyugodtan, komótosan lehetne élni, ha az asszony nem hajtaná folyton, ha nem kötne bele mindig valamiért.

Ennek a három embernek a felváltva sorra kerülő, ritmikusan ismétlődő belső monológjából áll össze a regény³. Mind a három csak fújja a magátét rendületlenül, mind a három meg van győződve a maga igazáról. A maga módján igaza is van mind a háromnak, mert a maga módján mindig mindenkinek igaza van. De sok „maga módján” létezik. Az empátia, a másik szempontjainak megértése hiányzik mind a háromból, a süketek párbeszéde folyik, a szereplők elbeszélnek egymás mellett. És „élnek” egymás mellett, mert igazi emberi kapcsolat nincs közöttük, a közös metszéspontokat többnyire a viták jelentik. Elvárás van, megértés nincs. A helyzet akár tipikusnak is mondható. A fiatalok elvándorlása nyugatra a székely falu egyik aktuális nagy problémája. De lehetséges a könyvnek egy másik, általánosabb olvasata is. Az emberek közötti kommunikációs képtelenség, amikor önző módon mindenki csak a saját szempontjait veszi figyelembe.

Tamás Kincső jól ismeri a székely falu világát, és kiismeri magát a nyugati környezetben is. Ez is hozzájárul regénye hitelességéhez. Meg az a nagyfokú beleérző képesség, amivel mintegy bele tud bújni a három nagyon különböző felfogású, eltérő gondolkodású szereplő bőrébe, agyába, lelkébe. A rövid, pergő mondatok olvasmányossá teszik ezeket a monológokat, arra ösztönözve az olvasót, hogy egy szuszra olvassa ki a könyvet. Ami nem akármilyen kvalitása egy regénynek. És

3 Tamás Kincső: *Módos asszony üres kézzel*. Marosvásárhely, 2017, Mentor Könyvek Kiadó.

ismerheti a szerző azt a hemingwayi kitételt is, miszerint minden valamirevaló megírt történetnek halállal kell végződnie, mivel van ez is a végén.

Tamás Kincsónek ez a második könyve. Jó volt már az első is, de ebben a másodikban nehezebb témáról ír még bravúrosabban. A *Módos asszony üres kézzel* akár könyvsiker is lehetne, bár ez – sajnos – nemcsak azon szokott múlni, hogy jó-e a könyv. (Molnár Vilmos)

A gazda (fa, 2015)

SZÉKELY KÖNYVTÁR

НҢҢМДЖО 0301

SOÓS AMÁLIA AJÁNlja SZÉKELY JÁNOS A NYUGATI HADTEST CÍMŰ KÖTETÉT

Székely János prózai főművének tekintett kötetéről, *A nyugati hadtestről* első megjelenése óta sokat írtak már. Az elmúlt évben két újabb kiadásáról is tudunk (az itt hivatkozott kiadás mellett a Partvonal Kiadónál is megjelent). A kifinomult, ugyanakkor körmönfont, minden precíz műfaji meghatározás alól éppen csak kicsusszanó szövegek stiláris elemzésére itt most nem vállalkozom. Inkább arról a súlyos gondolati tartalomról, emberi és erkölcsi üzenetről kívánok szólni, ami miatt a művet néha moralizálónak tekintik. Az öt páros történetből álló kisregény, amelynek minden második része inkább lírai hangvételű, a kadétiskola és a második világháború tanulságainak, borzalmainak egyéni és csoportos tapasztalatait ecseteli oly módon, hogy a háttérben mindig ott lebeg az emberi lét mélyen erkölcsi dimenziója. Székely az erkölcsi dilemmák megoldását, a jó és rossz kérdéseinek eldöntését nem hagyja teljes mértékben az olvasóra; szemléletesen, precíz figyelemmel megragadott részletábrázolásait mindvégig az értelmezés, önelemzés, erkölcsi megítélés kíséri. Talán nem is a feltett moralizáló szándék folyománya, inkább az írónak saját lelkiismeretével való szembenézése mindez. Olykor-olykor direkt módon szól az olvasóhoz (lásd. „önök mit tettek volna?”, „gondolják meg, kérem”, „mondják meg, kérem, hogy lehet ez?”), a megszólítások pedig közvetlenül avatnak be a történetbe: az elbeszélte helyzetekben megfogalmazódó mondanivaló, a dilemma, a gyötrődés már nemcsak az írónak, hanem olvasójának is *személyes* ügye lesz. Mindenik történet-páros súlyos, az erkölcsösség, az emberség mértékére rákérdező, mondhatnánk filozofikus mondanivalót hordoz. Ahol hatalom van, ott mindig jelen van a hatalommal való visszaélés is. Ahol intézmény van, ott szabályzat is van, ezáltal tehát személytelen (?) a felelősség. Ahol a hierarchia és a parancsok uralkodnak, ott nem az egyéni választás irányítja a cselekedeteket. Mi lesz a lét határhelyzeteiben, a háború abszurdításában jónak és rossznak, életnek-halálnak erkölcsi mércéje? Hogyan menthető meg az egyéni, belső szabadság, az embernek talán ez a leghumánusabb dimenziója? Hol van az egyensúly szolgálati kötelesség és empátia, elkerülhetetlen bűn és felelősség, a parancsok minden körülmények közti vak végrehajtása és a lázadás, a sorsszerűség és a szabadság között? *A nyugati hadtest* személyes vallomás arról, hogy miként lehet a háború embertelen, értelmetlen, félelem által kormányozott világát, a legnagyobb sorstragédiát (ad hoc vagy utólag) valamiféle lelki nyereséggé kovácsolni, de közben mindvégig érezzük: nincs ennél keserűbb felismerés.

www.szekelykonyvtar.ro

facebook.com/szekelykonyvtar

Kónya-Hamar Sándor

REQUIEM

Erdély és Kolozsvár talán utolsó értelmiségi főemberét, Kántor Lajost gyászoljuk! A föl nem adható kishaza, város és folyóirat hűségese. Aki a föl nem adható nemzeti közösség, család, otthon és barátság hűségese is volt. De mindenekelőtt az írástudók föl nem adható hitének vállalója és cselekvője. Akinek a szüntelen önvizsgálat és újrafogalmazás utolsó pillanatáig lételemének bizonyult. Életében ezért mindig máshonnan, más és más távolságból (közvetlen közlelől vagy egészen messziről) és szögből láthattam az arcát. S a teljes arc egyszerre sokféleképpen és mégis sajátosan, de végérvényesen csak most rajzolható meg. Hiszen egy alkotó, cselekvő, állandóan szervező értelmiséginek még a 80. életéve közelében sem lehetett végső arca. S olyan ez a látható végső arc most, amilyennek közös múltunkban, szerkesztői és politizáló, valamint időnkénti baráti együttléteünkör, a *Korunk* szerkesztőségében s az RMDSZ boszorkánykonyhájában, majd későbbi nosztalgizáló beszélgetéseinkör emberi mivoltában mindig is láthattam.

S parafrázálhatom, konvertálhatom most azt az elvét és gondolatát, melyet 1989 után a *Korunk* friss főszerkesztőjeként így fogalmazott meg a folyóirat krédójaként és közéleti elkötelezettségeként: „K mint *Korunk*, és k mint kötés!” De tovább görgetve: „K mint: konglomerát (Erdély), kisebbség (sors és morál), Kolozsvár, közösségi krónika, kultúra, kortárs, keresztény” stb., stb. is. És kitartóan ismétlődve: „k” mint kötés, kötődés. Itt, Kolozsvárott, miközben számunkra, bevallottan, Erdély elképzelhetetlen Kolozsvár és Kolozsvár Erdély nélkül! Hiszen az évezredek keresztény értékrendnek, a keresztény kultúrának aszúvá érett jelképrendszerét és annak szakrálisan konok megőrzését jelenti mindkettő, együtt és külön-külön is. Ahogyan a kultúra mindig az emberi együttélés lehetőségeit rögzítette, s rögzíti ma is. Ahogyan *Konglomerát (Erdély)* című könyvében, mely egyszerre fikció és dokumentum, az elvesztett Erdélyről is kifejti, hogy az nem a magyar nemzettudat zavarainak tünete, csupán „itt valami más van”. Ezért a letagadhatatlan ellentmondások és konfliktusok megközelítésére és

kezelésére – az egyetemes magyar kultúra, az európai szemlélet s a demokratikus gondolkodás birtokában – kell vállalni az elkötelezettséget, de megmaradva egyúttal a hagyományos erdélyi (Bethlen Gábor-i) politikai realizmus hívének, aki semmiféle többségi politikai akaratnak se hódolhat be!

S valahogy mindig úgy érezte és gondolta – javíthatatlan kisebbségiként, erdélyi és európai tudattal (lehetőségei és lehetetlenségei szerint) –, hogy neki Kolozsvár, a szülőváros megbonthatatlan köteléket jelent. Mert ki legyen hű Kolozsvárhoz, ha nem az, aki itt született, itt tanult meg járni és beszélni, itt lehetett világra csodálkozó diák, pályáról és családról álmódó szerelmes fiatal, ígéretesen induló irodalmár, fiait nevelő apa, férj, és mindenekelőtt magyar, aki ettől a várostól csak kapott, akkor is, amikor mások nem mindig. Mítosz, varázs és valóság rendkívüli találkozását jelentő szülővárosát akkor sem hagyja el, amikor 1962-ben biztató ajánlatot kap Budapestről, kutatói állást kínálnak az Irodalomtörténeti Intézet akadémiai keretében, vagy amikor központi napilaphoz hívják Bukarestbe. Hogyan is mehetne, hiszen akkor még minden körötte levő szerettével együtt élhet?! S akiknek elvesztése vagy idegenbe távozása (még ha az anyaországba is) után – egyedül a családból – mindössze kis tacsiskójával őrzi itthon az otthont. Pedig „vihettem volna én is valamire, lehettem volna akár államtitkár is”. S egyetemi karrier helyett is inkább a *Korunk* szerkesztőségét választja, mely volt és maradt az első és egyetlen állandó munkahelye! S óhatatlan konfliktusok közepette is, sokoldalú, önálló és új elképzelésekkel és jó szervezőkészséggel megáldott és tevékeny belső munkatárs maradt, aki nemcsak az irodalmi, de színházi és képzőművészeti berkekben is otthonos, és a közéleti eseményekre is odafigyel. S önálló irodalomkritikai és történeti kötetei mellett, Láng Gusztávval közösen, elsőként megírja az erdélyi magyar irodalom 1945 és 1970 közötti történetét. A *Korunk* mellé felsorakoztatja a Forrás-nemzedék költőit, próza- és drámaíróit, de a társadalomtudománnyal foglalkozó fiatalokat is. Kialakítja a *Korunk* Galériát, kiállítási lehetőséget biztosítva idős és fiatal alkotóknak.

1989 után, a „harmadik” *Korunk* főszerkesztőjeként átvezeti a folyóiratot – sok új és fiatal munkatárssal – egy részben új világba, s visszaállítva az egykori polgári értékrendjét a szerkesztői szándéknak,

a *Korunkot* az erdélyi és európai elkötelezettségű, kiegyensúlyozott, vitázó értelmiség fórumává teszi.

A „Valakinek lenni a víz alakért könyörgő tömegében!” fordulat utáni közvetlen időszakban, rövid ideig, politikai szerepre is vállalkozik, ám korán (s még idejében) ráébred arra, hogy a tudatformálás lehetőségét és szükségességét nem a karrierszemponatok szerint alakuló politikai életben kell keresni, hanem felelős értelmiségiként a szolgálati feladatot inkább a szorongókat és kishitűeket megnyugtató, a fanatikusokat pedig meggyőző igyekezetben kell megtalálni, s előszóban, írásban és a személyes magatartás példájával, szünet nélkül hangsúlyozza a józan önértékelés fontosságát, s higgadt bölcsességgel és fiatalos optimizmussal viszonyul például olyan jelenségekhez, mint a magyar-román viszony, a globalizáció problémái, vagy a politikai, gazdasági és kulturális kihívások. Civil keretben is megtalálta módját a cselekvésnek. Most csak a *Korunk Baráti Társaság* s a *Kolozsvár Társaság* életre hívását említem. Hogy maradéktalanul sikerülhetett-e mindez? Persze, hogy nem, s mégsem lehetett elégedetlen.

Nyugalomba vonulás (2008-ban) mintha meg sem történt volna: ugyanazzal a lendülettel szervezett, szerkesztett, írt vagy tartott előadásokat, mint egész életében. A Magyar Tudományos Akadémia külső tagságát is elnyerte. Saját műfaját is ekkor teremtette meg azokban az „erdélyi kortörténetekben”, melyekben a múltidézés és jelenkor megoldatlanságai s még megvalósíthatóságai a kritika és irodalomtörténet, illetve az esszé és a próza határain mozognak (*Fehér kakas, vörösbőr*).

Személyes tapasztalatai és szűkebb baráti körének viszontagságai élete végéig mély emlékeket fakasztottak, melyeket részben meg is írt, s vagy elhunyt író társai hagyatékát készítette kiadásra, tette elérhetővé, vagy nem egy könyvben rózta le irántuk érzett tartózkodását (*Golyószórásban – repülőszőnyegen; Domokos Géza kockázatai*). S tény, hogy aligha maradt adósa valakinek is.

Erzsikének, korábban elhunyt feleségének, élet- és bajtársának emlékére – akitől, szavai szerint, „a legtöbb szeretetet és támogatást kaptam, s még két fiút is” – fiatal alkotókat támogató alapítványt hozott létre. S nem felejtette el azt sem: „Erzsikének köszönhetem, hogy a kényszerűnek vélt (tudott) megalkuvásokban nem mentem túl

messzire – gondolom, nem igazodtam én sem (mint ahogy ő éppen nem) a romániai magyar átlaghoz”.

Bizalom a jövőben? Kolozsvár jövőjében? Erdély jövőjében? Minden bizonnyal! Közel a 80. születésnapjához is. De egy elérzékenyülő pillanatában mégis föltört belőle: „Ahogy telnek az évek, kötelezően gondol az ember arra, hogy milyen jó lehet a mélyen hívőknek, azoknak különösen, akik számítanak az eltávozott szeretteikkel történő későbbi találkozásra. (...) Időnként szétnézek, és látok igazán fiatalos nyolcvanasokat is.” Ilyennek láttuk-tudtuk őt is, hiszen szép, komoly tervei voltak még. Új élettársi kapcsolatot vállalt, s adta hírül fénylő tekintettel és rejtélyes mosollyal, mint aki már ama „titok” tudója.

Aztán...

Illúzió-e a halál? Vagy a végleges feloldás története? S a megadatott idő és tér csak kellék a mindenség egyesítésében, hogy kiderüljön: nincs határ múlt, jelen és jövő között?! Amiként születésünk és halálunk is mindig a más élménye?! S nekünk csak a befogadó föld vagy az elhamvasztó tűz választhatósága jut, ha a küldetés végetért?!

Tudom, Lajos, hogy nem felelhetsz! És mégis...!?

Portré (terrakotta, 2017)

Kabdebó Lóránt

REJTEKÚT SZABÓ LŐRINC SZEMÉLYISÉGLÁTOMÁSÁBAN

„A: Rettenetes. De ne törődj vele, mert mindezen nem lehet változtatni. / B: Nem lehet változtatni? Hisz ez még rettenetesebb!” Egy beszélgetésből rögtönzött mottó 1927-ből, egy csak napilapban megjelent Szabó Lőrinc-vers bevezetője. Aztán: „Hogy rettenetes, elhiszem, / de így igaz” – kezdi Szabó Lőrinc talán legismertebb és legvitatottabb versét a harmincas évek elején. Az alulmaradt ember kétségbeesését felvezetve. A modellt is megrajzolja: „s mint cellabazárt néma őrült, / ki csak dühöng s ajtót nem lel sehol: / mellében futkos és ugat / egy új, vad, állati sikoly” – évtizeddel a *Nagyon fájt* megelőzve.

Előfutárai az austerlitz-i csatatéren az üres égre tekintő Andrej herceg ellenében Pierre Bezuhovtól Eliot Prufrockjáig, Gottfried Benn rákbarakbeli látomásáig, Cendrars *A transzsibériai expressz utasától* Ezra Pound Mauberleyjének vívódásaiig, és Ady Margita-regénye személyiségvesztett tájékozódó emberéig. Trójai Hector és Hamlet királyfi helyett már a „boldog békeidőkben” (hisz 1912-es költeményeket idézek!), felfedezik az ember személyiségét megrontó perspektívatlanságot, megaláztatást, megelőzve a huszadik század elkövetkező borzalmait. Ez az *új* az emberiség múltbéli történeteire és eljövendő borzalmaihoz képest. De mindez nemcsak filozófusok képzelme, hanem fizikusok által felvetett, népszerűsített természettudományos ismeret. Schrödinger: „De tisztán természettudományos kutatással a legkevésbé sem tudjuk meghatározni a nagy egésznek az értelmét. Minél alaposabban vizsgálódunk, annál értelmetlenebb minden. A lejátszódó színdarab nyilvánvalóan csak a szemlélődő szellemmel való kapcsolatban nyer jelentést. De hogy ez milyen kapcsolatban áll vele, arról a természettudomány csak értelmetlenségeket tud mondani: mintha éppen annak a színdarabnak a következményeként jött volna létre, amelyet éppen néz, s el is pusztul majd benne, amikor a Nap kihűl, s a Föld jég- és kősvataggá válik”. És Heisenberg: „A kvantumelmélet, mint Bohr kifejezte, arra emlékeztet bennünket, hogy az élet harmó-

niájának keresése közben sohase felejtjük el: az élet színjátékában nézők és ugyanakkor szereplők is vagyunk.”

A magyar költészet a Németh G. Béla felidézte önmegszólító versforma sajátos válfaját hozza létre, melyben a költő egyenlő eséllyel hagyja szóhoz jutni az önmegvalósításra törekvő és az ennek lehetetlenségét konstatáló szólamot. A két szólam ugyanakkor nem zárja ki egymást, a költők nem poláris ellentétükben ragadják meg őket: ezek ugyanis feladataikat két, egymást nem metsző síkban oldják meg. Az egyik cselekvő jellegű: a vágyak síkján jelentkezik, és teljesíti önmagát, szerepeket vesz fel, és lázad a külvilág nyomása és a belső végtelen pusztulása ellen; a másik szemlélődő jellegű: a külvilág öröknek látott szövevényének tudomásulvételében, a tehetetlenségben teljesül ki, szkeptikusan beletörődik a változtathatatlanba. Nevezzük az egyik szólamot az *aktorénak*, a másikat a *nézőének*, mindkettő azonos eséllyel van jelen e versekben, a tudatban lezajló „tükörszínjáték”, a dialogikus költői paradigma egyformán szükséges szereplői ők. E kettő feszültségéből adódik a „Te meg a világ” „tükörszínjáték” versbeli megjelenési formája, melyet szakmánk rendszerváltó konferenciáin még valaha a Pécsi Egyetemen „én is kerekítem, te is kerekíted” alapon, fúgaként továbbgondoltunk. Legutolsó megszólalás ennek tudatosításában Kulcsár-Szabó Zoltán kollégánk nagydoktori vitáján a nekem adott válaszában hangzik el legkarakteresebben: „A *Te meg a világ* kevésbé az individualitás önleírását, mint inkább ennek végső lehetetlenségét tárja fel, az individuum költészete helyett az individuum válságának költészetét megvalósítva.” „[J]elezvéen ezzel, hogy e differencia mentén nem annyira a lírai én »alakja«, hanem annak olvashatatlansága ismerhető csak fel”.

Én már ebben a megfogalmazásban benne hallok a kétely hangját is, amely az individuum védelmére berendezkedő megalázkodó bezárkózásnak az oximoronját is sejtí: az *Egy*-nek megjelentethető kettős értelmezését kívánja. Nemcsak a védekezésbe szorult *aktor* állapotának jellemzését, de a *néző* figyelőállásában megjelenő keresésnek valami egészt átfogó rálátására való sejtelmeit is. Mert csak így válik érthetővé a *Te meg a világ* kötet ikonikus versének, *Az Egy álmainak* hal-hasonlata, mely értelmezésének eddig magam is többszörösen – sohasem sikeresnek érzetten – nekiugrottam:

Szökünk is, lelkem, nyílik a zár,
az értelem szökik,
de magára festi gondosan
a látszat rácsait.
Bent egy, ami kint ezer darab!
Hol járt, ki látta a halat,
hogya a háló megmaradt
sértetlenül?

Amint a bibliai Jób beszédét Szabó Lőrinc utóbb értelmezi: „Jób barátai mindig úgy beszélnek, mintha az isten titokban kihallgatná őket. Jób viszont, az »Istenen belüli« lázadó, őszintén beszél.”

Ennek, az „Istenen belüli” hangnak aztán most megtaláltam egy rejtélyes, elrejtett szövegét Szabó Lőrinc szöveg univerzumában már korábbról, 1925-ből, melyet ezzel az ajánlással ad át akkori talán legközvetlenebb barátjának: „*Ascher Oszkár*nak ezt a próbálkozást, kérve, hogy sose juttassa el nyomdába ezt a részben hamis, egészében igaz Szent-Ágoston-szöveget. 1925. szept. 15. Szabó Lőrinc.” Íme a szöveg, „a *Confessiones* I–IV. alapján fogalmazva”:

SZENT ÁGOSTON: ISTEN DICSÉRETE

„Nagy vagy, Uram, és nagy a te dicséreted; és nem tudom, mi néven hívjalak, mikor magamba hívlak. S hová jöhetne belém az isten, aki az eget és földet teremtette? Hová hívjalak magamba, mikor benned vagyok? Hová mehetnék, elhagyva eget és földet, hogy kívülről jöjjön belém az isten, aki így szólt: betöltöm az eget és földet?

De befogad téged a föld s az ég, mert te betöltöd őket? Vagy betöltöd, és túlcsoordulsz rajtuk, mert nem bírnak befogadni? S hova ömlik ami megmarad belőled, ha már túlcsoordult veled az ég s a föld? Vagy nincs szükséged semmire, hogy összetartsd, te, aki mindent összetartasz, mert mindent, amit te töltesz meg, összetartva töltesz meg? Nem az edény, lelkeddel súlyosult sok edény, építi föl roppant vázaidat, mert széttörik a váza, törik az edény s te nem ömölsz ki belőle. S mert téged, Egész, semmi se bír befogadni egészen, részben fogad be minden, s minden ugyanabban a részben? Vagy egyik az egyiket, a nagyobb a nagyobbat s kisebbet a kisebb? Van részed, amelyik nagyobb, kisebb

is van az egészben? Vagy mindenütt egész vagy és semmi se fogad be egészen?

Mi hát az én uram, istenem? Mi lenne, kérdem, ha nem az Úristen? Mert ki úr az Úron kívül, és ki isten az Istenen kívül? Csúcs vagy uram, a jóság orma vagy, kint- s bent- ható, mindenható, irgalom, hatalom, rendithetetlen rebbenő, torony, tető, legszebb és legszentebb erő, alakban szilárd és megfoghatatlan, mindennek változása, sose uj, sohase régi, mindennek ujlása; elsorvasztod a kevélyeket, és nem tudják; mindig munkás, mindig pihenő, gyűjtő és nem szűkölködő; szerelem vagy, vihartalan, féltékeny, és zavartalan, megbánás, fájdalomtalan, haragszol és te vagy a csönd. Túlfizetnek, hogy adós légy, s kinek van kincse, mi nem a tiéd. És visszafizetsz, senki adósa; mindent elengedsz és semmit se veszítesz. Mert csúcs vagy, uram, a jóság orma vagy, s vereség a szó annak, aki rólad beszél, s mégis: jaj azoknak, akik hallgatnak rólad ott, ahol a beszélők már elnémultak.”

És feltételezhetően ezt a szöveget csatolja az 1940. húsvétján mondott rádiós előadásába (a szemelvények nem maradtak meg), melyet így vezet fel: „*Önvallomásai* egyik leggyönyörűbb alkotása az önéletrajzi irodalomnak: ennek az elejéről emelünk ki most egy istent hívó és magasztaló himnikus részletet. A nehézveretű stílus szómágiája éppúgy hat benne, mint a spekulációk labirintikus finomsága, az árnyalatok és ellentétek csodálatos játéka.”

És mellé ideidézem a gyorsírásban *szintén rejtve tartott*, Jeszenyin halála ürügyén a meghalást és az Isten-látást szonetté szövő szövegét, melyet valaha Fried István barátom köszöntésére fedtem fel:

ISTEN

Fönt mozdulatlan szem vagyok, derű és
szellem, ki mindent elbűvöl.
Lent hús és tenger s a gyönyör
mint édes, puha és iszonyú fűrés

jár gerincemen, rajta hegedül,
ahogy a testi szerelem

végző percei, de szüntelen,
rég szüntelen és könnyörtelenül!

Hol vagyok? Ha pillám lezárul,
testem ízekre hullva száguld
zavaros, sötét, óriás körökben.

S ha lassan újra fölnézek: fölöttem
hüvösen ragyog és teremt
Isten, az Értelem és a Rend.

Ha ezeknek az elrejtetten alakított szövegeknek az ismeretében olvasom a Baránszky-Jób László figyelmeztetése alapján eddig csak „az önzés cápája” stirneri ihletésűnek értelmezett *Az Egy álmai* című verset, akkor – továbbalakítva a Kulcsár-Szabó Zoli „kerekítette” fűgát – az individuum újfajta védekezésének poétikáját nyitja meg, az időn és téren belüli individualista *Egy* fogalomnak egy metafizikai *Egységes* létformában való elhelyeztettségének megálmodását. Miként a véletlen következtében utolsó versében, a *Holdfogyatkozásban* sikerül megfogalmaznia: „Bár meg se moccan, rohan minden út.” Amellyel egyben az individuum sérthetetlenségét is vizionálhatja: a „rettenetes”-sel szemben a „ha még lehet” mentelmi állapotát.

A „tragic” mellett a Yeats-i „joy” sejtelmét abban a képzetes helyzetben, amelyben a „Nagy Bumm”-ot és az imádkozásba merültség magasztos létállapotát Szabó Lőrinc Szent Ágoston-fordításával és Jeszenyin-halál-versével egyidőben összeszövi T. S. Eliot *The Hollow Men* című versének záradékában. Megteremtve ő is – versében – a „spekulációk labirintikus finomságát”, „az ellentétek csodálatos játékát”. Szabó Lőrinc fordításában:

*Lánc lánc eszterlánc
eszterlánc eszterlánc
fügekaktusz visz a tánc
hajnalhasadáskor.*

Az eszme
és a valóság közé

a mozgás
és a tett közé
odahull az Árnyék

Mert Tied az Ország

A fogantatás
és a teremtés közé
az indulat
és a válasz közé
odahull az Árnyék

Nagyon hosszú az élet

A vágy
és a görcs közé
a lehetőség
és a megvalósulás közé
a lényeg
és az alászállás közé
odahull az Árnyék

Mert Tied az Ország

Mert Tied
Az élet
Mert Tied a

*Ez a vége a földi világnak
ez a vége a földi világnak
ez a vége a földi világnak
nem bomba, csak egy buta nyekk.*

És e vers fordításának ihletében majd a világégés és üldöztetés napjaiban maga Szabó Lőrinc is fogalmazza a *Hálaadás* című versét:

Óh Mindenség! Melegen, mint a könny,
buggyan ajkamra a szív, az öröm,
a hála, hogy éltem, hogy voltak csodák,
hogy oly szép, oly gyönyörű a világ,
mikor – mikor – –
Mikor minden csak játék s butaság!

Ezeket az ok-okozati logikájú *részletek* mulandóságára figyelmeztető, a poétika iróniájával tér-időbeli *narratívává*, a „kint ezer darab” részévé *lefokozott vers-zárlatokat* az augustinusi szöveg ismerete egyben a maga „Istenen belüli” létezésére is *felemelve* olvastatja. Miként az *Isten és a világ* címmel 1940-es húsvéti és pünkösdi rádióműsoraiban fogalmaz: „Akiben van fantázia, az akkor sem tud hitetlen lenni, ha annak hiszi magát. Ateista verset még nem írtak; s ahogy a modern fizika sugárzássá differenciálja az egész anyagi világot, úgy finomul szellemmé a földi matéria sok tüntetően materialista költeményben. A szerelemben és minden misztikumban mindig istennek vagy isten modifikációinak a mágnesse borzongatja a költők idegeit. Még esetleges kételyük, lázadásuk és panteista önistenítésük is csak új és rejtettebb kísérlet a csöndes vagy rettentő titok, az igazság megközelítésére és megvilágítására; s ebben is nem egyszer filozófusoknak és egyházatyáknak a rokonai.” Majd az egészet ezzel zárja: „Igen, a költő csak szavakat mondhat; de ezek a szavak néha az Igének, a Logosznak a szavai.” Megadva ezzel a menekülő *Egynek az Egységbe kötő sejtelmét*.

Ehhez találja meg és rejti el poétikájából kisugárzó metaforáival, maga számára is tudatosítva találata kivételes és rejtélyes voltát, rejtektút jellegét: „Furcsa ez” – felvezetéssel: 1928: „Falba léptem s ajtót nyitott a fal”, 1947:

De, hogy a
Mindenség is csak egy Költő Agya,
úgylátszik, igaz. –

Ezáltal kerül az ironikus oximoron viszonyába Szabó Lőrinc poétikájában a kimondott „Prufrock-sors” és a hallgatással a vers gyakorlataból kisugárzó „Istent hívó” reménykedés. Az egymással szembesülő aktori kétségbeesés materialista szólama és az egészet magában foglaló *Egység* vágyképe: „mért dolgozik a test a lélekért?” Ezért mondhatja

kései versemlékeztetőjében, a *Vers és valóságban* erről, a *Materializmus* című verséről: „a vers éppen annyira viselhetné azt a címet is, hogy »spiritualizmus«.” És miként az Eliot-i *Journey of the Magi* misztikus utazásának summázását, az *Egy kettős értelmének összeolvasztását* éppen a halál tényével értelmezve – „I should be glad of another death” – 1947. aug. 29-én ekként fordítja: „Örölnék egy másik halálnak”; majd véglegesítve: „Másik halált szeretnék.”

Szintben és időben kapcsolódva a világlíra akkori – szerintem – legjelentősebb poétikai eseményeivel, a kései Rilkétől Yeatsig, Eliottól Poundig ívelő, a poétikai „színhátékot” a „tragic joy” elégikusságával beteljesítő korszakos poétikai formációjával.

*

Magam szakmáját követve Szabó Lőrinc megtalált Szent Ágostonfordítását próbáltam elhelyezni a költő poétikájának alakulásában. Rátalálva a szöveg – a heideggeri szóhasználatnál élve – rejtekútnak mondható szereplehetőségére Szabó Lőrinc szöveguniverzumában. Sőt, egyéb szövegeinek sejtelmeivel összekötve, a pályakép teljességébe való beleszövődöttségére is utalhattam. Ugyanakkor megmutattam egy református teológusnak, miként olvassa ő ugyanezt a szöveget. Tófalvy Éva oly szépen olvasta válaszlevelében a szöveget, hogy azt feltétlenül meg kell osztanom írásom olvasóival is:

Érdekes, hogy Szabó Lőrinc nem akarta közölni ezt az igen mély istenismeretet (ha van ilyen egyáltalán) és hitet tükröző zsoltárját (zsoltár-parafrázisát?, szabadversét?, esszéjét?) – az Istenben létező, és mégis őt kereső, gondolkozó ember vallomását, aki a bizonyosságot a „remélt dolgok valóságában” (Zsid 11,10) találja csak meg. Érdekes az is, hogy Szent Ágostont magyarra szinte csak római katolikusok fordították, Szabó Lőrinc szóhasználata mégis a református zsoltárfordítások (Károli) nyelvezetéből ered.

A végét olvasva hirtelen az a benyomásom támadt, hogy nekünk üzen – a hitvallás legyen a mindenkor élő kényszere, mielőtt felhangzik a kövek kiáltása. „Vereség a szó annak, aki rólad beszél, s mégis: jaj azoknak, akik hallgatnak rólad ott, ahol a beszélők már elnémultak.”

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán – Marosvásárhely
Abrán Tünde – Székelyudvarhely
Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy
Albert Géza – Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József – Székelyudvarhely
Andrási Ilona – Alsósófalva
András Pál – Bukarest
Antal Dénes – Csikmadaras
Dr. Antal Erzsébet – Csíkszentdomokos
Antal István – Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba – Marosvásárhely
Dr. Aross Imre-Levente – Székely-
udvarhely
Árвай Katalin – Sepsiszentgyörgy
Asztalos István – Székelyudvarhely
Bács Károly – Csíkszereda
Bajkó István – Csíkszentmárton
Bajna György – Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő – Kézdivásárhely
Bakk Pál – Szentkatolna
Balázs Dénes – Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos – Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel – Csíkszereda
Bán Kata – Székelyudvarhely
Barabás Imre – Gyergyóremete
Bara Béla – Csíkszereda
Baracsi Levente – Arad
Bárányi Ferenc – Temesvár
Baricz Lajos – Marosszentgyörgy
Bartha Árpád – Kászonújfalú
Bartha György – Csíkszereda
Bartha Imre – Székelyudvarhely
Bartók Melinda – Kézdivásárhely
Bartos Jenő – Jászvásár
Bege Károly – Gyergyócsomafalva
Benkő Levente – Magyarvista
Bernád Ilona – Marosvásárhely

Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Berze Imre – Székelyudvarhely
Bethlen Anikó – Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke – Székelyudvarhely
Bíró Gábor – Csikmadaras
Dr. Bíró Gábor – Kézdivásárhely
Bíró Géza – Gyergyószentmiklós
Bíró László – Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor – Kézdivásárhely
Bíró Réka – Barót
Bocskay Vince – Szováta
Bodó István – Csíkszereda
Bodor Attila – Sepsiszentgyörgy
Bogdán László – Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt – Kolozsvár
Bojtor Attila – Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet – Csíkszereda
Borbély László – Csíkszereda
Borbély Tamás – Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila – Arad
Borboly Csaba – Csíkszereda
Dr. Borboly István – Gyergyócsoma-
falva
Dr. Borcsa János – Kézdivásárhely
Borsa István – Csíkszereda
Botár István – Csíkszereda
Bölöni Domokos – Marosvásárhely
Burus János Botond – Csíkszereda
Czellez Jenő – Marosvásárhely
Czikó László – Búzásbesenyő
Czoppelt Julianna – Kovászna
Császár Vilmos – Csíkrákos
Csatlós Mihály Levente – Kézdi-
vásárhely
Cseke Péter – Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
köszvényes
Csiki Zoltán – Parajd
Dr. Csizsár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda

- Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József – Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Gyula – Kolozsvár
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Dénes László – Nagyvárad
 Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
 Diénes Gábor – Nagybánya
 Dimény Attila – Kézdivásárhely
 Dimény Haszmann Orsolya – Csernáton
 Dobos Sándor – Nagyvárad
 Dr. Dóczy Annamária – Marosvásárhely
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
 Duma András – Klézse
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Eigel Tibor – Csíkszereda
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes István – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Dr. Fehér István – Székelyudvarhely
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor Levente – Csíkszegöd
 Dr. Fodor István – Csíkszereda
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Attila – Székelyudvarhely
 Gáldi György – Bukarest
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Gáll Levente – Csíkmadaras
 Gálfalvi György – Marosvásárhely
 Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Gergely Zoltán – Kolozsvár
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvásárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor – Csíkcicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Dr. Horváth Anna és Dr. Horváth István – Kolozsvár
 Horváth Kovács Ádám – Marosvásárhely

-
- Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 István Adrian – Székelyderzs
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 János Bertalan – Csíkszereda
 János Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
 Kánya József – Csíkszereda
 Kassay Vilmos – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplek
 Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő – Maksa
 Keresztes Péter és Kedves Emőke – Temesvár
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
 Király László és Edit – Nagyenyed
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszek
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán Gábor – Énlaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Gyulafehérvár
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Koszta Gabriella – Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert – Bukarest
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Méréfalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köllő Félix – Csíkszereda
 Kőszegi Enikő – Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
 Dr. Kurkó János – Székelyudvarhely
 Kristó Boróka – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
 Laczkó Anita – Gyergyóremete
 Laczkó György – Székelyudvarhely
 Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 László György – Maroskeresztúr
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Lörentz Éva-Noémi – Brassó
 Lőrincz Ágnes – Marosvásárhely
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Madaras Lázár – Brassó
 Mag István – Lövete
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba – Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Márk Dezső – Csíkszereda
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Márton Károly – Marosvásárhely

- Maşteriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Dr. Mátyus Gyula – Székelyudvarhely
 Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
 Mester Zoltán – Szováta
 Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
 Mihály András – Csíkszereda
 Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
 Mihály János – Lövéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Mikes Borbála – Uzon
 Miklós Imre – Csíkszereda
 Miklós Levente-József – Székely-
 udvarhely
 Miklós Sándor – Csíkszentlélek
 Miklós Tamás – Marosvásárhely
 Mikó Júlia – Brassó
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Molnár Lea – Csíkszereda
 Murádin László – Kolozsvár
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Müller Dezső – Vámfalu
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
 Nagy József – Gyergyóremete
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Németh Irén – Vulkán
 Nete Mariana – Csíkszereda
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Olti Kálmán – Csíkszereda
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Orendi István – Székelyudvarhely
 Dr. Ozsváth Imola – Székelyudvarhely
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Mihály – Gyergyóremete
 Papp Zoltán – Zilah
 Péntek János – Kolozsvár
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Pethő Ilona – Csíkszereda
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Dr. Piros György – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (7 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi Eszter Katalin – Sepsiszent-
 györgy (3 darab egyéves előfize-
 tés)
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
 Kézdivásárhely
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Sebestyén Rita – Kézdiszentlélek
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád
 Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Borosjenő
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Andor – Bukarest
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó Judit – Kézdivásárhely

- Szabó Magdolna – Csíkcsecsó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Marosvásárhely
 Szabó Noémi – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Szabó Sándor – Homoródalmás
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Katalin – Bukarest
 Szász Kinga – Kézdivásárhely
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Szatmáry Margit – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Levente – Csíkszereda
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Dr. Szentannai Dénes – Székely-
 udvarhely
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szőcs István – Szentegyháza
 Szőcs Viktor – Kovászna
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Tőtös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövéte
 Török István – Koronka
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Vajda József – Csíkszereda
 Vántsa László – Marosvásárhely
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák János – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zonda Csaba – Csíkszereda
 Zöld János – Salamás
 Zsigmond Margit – Székelyudvarhely
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy
- INTÉZMÉNYEK**
- Általános Iskola – Bélafalva
 Általános Iskola – Csomortán
 Általános Iskola – Csíkmenaság
 Általános Iskola – Csíkrákos
 Általános Iskola – Dálnok
 Általános Iskola – Esztelnek
 Általános Iskola – Felsőrákos
 Általános Iskola – Futásfalva
 Általános Iskola – Gyergyószárhegy
 Általános Iskola – Gyergyóremete
 Általános Iskola – Imecsfalva
 Általános Iskola – Kézdiálbis
 Általános Iskola – Kézdiálmás
 Általános Iskola – Kézdióvár
 Általános Iskola – Középpajta

- Általános Iskola – Málnás
 Általános Iskola – Nagygalambfalva
 Általános Iskola – Nyárádmagyarós
 Általános Iskola – Nyujtód
 Általános Iskola – Ozsdola
 Általános Iskola – Sepsibükszád
 Általános Iskola – Szentkatolna
 Általános Iskola – Torja
 Általános Iskola – Uzon
 Általános Iskola – Vargyas
 Általános Iskola – Zabola
 Általános Iskola – Zágón
 Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Baróti Szabó Dávid Líceum – Barót
 Benedek Elek Tanítóképző Líceum
 – Székelyudvarhely
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Cristo Consult Kft. – Csíkszereda
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsi-
 szentgyörgy
 Kőrösi Csoma Sándor Líceum –
 Kovácsna
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csikdánfalva
 Községi Könyvtár – Csikkozmas
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csikpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószár-
 hegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton

- Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárád-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szentersébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Buka-
 rest
 Mix KFT – Csíkszereda
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Orbán Balázs Általános Iskola –
 Székelyudvarhely
 Orbán Balázs Gimnázium – Székely-
 keresztúr
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Székelykeresztúr
 Polgármesteri Hivatal –Csíkdánfalva
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszere-
 da(5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szárhégy
 Polgármesteri Hivatal – Illyefalva
 Polgármesteri Hivatal – Ozsdola
 Református Parókia – Angyalos
 Református Parókia – Árkos
 Református Parókia – Bikfalva
 Református Parókia – Erdőfüle
 Református Parókia – Felsőcser-
 náton
 Református Parókia – Ikafalva
 Református Parókia – Karatna
 Református Parókia – Kiskászon
 Református Parókia – Kézdimarton-
 falva
 Református Parókia – Kézdimárkos-
 falva
 Református Parókia – Kisbacon
 Református Parókia – Komolló
 Református Parókia – Lisznyó
 Református Parókia – Magyarher-
 mány
 Református Parókia – Nagybacon
 Református Parókia – Olasztelek
 Református Parókia – Oltszem
 Református Parókia – Orbaitelek
 Református Parókia – Páké
 Református Parókia – Papolc

Református Parókia – Sepsimagyaros
 Református Parókia – Székelyszáldobos
 Református Parókia – Szotyor
 Református Parókia – Szörcse
 Református Parókia – Zabola
 Református Parókia – Zalán
 RMDSZ – Elnöki Kabinet – Marosvásárhely
 Római Katolikus Plébánia – Alsótorja
 Római Katolikus Plébánia – Csíkdelne
 Római Katolikus Plébánia – Kézdikővár
 Római Katolikus Plébánia – Majlátfalva
 Római Katolikus Plébánia – Ozsdola
 Római Katolikus Plébánia – Szentivánlaborfalva
 Római Katolikus Plébánia – Szentkatolna
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyószentmiklós
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Simó Megsegítő Egyesület – Zetelaka
 Székely Károly Szakközépiskola – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Gimnázium – Székelyudvarhely
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarsisnyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Tortoma Kft. – Barót
 Unitárius Parókia – Árkos
 Unitárius Parókia – Firtosmartonos
 Unitárius Parókia – Homoródalmás
 Unitárius Parókia – Kálnok

Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Unitárius Parókia – Sepsiszentkirály
 Unitárius Parókia – Vargyas
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

Ágh István – Budapest
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Dr. Borboly István – Budapest
 Bozó Zoltán – Szentes
 Bőjte-Petneházy Réka – Győr
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes

-
- Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Kemece
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dobozi Eszter – Kecskemét
 Dömötör Zoltán – Csömör
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Dr. Fülekgyörgy – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fúzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Hayek Ibolya – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
 Iancu Laura – Velence
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Jancsó Gyula – Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosi Ildikó Kinga – Szeged
 Kántor József – Baja
 Kányádi Sándor – Budapest
 Kádár Tibor – Veszprém
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Keresztes Éva – Brassó
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest
 Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
 Kis Krisztián Bálint – Szolnok
 Kisslaki László – Kéthely
 Kósa Csaba – Budapest
 Kósa Lajos – Debrecen
 Kovács Árpád – Ugod
 Dr. Kovács Klára – Császár
 Kökényessy Szilárd – Budapest
 Kőfalvi Magdolna – Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
 Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
 Kulcsár Júlia – Budapest
 Dr. Kussinszky Péter – Budapest
 Láng Gusztáv – Táplánszentkereszt
 László János – Debrecen
 Lezsák Sándor – Budapest
 Lezsák Tibor – Budapest
 Dr. Lukács Csaba – Fonyód
 Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
 Makai Judit – Budapest
 Márkus Béla – Debrecen
 Máriás József – Nyíregyháza
 Márton Lajos – Érd
 Dr. Medgyessy István – Debrecen
 Mészáros János – Gödöllő
 Miklós András – Keszthely
 Dr. Milován Orsolya – Budapest
 Dr. Molnár Jenő – Budapest
 Molnár Sándor – Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér – Budapest
 Dr. Nám Lóránt – Szombathely
 Németh Zsolt – Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
 Dr. Oszoly Tamás – Budapest
 Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea – Eger
 Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
 Papp Péter – Budapest
 Pataki Gábor Zsolt – Budapest
 Paulovics Tamás – Szentes (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos – Bakonyzsűcs
 Péter László – Szeged

Dr. Pocsay Gábor – Gyula
 Polóny Levente – Budapest
 Pomogáts Béla – Budapest
 Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza – Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál – Simontornya
 Serdült Benke Éva – Paks
 Silay Ferenc – Szeged
 Simai László – Veszprém
 Sokoray László – Pápa
 Dr. Szabó Béla – Göd
 Dr. Szabó László – Pécs
 Szakolczay Lajos – Budapest
 Szarka Gábor – Pomáz
 Szarvas László – Tura
 Szathmári István – Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
 Székely László – Budapest
 Szeles András – Encs
 Szepesi Attila – Budapest
 Szepessy Béla – Nyíregyháza
 Szigeti Lajos – Budapest
 Dr. Tekes Kornélia – Budapest
 Térey János – Budapest
 Tiffán Zsolt – Villány
 Tomán Sándor – Szegvár
 Tóth Erzsébet – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tótk János – Kecskemét
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbecske
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Vásárhelyi Péter – Budapest
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád
 Zsigmond Aranka – Budapest

INTÉZMÉNYEK

Algyói Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Jóbarát '92 Bt. – Budapest (4 db.
 egyéves előfizetés)
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László – Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest
 – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Páterház Panzió – Szentés
 Révai Miklós Gimnázium – Győr
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley

Kovács Árpád – Maryland

Anglia

Sárközi Mátyás – London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Bede Sándor – Bécs

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf

Csipkó László – Bécs

Csutak Magda – Bécs

Dr. Forbáth Klára – Bécs

Gellérd Andor – Bécs

Finnország

Petteri Laihonon – Jyväskylä

Franciaország

Nagy Pál – Montrouge

Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Hollandia

Hollandiai Mikes Kelemen Kör

Kanada

Füzéry Géza – Oshawa

Gábor Zsófia – Ottawa

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine

Dr. Dobó Tibor – Demmin

Juliana Johrend – Buchen

Kisslaki László – Steinbach

Szakács-Konnerth Mihály –

Friedrichshafen

Száva Péter – Krefeld

Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Molnár Attila – Frick

Svédország

Antal Imre – Ljungby

Csata Attila – Västra Frölunda

Jordáky Béla – Källered

Molnár-Veress Pál & Szilágyi Enikő

– Tangagärde

Szentkirályi Csaga – Vällingby

Török Ernő – Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium – Zenta

Fekete J. József – Zombor

Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola – Magyarkanizsa

Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium – Szabadka

Nagybecskerek Gimnázium –
Nagybecskerek

Rancz Károly – Pancsova

Tari István – Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor – Szingapúr

Szlovákia

Fehér István – Komárom

Kiss Mónika – Órös

Pallér Péter – Komárom

Selye János Gimnázium – Komárom

Olaszország

György Alfréd – Róma

Kovács Gergely – Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta – Moszkva

Ukrajna

Vári Fábián László – Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 03031

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritos</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. Székely népdalok	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. Régi székely költők	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hiláriu</i> s	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. Székely népi imádságok	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej

41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignácz Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódý Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében.
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

Magyarországon a Székelyföld folyóirat
a Magyar Napló szerkesztőségében rendelhető meg:
1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

SZERELEM, SZERELEM...

**A Székelyföld folyóirat pályázata
középiskolások számára**

Hargita Megye Tanácsa

*„Ólmos پہely, fagyos láng,
tisztá füst,
Virrasztó álom, sorvasztó öröm:
Ilyen szerelmem...”*

(W. Shakespeare)

*„Csak azért
az egyetlen napért
érdemes volt megszületnem,
amikor szeretni tudtam,
és szeretnek-e, nem kérdeztem.”*

(Weöres Sándor)

Ki ne lett volna már szerelmes, ki ne epekedett volna már valakiért, és ki ne érezte volna azt a semmivel össze nem hasonlítható érzést, azt a világokat felforgató, eget-földet megrázó érzelmet, földindulást, amit egy szerelem tud előidézni bennünk. És ki ne olvasott volna már ilyen vagy hasonló munkákat, verseket, elbeszéléseket, regényeket, ki ne nézett volna szerelemről, szerelmesekről szóló filmeket, ki ne kutakodott volna már a közösségi médiában vagy ilyen-olyan portálokon, ahol mintát, példát, előzményt, vagy éppen fogódzót keresett a maga számára, megnyugtató választ mindarra, ami vele történt és egyszeriben, egy csapásra felforgatott benne mindent, majd úgy, ahogy jött, eszméletlen pusztítást hagyva maga mögött, el is tűnt. Vagy nem. És boldog szerelemben él azóta is, boldog, viszonzott, kölcsönös, oda-vissza működő, egyszerű szerelemben.

Arra kérünk tehát benneteket, mai középiskolásokat, hogy írjátok meg ezt az érzést, az elsőt, vagy a legnagyobbat, a legviharosabbat, a legcsodálatosabbat, vagy az elmúltat, a lassan megszűnőt, a már megszűntet, avagy a legnagyobb pofára eséseket a szerelemben. Ami fontos, hogy mindenképp a Tietek legyen az élmény: versben, prózában, akár esszében.

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet), és prózai szövegeket (maximum 10 000 karakternyit) várunk tőletek, a mai 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a Székelyföld folyóirat postacímére (530 170 Csíkszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.), avagy a szekelyfold@hargitamegye.ro címre. A borítékra kérjük ráírni: Pályázat: SZERELEM, SZERELEM... Beküldési határidő: 2017. október 30.

A pályázat díjai:

- I. díj: 1000 lej
- II. díj: 750 lej
- III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2017 novemberében.

A díjazott művek közlési jogát a Székelyföld folyóirat fenntartja.